

Yazınca

*kovara werger, lêkolîn û edebiyatê
çeviri, arařtırma ve edebiyat dergisi*

9

BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ
EDEBİYAT KULÜBÜ

Yazınca
bahar, 2008 hejmar/sayı: 9

büed adına sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü

Hekim Kılıç

yayın türü

sürelî yayın

teknik sorumlular

Şerif Derince

yayın kurulu

Alev Güneş, Derya Çetin, Onur Günay, Seren Üstündağ, Şerif Derince

katkıda bulunanlar

Alev Güneş, Ergin Öpengin, Derya Çetin, Ferdi Demir, Kawa Nemir,
Onur Günay, Ömer Yıldırım, Öykü Tümer, Resul Serdar Ateş, Selda
Alagöz, Seren Üstündağ, Şerif Derince

baskı

boğaziçi üniversitesi matbaası

iletişim

Boğaziçi Üniversitesi Edebiyat Kulübü
Boğaziçi Üniversitesi Güney Kampüs 1. Erkek Yurdu No: 10
34342 Bebek- İstanbul
Telefon: 0212 359 6473

Web: www.bued.boun.edu.tr

E-mail: buedkur@yahoo.com

bued@boun.edu.tr

Ön Kapak: Şahan Yatarkalkmaz

Ön Kapak Şiiri: Hawara Dicleyê I

Arka Kapak: Fidel Metin Kılıç

*Em vê hejmara Yazıncayê yadîgarî te dîkin
Kekê Mehmed Dirêj...*

Mehmed Uzun mir. Di nav van şerên hov û êrîşên li ser aştiyê de Mehmed Uzunê ku dengê aştiyê bilind dikir mir. Wî ji zemanekî din, ji welatekî din gazî me dikir; awazê dengbêjan digihande me; digel ewqas zulm û zordarî û sirgûniyan, emrê xwe dabû zimanê xwe yê ku li ser sûnd hatibû xwarin; bi dehan kitêban li ber wan neheqî û tahdeyan sekinîbû.

Ji bo me ji her aliyan ve wateya vê hejmarê gelekî cuda û girîng e. Di sala 2003'an de Mehmed Uzun hatibû zanîngeha me, bibû mêvanê me. Her wê salê me dest bi xebatên xwe kiribû. Wî behsa serencama xwe, behsa edebiyata kurdî û romannûsiya kurdî kiribû. Li ser pêwîstiya edebiyateke serbixwe û pêşketî sekinîbû. Wî digot berî her tiştî aşî lazim e; lazim bû ku şer bisekine, mirov bi rehetî kul û keserên xwe îfade bikin, bê tirs û bê tahde jiyânên xwe bibin serî. Jiyana wî li welatê xerîbiyê derbas bibû; kul û merema wî nivîsandina bi zimanê xwe, yanî bi kurdî bû. Serketibû jî. Çak serketibû. Lê di hemû nivîs û axaftinên wî de tesîra jiyana sirgûniyê, hêmanên welatê xerîbiyê hebû. Dilkul bû. Keserkûr bû. Daxbar bû.

Digel ewqas kul û derdan, çavên wî dibiriqiyên bi dîtina me, bi dîtina ciwanên ku salon teji kiribûn ji bo dîtina wî, guhdarîkirina wî, famkirina wî. Ji me re gotibû, riya herî baş li dijî pêşhukmiyên civakî, nijadperestî û şerî, têkoşîna bi rêka huner û edebiyatê ye. Kitêbên me yek û yek îmze kiribûn. Li nav çavên me hemûyan nihêribû û bi her yek ji me re du sê peyv kiribûn. Paşî, gava ji me xatira xwe dixwest got: "Bi dostanî" û çû.

Li gorî wî dengbêjan bîr û baweriya gel, têkoşîna li dijî zulm û neheqiyên heta îro anîbû û niha pê de di sedsala modern de diviya edebiyatê ew wezîfe bi cih baniya. Wî digot divê em ji rabirdûyê nefretê nekin, divê em li ser rûdanên rabirdûyê bisekinin, wan binivîsin û karê edebiyatê yê esasî jî divê her ev be; ne ji bo rik, xuy û tolê, da ku bi vî awayî em bikarin ji rabirdûyê dahatûyeke nipînû bisêwirin. Hemû emrê xwe dabû vê rêkê; herwekî Hrant Dink ku sala bihurî ji nav me bi zorî û zordarî biribûn, qetl kiribûn. Her du jî bi hewl û têkoşînên xwe yên ji bo aştiyê li ber

me bibûn du insanên mînak. Bi mirina van her du dost, bira û hosteyan ji me ra ma hewraniyekî reş û bêhn li me kurt bû.

Di jiyana xwe de Mehmed Uzun gelek dixwast ku ciwan, nivîskar û akademîsyen xebatên wî, romanên wî bixwînin û binirxînin. Bi vê mebestê di meha Îlonê de me biryar da ku hem Mehmed Uzun hem jî edebiyata kurdî hêj bêtir û nêztir binasin û bidin nasîn. Yek armancên me yê sereke ew bû ku em bi kovara xwe biçin serdana wî, li Diyarbekirê dilê wî xweş û aram bikin. Ma ne ew jî bi vî baweriyê hatibû welatê bav û kalan...ma nedigot Diyarbekir û gelê min dê bibe derman ji bo min. Çênebû, êş û azarên sirgûniyê ji me zûtir xwe gihandine Mehmed Uzun. Lewma jî me xwest em vê hejmarê xwe diyarî wî bikin. Her çiqas em dilgiran bin jî em ê bi kena wî ya ku dilê me germ dikir û xîreta wî ya ku tu car xelas nedibû xebatên xwe bidomînin û bidin dû rêça wî.

Wekî Komîsyona Edebiyata Kurdî ya Zanîngeha Bogazîçiyê, em îsal di kovara xwe de cih didin çar dosyeyan.

Dosyeya yekemîn ji nivîsên li ser Mehmed Uzun pêk tê. Nivîsa yekem wekî nivîsa destpêkê ye ku li ser xebat û niqaşên me yê xwendinên Mehmed Uzun e. Nivîsa duyem jî hevpeyvîna bi Mehmed Uzun re ye. Berî ku me dest bi xebatên xwe kir, me digot em ê biçin Diyarbekirê û bi Mehmed Uzun re hevpeyvînekê çêkin ji bo kovarê lê mixabin emrê wî dest neda. Me jî xwest em hevpeyvîna wî ya dawî ya ku ji aliyê Lal Laleş, Mem Mîrxan û Şeyhmus Diken ve hatibû çêkirin pêşkêşî xwendevanên xwe bikin. Paşî jî nivîsa Seren Ustundagê ya bi navê Mehmed Uzun Romancılığına Bir Bakış (Nêrînek li Romannûsiya Mehmed Uzun) heye. Di vê nivîsê de hûn ê niqaşekê modernîzm û postmodernîzmê bibînin li ser romanên Mehmed Uzun. Nivîseke samîmî ya Firat Cewerî ku ji tirkî hatiye wergerandin dîsa cihê xwe digire. Paşî jî nivîsa Derya Çetîn a bi navê Belleğin Sesi: Dengbêjler (Dengê Bîrê: Dengbêj) ku li ser tradîsyona dengbêjiyê û Mehmed Uzun e tê. Nivîsa dawî a dosyayê jî ji aliyê Onur Gunay ve hatiye nivîsîn ku li ser şopên hizirvan, edebiyatnas û rexnegirê

gewre Walter Benjamin û Mehmed Uzun e û herweha li ser beşa `gavur mahallesi` ya Nar Çiçekleriya Mehmed Uzun e.

Di dosyeya duyem de em tişteki bo cara yekem diceribînin. Ev ceribandîna hem di edebiyata kurdî de hem jî di nav kovarên edebiyatê de tişteki nû ye ku dê cara yekem şî'îrên Kurdî – Ingilîzî di kovara me de cih bigirin. Ev çend sal in Kawa Nemir ji edebiyata amerîkî, ingilîzî û îrlandî helbestên bêhempa bi wergerên tekûz li edebiyata kurdî zêde dike. Vê carê çend şî'îrên xwe wergerandine ingilîzî û yekem car di kovara me de têne ber destên we. Di dosyayê de 3 şî'îrên wî yên bi ingilîzî hatine nivîsandin, 6 wergerên şî'îran û orjînalên wan hene. Herwiha şî'îreke Osman Mehmed jî di dosyeyê de ye ku dîsa Kawa Nemir wergerandiye.

Dosyeya sêyem jî li ser cemaeta êzdî û êzdiyatîyê ye. Me di hejmara xwe ye par de bi Afirandina Kinyatê dest bi xebatên li ser êzdiyan kiribû. Niha jî em zêdetir li ser hûr dibin û dosyayekê pêşkêşî we dikin. Di vê dosyeyê de nivîseke ji kovara Laliş a civaka êzdiyan heye ku Izeddîn S. Baqessrî bi ingilîzî nivîsandibû û me wergerand kurdî ji bo xwendevanên kurd. Nivîsa duyem jî ji aliyê Alev Guneşê ve hatiye nivîsîn. Di vê nivîsê de zêdetir agahiyên li ser dîn û civaka êzdiyan cih digirin. Gotara bi navê *Sembolîzma Teyran di Êzdiyatîyê* nivîsa dosyeyê ya dawîn e ku wekî beşeke kitêba Xanna Omerxaliyê, *Êzdiyatî Civak Rîtûel û Sembol* hatibû çapkirin. Di vê nivîsê de hûn ê niqêşeke li ser sembola teyran di dîne êzdiyatîyê de bixwînin.

Wekî dosyeya dawîn hûn ê xebateke li ser rêza Şahmaranê ya Jinên Şaîr ên Kurd bibînin ku ji aliyê Weşanên Avestayê hatibûn çapkirin. Dosye ji destê Şerîf Derince derketiye. Dosye bi hevpeyvîna yek ji edîtorên rêzê Abdullah Keskîn re dest pê dike. Paşî jî nivîseke li ser şa'irtiya jinan, jinên berhemên wan di rêza Şahmaranê de cih girtine û şî'îrên wan heye ku ji çend fragmanan pêk hatiye. Paşî jî heşt nimûneyên şî'îran û wergerên wan a bi tirkî rêz dibin.

Her wekî ku em di hemû hejmarên xwe de hêvî dikin, em bi hêvî ne ku nivîsarên me pêşkêş kirî, ji bo xwendinê xweş bin û bikin ku tiştin bêne lêpirsîn.

Berî ku em xelas bikin, me divê em vê yekê jî bêjin ku bi hevkarîya hevalên me yê ku îsal beşdarî xebatên me bûn, me dît ku ji hevgirtinê xweşî û dewlemedî derdikeve. Her kesê/a bi mijarên ziman û edebiyatê re eleqedar e, vexwendî ye bo xebatên dîtir ên kulûbê.

Bi vê helkeftê, em benda fikr û pêşniyarên we ne.

Merheba.

Mehmed Uzun öldü. Bunca savaş çığırkanlığı arasında sadece barışın dilini savunan Mehmed Uzun'u kaybettik. Bize başka bir zamandan ve diyardan seslenen, dengbêjlerin seslerini kulaklarımızda çınlatan, onca baskıya, sürgüne rağmen hayatını yok edilmeye and içilmiş bir dile adayan; ve onlarca kitapla Kürtçe'ye yönelik saldırılara en güzel cevabı veren, Kürt edebiyatının sesi olan Mehmed Uzun memleketi Diyarbakır'da öldü.

Mehmed Uzun, 2003 baharında bize kendi dil serüvenini, romancılığını ve Kürt edebiyatının durumunu anlatmak için konuğumuz olarak Boğaziçi Üniversitesi'ne gelmişti. Bir dilin yeşerebilmesi, bir edebiyatın seçkin ürünler verebilmesi için gerekli olan şartlardan bahsetmişti, bunların başında barış geliyordu. Savaşın, yıkımın sona ermesi ve insanların fikirlerini özgürce açıklayabileceği ve hiç korkmadan yazabileceği bir ortam gerekiyordu. Hayatı sürgünde geçen bir yazardı Mehmed Uzun; sırf istediğini rahatça yazabilmek, düşündüklerinden ötürü hapslere girmeden yaşayabilmek için uzun yıllar evinden yurdundan uzakta yaşamak zorunda kalmış yaralı bir yürek.

Çektiği onca sıkıntıya, sürgüne ve yıllardır süren savaşın acısına karşın, hayatını adadığı dile ve edebiyata olan sevgisi her şeyin üstüne çıkıyordu ve karşısında bir salon dolusu öğrenci vardı ya, gözleri yaşararak bize toplumsal önyargılarla, ırkçılıkla ve savaşla baş etmenin en önemli yolu olarak sanatı, edebiyatı işaret ediyordu. Her birimizin kitaplarını imzalamıştı o uzun panelin sonunda, hepimize gülümseyerek, gözlerimizin içine bakarak en azından bir çift laf ederek. Yoruldunuz desek de, o yılmadı tıpkı başkaldırı ve mücadele ile geçen bütün bir ömür gibi o günde yılmadı ve bütün bir salonun bütün kitaplarını imzaladı. "Dostlukla" deyip aramızdan ayrıldı.

Ona göre Kürtler için, dengbêjlerin bugüne kadar taşıyıp getirdikleri hafızayı, zulme ve haksızlıklara karşı mücadele bilincini modern dünyada artık edebiyatın taşıması gerekiyordu. Geçmiş üzerine kin tutulması gereken bir şey değildi, geçmişle

ilgili yazılmalıydı ve edebiyatın temel görevlerinden biri de bu olmalıydı. Kin ve nefret için değil, ancak geçmişle, tarihle yüzleşerek yeni bir gelecek kurulabileceği içindi bütün çabası. Ve kocaman bir ömrü buna adamıştı, kimseye kin tutmadan, barışa ve yaşama koskocaman bir inançla. Tıpkı geçen sene aramızdan ayrılan, bizlerden koparılan Hrant Dink gibi. Barışa ve yaşama büyük bir inanç ve sonsuz mücadele azimleriyle önümüzde duran iki büyük insan. Ölümleriyle içimizin karardığı, boğazımızın düğümlendiği iki dost, abi, üstad.

Mehmed Uzun'un en çok istediği şeylerden biri çalışmalarının, romanlarının gençler, yazarlar ve akademisyenler tarafından değerlendirilmesiydi. Eylül ayında bu sebepten ve Mehmed Uzun ile Kürt edebiyatını daha yakından tanıma fırsatı verecek bir okuma programı oluşturduk. En büyük hedeflerimizden birisiyse karşısına içinde bir Mehmed Uzun dosyası ile çıkacağımız bir Yazınca oluşturmak ve onu "yaşamak için gittiği" Diyarbakır'da mutlu etmekti. Olmadı, sürgün ve yıllardır biriken acılar bizden önce yakaladı Mehmed Uzun'u. Bu yüzden istedik ki bu sayımız ona ithaf olsun, içimiz sızlasa da biz yine onun o insanın içini ısıtan gülüşünü ve sonsuz enerjisini hatırlayıp yola devam edelim.

Boğaziçi Üniversitesi Edebiyat Kulübü Kürt Edebiyatı Komisyonu olarak bu dönem dört farklı dosyaya yer veriyoruz dergimizde.

İlk dosya çalışması, çalışmalarına başladıktan kısa bir süre sonra kaybettiğimiz Kürd yazarı Mehmed Uzun okumalarından çıkan yazılardan oluşuyor. İlk yazımız dönem boyunca yürüttüğümüz çalışmalar ve yaptığımız tartışmaların anlatıldığı bir giriş yazısı. İkinci yazımızı ise Mehmed Uzun'la yapılan söyleşi. Çalışmalarımıza başlamadan önce dönem esnasında Diyarbakire gidip Mehmed Uzun'u ziyaret edip kendisi ile bir söyleşi gerçekleştirmeyi hedefliyorduk. Malesefe olmadı. Biz de Lal Laleş, Mem Mîrxan ve Şeyhmus Diken'in kendisi ile yaptığı ve yazarımızla yapılan son söyleşiyi bir kez daha sunmak istedik okuyucularımıza. Daha sonra Seren Üstündağ'ın hazırlamış olduğu Mehmed Uzun Romancılığına Bir Bakış yazısı var. Bu

yazıda Mehmed Uzun romanını modernizm ve postmodernizm üzerine bir tartışma bulacaksınız. Daha sonra Firat Cewerî'nin Mehmed Uzun üzerine yazdığı kısa ve samimi bir yazıyı okuyacaksınız. Sonra Derya Çetin'in dengbêjlik geleneği ve Mehmed Uzun üzerinden yazdığı Belleğin Sesi: Dengbêjler'de *"birbirine çıkan dar sokaklardan kadim bir tarihe"* doğru sürükleyici bir yazı bulacaksınız. Mehmed Uzun dosyamızın son yazısında ise Onur Günay'ın Walter Benjamin ve Mehmed Uzun karşılaştırmasıyla Nar Çiçekleri'ndeki Gâvur Mahallesi üzerinden yazılan *"Yitik Bir Zamanın Peşinde: Gâvur Mahallesi"* başlıklı zengin ve güzel bir yazıya tanık olacaksınız.

İkinci dosyamızda ise Yazınca için ve edebiyat dergileri için bir ilke yer vererek, ilk defa Kürtçe – İngilizce şiirlere yer veriyoruz. Uzun yıllardır Amerikan, İngiliz ve İrlanda edebiyatlarından çok değerli şiirleri eksiksiz çevirilerle Kürtçe'ye kazandıran Kawa Nemiri bu kendi şiirlerinin bir kısmını İngilizce'ye çevirerek bir ilki gerçekleştirmiş oldu. Bu dosyada İngilizce yazmış olduğu üç şiirle birlikte Kürtçe'den İngilizce'ye çevirdiği altı şiiri orjinalleriyle ve İngilizce çevirileri ile bulacaksınız. Yine Kawa Nemir'in Kürtçe'den İngilizce'ye çevirdiği Osman Mehmed şiiri bulacaksınız.

Üçüncü dosyamızda ise, sekizinci sayımızda müjdelediğimiz bir dosyayı yayınlıyoruz. Bir önceki sayımızda Afirandina Qinyatê isimli menzum yazıyı vererek Yezidilik çalışmalarına bir giriş yapmıştık. Bu sayıda bir zamanlar Mardin, Urfa, Diyarbakir'de yaşayan ama gerek dini gerekse siyasi baskılarla sürgün edilen, zorla göç ettirilen, öldürülen ve sayıları sürekli daha da azalan Yezidileri tanıtıcı bir dosya hazırladık. Dosyamızın ilk yazısını Lalîş dergisinde İzeddîn S. Baqessrî imzalı yazının Kürtçe'ye çevirisi ile başlıyoruz. Bu yazıda Yezidiler ve Yezidilikle ilgili genel bir çerçeve bulacaksınız. İkinci yazımız ise Alev Güneş'in hazırladığı kapsamlı Yezidiler yazısı. Yezidilerin dini inanışları ve toplumsal yaşayışları hakkında akıcı ve ilgi çekici bir okuma. Bu dosyamızdaki son yazı ise kendisi de Yezidi olan Xanna

Omerxali'nin *Sembolîzam Teyran di Êzdiyatîyê* de isimli yazı olacak. Bu yazıda Yezidi inancında kuş sembolizmi üzerine bir tartışmayı okuyacaksınız.

Dergimizin son dosyasında ise Avesta Yayınları tarafında çıkarılan Şahmaran Kadın Şairler serisi üzerine hazırlanmış bir çalışmayı bulacaksınız. Dosya Şerif Derince tarafından hazırlandı. Dosya yayınevinin sahibi ve serinin editörlerinden Abdullah Keskin'le seri hakkında yapılan bir söyleşi ile başlıyor. Daha sonra kadın şairliği ve Şahmaran serisindeki kadın şairler ve şiirleri üzerine yazılmış fragmanlardan oluşan bir yazı var. Daha sonra 8 kadın şairin kısa hayatları ve birer şiirleri ve Türkçe çevirileri örnek olarak verildi. Şahmaran serisini çok değerli kılan bir çok nokta hakkında okuyuculara kaynak olunması hedeflendi.

Diğer sayılarımızda da temenni ettiğimiz gibi umuyoruz ki okunduğunda zevk verecek, yeni pencereler açacak ve birçok konuyu sorgulatacak konular sunmuşuzdur.

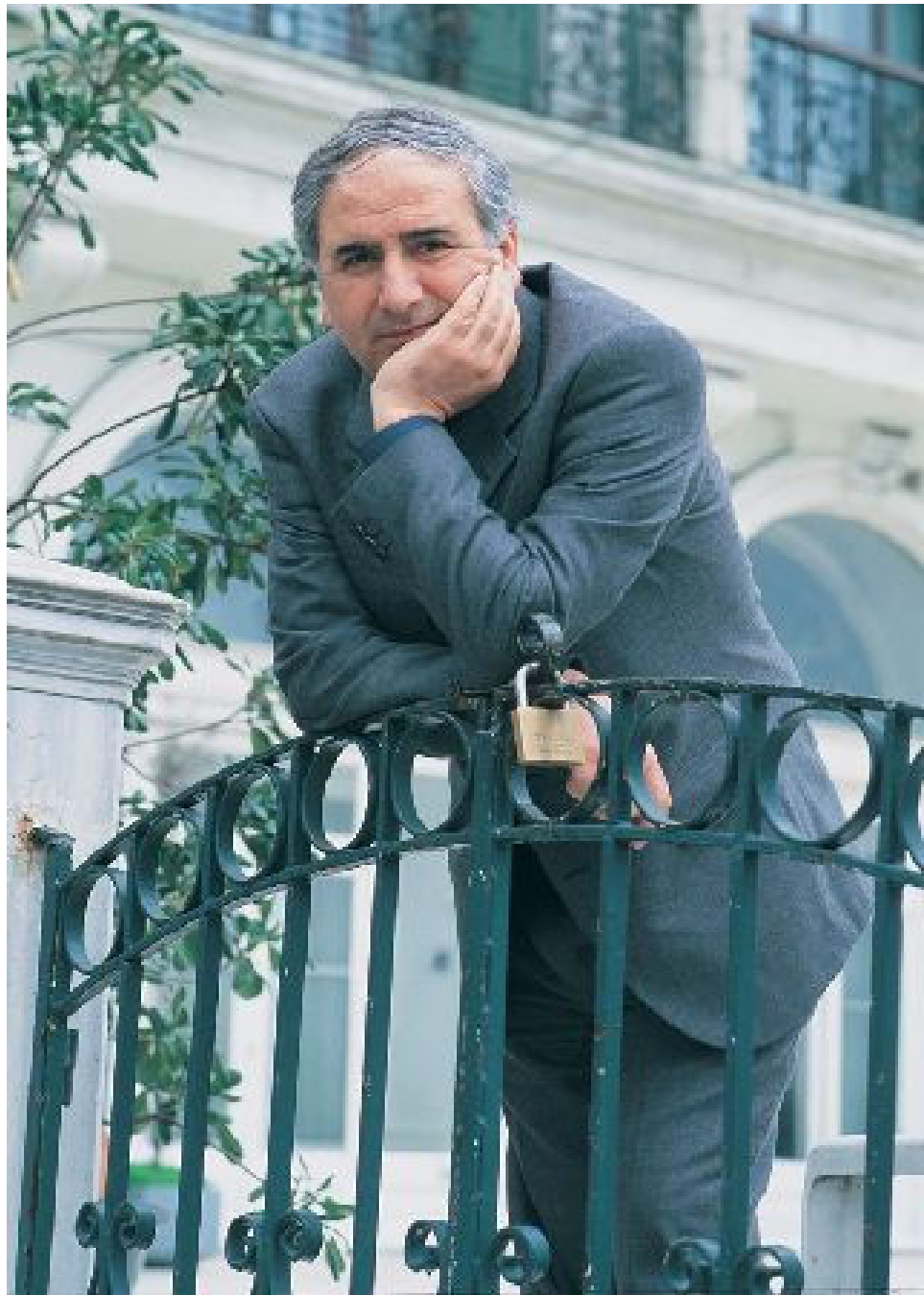
Bitirmeden önce şunu belirtmeliyiz ki kulübümüze bu sene katılan arkadaşların katkıları ile gördük ki birlikten güzellik ve zenginlik doğuyor. Kendini dil ve edebiyatı konusunda hassas hisseden herkesi bir sonraki çalışmamız için kulübümüze çağırıyoruz.

Ayrıca tüm okurlarımızın görüş ve önerilerini bekliyoruz

Merhaba.

NAVEROK / İÇİNDEKİLER

Merheba / Merhaba	1
Dosyeya Mehmed Uzun / Mehmed Uzun Dosyası	9
Mehmed Uzun Dosyasına Giriş	10
<i>Alev Güneş</i>	
Bi Mehmed Uzun re Hevpeyvîn	14
<i>Lal Laleş, Şeyhmus Diken, Mem Mîrxan</i>	
Uzun Romancıloğına Bir Bakış Denemesi	24
<i>Seren Üstündağ</i>	
Li Welatê Xwe jî Be Divê Mehmed Uzun Nemire	29
<i>Firat Cewerî</i>	
Belleğin Sesi: Dengbêjler	32
<i>Derya Çetin</i>	
Yitik Bir Zamanın Peşinde: Gâvur Mahallesi	37
<i>Onur Günay</i>	
Şi'îrên Kurdî – İngilizî	44
<i>Kawa Nemir</i>	
Dosyeya Êzdiyatî / Yezidilik Dosyası	54
Destpêkeke Kurt: Êzdiyatî	55
<i>Izeddîn S. Baqessrî</i>	
Yezidiler	59
<i>Alev Güneş</i>	
Sembolîzma Teyran di Êzdiyatîyê de	72
<i>Xanna Omerxalî</i>	
Şahmaran – Şa'îrên Jin ên Kurd	90
<i>Şerif Derince</i>	
Bi Abdullah Keskîn re Hevpeyvîn	91
Şahmaran Serisi:	
Kürt Edebiyatında Kadın Şairler Üzerine	94
Şi'îrên Şahmaranê	101

MEHMED UZUN DOSYASINA GİRİŞ

Alev Güneş

Sevgili yazınca okuyucuları;

Birinci dönem boyunca süregelen çalışmamızın, toplanıp yaptığımız söyleşilerimizin ürünü 'Mehmed Uzun Dosyası' ile Yazınca'dayız. Bir borç olarak belirtmeliyiz ki; kendini Kürt, Türkiye'li, İsveçli, İskandinav ve evrensel olarak tanımlayan Mehmet Uzun'a Türkiye edebiyatına sunduğu sonsuz katkıdan dolayı teşekkür ediyor, onu sevgiyle ve özlemle anıyoruz.

İlk iş olarak eserlerini okuduğumuz bu değerli yazarın yaşamından kısaca bahsetmek istiyorum. Mehmed Uzun 1953 Siverek doğumludur. Geniş bir aşiret evinde doğan Mehmed Uzun'un anadili Kürtçe'dir. Evde, yaşadıkları yerde hep Kürtçe konuşmaktaydılar. Ancak Mehmed Uzun bu dilde okuma ve yazmayı 12 Mart 1971 darbesinden sonra 3 Mart 1972'de tutuklanınca hapisanede özellikle Apê Musa -Musa Anter- sonra da birçok Kürt aydını yardımıyla öğrenmiştir.

Mehmed Uzun *Rizgarî* dergisinin kurucu ve yöneticilerinden biri olmuştur. Bu dergicilik esnasında 1976'da yeniden yargılanmış ve 9 ay hapis yatmıştır. Mahkumiyetinin kesinleşmesiyle de İsveç'e sürgüne gitmiştir. En verimli dönemini İsveç'te yaşadığı süreçte geçirmiştir. Birçok romana, denemeye ve incelemeye imza atmış olan Mehmed Uzun eserlerini Kürtçe, Türkçe ve İsveççe dillerinde vermiştir. Romanları birçok dile çevrilmiş ve hâlen çevirilmektedir.

2001 yılında Aşk Gibi Aydınlık Ölüm Gibi Karanlık romanı ve Nar Çiçekleri denemesinden dolayı yargılanmış ve beraat etmiştir. Yine 2001 yılında Türkiye Yayıncılar Birliği'nin verdiği Düşünce ve İfade Özgürlüğü Ödülünü, roman sanatına ilişkin katkılarından ötürü Berlin Kürt Enstitüsü'nün verdiği Edebiyat Ödülünü ve

edebiyat ve sözün özgürlüğüne ilişkin tutumundan dolayı İskandinavya'nın en önemli ödülllerinden olan Torgny Segerstedt Özgürlük Kalemî Ödülünü almıştır. 2002 yılında da İsveç kültür yaşamına sunduğu katıklarından ötürü İsveç Akademisi'nin verdiği Stina-Erik Lundeberg Ödülünü almıştır.

Bu dosyamız bir dönem boyunca, yaklaşık 15 haftalık, Mehmed Uzun okumalarıyla paralel olarak giden kimlik, modernite, azınlık ve iktidar olma durumu, çokkültürlülük, sürgün hayatı ve şiddet tartışmalarıyla geçen çalışmamızın bizde bıraktıkları üzerinedir.

Bütün bu kavramlar elbette kendi başlarına çok büyük kavramlar. Ve bunları Mehmed Uzun'la tartışmak daha aydınlatıcı olmakla beraber çok da zordu. Çünkü aslında Mehmed Uzun'un 'Nar Çiçekleri'nde, 'Tu'da, 'Bir Dil Yaratmak'ta aslında bütün romanlarında, denemelerinde ya da söyleşilerinde bahsettikleri bu kavramları içermekteydi. Örneğin Nar Çiçekleri adlı denemesinde Ermeni Tehciri'ni ve sonrasında yaşananları konu alarak o dönem biçilen biz ve ötekilerden yani müslümanlar ve gayrimüslimlerden baheden Mehmed Uzun tam da toplumda kimlik kavramını irdelemişti. Bunun dışında; yine aynı denemede çan ve ezan seslerinin Diyarbakır'da Gâvur mahallesinde birbirine karışıp kendi içinde yine de bir hiyerarşi oluşturmasından dolayısıyla bir azınlık ve iktidar durumunun oluşmasından bahseder.

Nar Çiçekleri'ni Justin Podur'un '*Irk, Kültür ve Sol*' makalesi eşliğinde okuduğumuz için Mehmed Uzun'un özellikle çokkültürlülük, hoşgörü ve kimlik kavramları büyük ve anlamlı bir yelpazede tartışıldı hatta bazen bu kavramlar yerine alternatif kavramlar düşünüldü. Podur'un polikültürcülük kavramı ya da Mehmed Uzun'un öne sürdüğü hoşgörülü bir yaşamamın boyutu da sohbetlerimizin bir bölümünü oluşturdu.

Mehmed Uzun'a göre insanlar da çocukluğunun bahçesindeki meyve ağaçları gibi beraberce yaşayabilmelidir. Uzun, Fırat ve Dicle'de suların nar çiçekleri renginde aktığı yılları, olayları

anımsatarak bir daha böyle katliamların yaşanmaması, yaşatılmaması gerektiğini dile getirir. Kanın kanla yıkanmayacağını, şiddetin şiddet doğuracağını söyler. Bütün bunları da inanılmaz güzel bir dille; düşündürerek, üzerek, ve hiçbir şeyden kaçınmadan yapar o. Gerçek bir entelektüeldir Mehmed Uzun, söylemesi gereken hiçbir sözden çekinmez, doğru bildiği yoldan yürümekten çekilmez.

“Bir Dil Yaratmak” adlı söyleşi kitabında ise Mehmed Uzun sözde var olan bir dilin gerçekte, özde, edebi hayatta var edilebilme sürecinden bunun ne kadar zor olduğundan ne kadar zor hâle getirildiğinden bahseder. Kendi anadilinin maruz kaldıklarını temel alarak bütün diller için baskıcı, kısıtlayıcı hatta yok edici tutumların o dile nasıl sancılı bir gelişme süreci geçirtebileceğine değinir. Mehmed Uzun kendisini bu dilin yaratıcısı değil keşfedicisi olarak tanımlar. Bizler de bu söyleşi kitabını okurken; Mehmed Uzun’un belki modern anlamda bu dilin yaratıcısı olduğunu ancak bu yaratımın da kaynağını yine Kürt yazar ve geleneklerinden aldığını tartıştık. Dengbej geleneğinin Mehmed Uzun romanlarında çok önemli bir yer tuttuğuna ve yine onun romancılığında Celadet Bedirxan’ın çok etkisi olduğuna değindik.

Bir Dil Yaratmak’ı okurken yine kendi sözlerinden hareketle onun edebi duruşunu siyasetle nasıl ilişkilendirdiğini tartıştık. Mehmed Uzun kendini bir siyasetçi değil edebiyatçı olarak tanımlar ve eserlerinde siyaset değil edebiyat yaptığını söyler. Tartışmalarımızın bu kısmı ise bu söylemin Mehmed Uzun adına içten bir bakış olduğu oysa yaptığı işlerin sanat gereği zaten siyasetin içinde olduğu yönündeydi. Ancak Mehmed Uzun’un siyasetinin örgütsel ve kurumsal olmadığı ki olmasının da bir zorunluluk olmadığına değinildi. Yani bizce de Mehmed Uzun bir edebiyatçıdır ancak aynı zamanda sözünü, tavrını, siyasetini romanlarında, denemelerinde çok rahat görebildiğimiz, hissedebildiğimiz bir yazardır.

Mezopotamya'nın yaşıyan, yaşamakta da malesef güçlük çeken Kürt dilinin ustalarından biri olmuştu Mehmed Uzun. Kültürel farklılıkların ve bunlarla birlikte yaşamının her zaman en anlamlı, sahip olunulması en güzel şey olduğunu dillendirirdi.

Bize, halkına ve diline sunduğun her şey için teşekkür ederiz Mehmedimiz, sözü Uzun'umuz, keskin olanımız... Yaşadığın, dillendirdiğin şeylerden ne değişebildi bugün bilmiyorum. Ancak dileğim şudur ki; çocukluğunun Nar çiçekleri, onun sıcak güzel renkleri bir daha akmasın Mezopotamya'nın coşkun nehirlerinde; onlar sadece çocukların, halkının gülen yanaklarının rengi olsun!

BI MEHMED UZUN RE HEVPEYIVÎN¹

Hevpeyivîn: Lal Laleş, Şeyhmus Diken, Mem Mîrxan

Lal Laleş: Berê her tiştî ez dixwazim bêjim derbasî be. Hûn li xerîbiyê li welatê dûr, li sirgûnê nexweş ketin, we êş û azar kişand û rojekê we biryar da ku vegerin welatê bav û kalan, hûn vegeriyên Amedê. Gelo sebaba vê biryardayînê çibû. Ê gelê me Niha tenduristiya we, siheta we meraq dike. Hûn dixwazin ji gelê Kurd re çi bibêjin, ji gelê Amedê re çi bibêjin. Bi wê vegirêdayî, têkiliya nivîskarekî gewre û bajarekî qedîm çi ye?

Mehmed Uzun: Niha Diyarbekir di heyata min de jî di nivîskariya min de jî cihê gelek giring werdigire. Wekî hûn jî dizanin nivîskariya min li welatê xerîbiyê dest pê kir û ez bûm nivîskarê romana Kurdî. Ê li welatê xerîbiyê nivîskarî zaf zaf zehmet bû. Zehmet e, gelek zehmet e. Di wê heyama avakirina nivîskariya min de; Diyarbekir hertim bi min re bû. Jixwe di romana min a "Tu" de Diyarbekir bi firehî heye. Mirov dikare bêje ku ew roman romana Diyarbekirê ye. Diyarbekir, hingê ji bo min bû hêz û qewet, da ku ez karibim li hember zehmetî û dijwariyên welatê xerîbiyê rawestim û li milê din jî karibim nivîskariya xwe ava bikim. Baweriya min gelek bi Amedê û hemû herêmên Kurdistanê heye. Bi Mezopotamyaya jorîn heye. Hêz û qewet e. Ez wisan difikirim. Rewşa min a tenduristiyê li Ewrûpayê gelek xirab bû. Dixtoran vekirî ji min re digotin emrê te hefteyek, du hefte maye. Yanê divê tu xwe hazir bikî ji bo roja dawîn. Îcar hingê min biryar da, heta ez bi Zozanê û bi gelek heval û hogiran re peyivîm, me biryar da me got: "hingê em vedigerin welatê xwe." Heger mirin be bila li welatê me be, ku şîfa be jî cihê min ê şîfayê Diyarbekir e. Diyarbekir çawan ji nivîskariya min re bû hêz û qewet, mimkun e ji bo siheta min jî bibe hêz û qewet. Li ser wê yekê em hatin vê derê û îro em dibînin ku biryara me gelek di cih de bû. Yanê hem di warê moral de di cih de bû. Yanê gelê kurd bi herkesê xwe bi

¹ Ev hevpeyivîn berî ku Mehmed Uzun biçê dilovaniya xwe ji bo 13mîn hejmeta Kovara Wyê hatiye çêkirin.

her awayî rabû serpiyan û piştgirtî li min kir. Piştgirtiyê gelek bi coş, bi heyecan, bi qewet nîşanî min dan. Ew ji bo min bû hêza jiyanê, a moralê. Divê nexweşiyê de moral gelek giring e. Gelê me jî tu tiştêk teksî nêkir. Ez behsa çend kesan nakim bi milyonan insan ji her deveran, ji her kategoriyên civatê, ev bû hêz gelek mezin ji bo min da ku ez karibim li hember nexweşiyê şer bikim û li vê derê bi wasita we ez dixwazim ji gelê xwe yê ezîz re spasdariya xwe pêşkeş bikim. Ew alîkarî, ew piştgirî, ew destek nebûna, ne mimkun bû ku ez bi serketama. Ez gelek spasdarê wan im û ez ji bo ku spasdariya xwe di piratîkê de jî nîşan bidim hin tiştan difikirim.

Bajar di edebiyata modern de cihekî navendî digire. Edebiyata modern, nemaze romana modern, li ser bajarvaniyê ava bûye. Yanê tarîxa bajarvaniyê û romana modern yek e. Ji bajêr derketiye. Ji bo wê jî bajar, saloxdana bajaran, tasvîra bajaran, di edebiyatê de cihekî gelek girîng digire. Hemû nivîskarên dinê yê navdar di navbera xwe û bajarê xwe de pêwendiyek ava kirine. Niha bajarê me jî hene. Bajarê me bajarên tarîxî ne. Mirov dikare bêje ku bajarên me di dinê de bajarên herî balkêş in. Ji ber ku bajarên me di eynî wextê de kaniya medeniyet û şaristaniyê ne. Kaniya însaniyê ne. Lê di edebiyata me de mixabin me hîn bajarê xwe nekirine nemir. Me bi xurtî salox nedane. Me tarîxa wan tasvîr nekiriye. Me ew nekirine hêz û qeweteke dikare jîndar be. Bikaribe hêz û qeweta xwe veguhezîne nivîskarên dinyayê. Di dinê de nivîsarên wiha gelek in. Minak James Joyce (Jeymîs Joys), ji bo Joyce Dublîn di nivîskariya wî de cihekî gelek girîng e. Thomas Man, Victor Hugo heye. Gelek nivîskarên din hene ku bajarên xwe û nivîskariya xwe bi hev re kirine yek. Bajarîbûn mîna hêzekê li nivîskariya xwe zêde kirine û edebiyata xwe pê dewlemend kirine û di heman katê de ew bajar jî bi nivîskariya wan dewlemend bûye. Îcar ji bo min jî Diyarbekir bajarekî wiha ye. Min jî her li ser Diyarbekir nivîsand, ji romana xwe ya yekemîn heta îro min her tim nivîsand. Hem di romanên min de, hem jî di ceribandînan min de Diyarbekir heye. Di romana min a dawîn Hawara Dicleyê de dîsa Diyarbekir heye. Diyarbekira salên 1840î. Min ew Diyarbekir

nivîsandiye. Divê em di edebiyata xwe de bajar û bajarvaniyê derxînin pêş. Wan wisan taswîr bikin ku însanên me ji bajarên xwe hez bikin. Bi wan taswîr û saloxdanan tarîxa bajaran bizanibin û bizanibin li ser kîjan axê dijîn. Mirov bi vî avayî bikaribe hafizeyeke netewî ava bike. Tiştê ku ji me hatiye dizîn, ji me hatiye girtin.

Mem Mîrxan: Kekê Mehmed, tam di vê derê de şolîbûnek heye. Wek rexnegirekî hemû nivîskaran dixwînim. Di bajar û taswîrkirina wan de zelaliyek tune ye. Di nava romanên nivîskarên kurd de ev tişt hene: Roman cihê ku lê derbas dibe, lehengê ku li wan kolan û kuçeyan digere ne diyar e. Behsa bajarekî tê kirin, lê em nizanin kîjan bajar e. Bajar ne diyar e, mirov ne diyar e û ew heyama ku têde dijî ne diyar e. Li vir xwendevan û nivîskar nagihîjin hev. Xwendevan dixwaze ji cihê hez bike lê nizanê ev cih ku dere. Ji kolanê hez dike ji leheng hez dike, lê nizanê çî kes e çî kûs e. Hûn dixwazin di vê mijarê de çî bêjin.

Mehmed Uzun: Niha saloxdana edebiyatê ne mîna nivîsandina tarîxê ye. Ne xebateke sosyolojîk e jî, di edebiyatê de xewn û xeyal esas in. Ji bo ku tu bikaribî zimanekî edebî ava bikî divê tu xewn û xeyalan jî binivîsînî. Li ser qeweta afirandina zîhnî, ji bo wê mirov nikare ji nivîskarê edebiyatê bixwaze ku saloxdana wî ji sedî sed rast bin. Ew dikare li gor xwe xeyalan jî çêbike, xewnan jî çêbike. Bi baweriya min û nemaze jî ji bo me, em bajarên xwe bi navê wan, bi tarîxa wan, bi kuçe û sikakên wan, bi derbasbûyîna jiyana civakî divê em nîşan bidin. Divê em bikaribin xewn û xeyalên xwe bi bajarê xwe re bikin yek. Em bi xewn û xeyalan bihonin, lê divê tarîxek wê jî hebe.

Mem Mîrxan: Ji bo Cezayîrê Cazablanca çîye, Pera Palas ji bo Stenbolê çîye, ji bo me Kurdan jî divê Amed wiha be.

Mehmed Uzun: Belê divê wisan be.

Şeyhmus Diken: Kek Mehmed, bi qasî ku ez dizanim tu berî

nexweşiya xwe li ser du romanên girîng dişixuliyê. Lê piştî vê berxwedena li hember nexweşiyê em dizanin ku wekî deyneke dilsoziya gel tu li ser romaneke sêyemin jî dişixulî. A yekemîn piştî Komara Kurdistan Mehabadê hilweşiya û şûn de di pêşengiya Mustafa Berzanî de meşa pêşmergeyan a ji sînorên dewleta derbas dike û kozik bi kozik şer dike û xwe digihîne Sovyetistanê, bi gotineke din “meşadirêj” a navdar ku we senger û cihê wê jî dîtibûn, ev yek, a duduyan piştî Şerê Cîhanê yê Duyemîn jiyana Feylesofekî elman a li Stenbolê “Heviya Aurbaxê”, a sêyemîn jî deynê dilsoziya gel ku di vê nexweşiyê de hûn bi tenê nehiştine. “Xewna Melayê Batê” hûn dikarin naveroka van romanên bi me û bi xwendevanên Kovara W re par ve bikin. A din jî hûn dikarin mizginiya vê yekê bidin ka hûn ê pêşî kîjan romanê binivîsînin. Li gor we wê heta çî wext em ê bikaribin wan bixwînin. Ev pîrseke dijwar e, lê xwendevanên te jî li benda bersîva van pîrsan in.

Mehmed Uzun: Belê ev hersê proje jî hene. Projeya dawîn “Xewna Melayê Bateyî” ji nexweşiya min hat pê. Ez wê wekî yadîgarekê ji bo xelkê xwe, ji bo gelê xwe, ji bo welatê xwe difikirim. Ji bo wê piştgiriya xwe gelê min ji bo min li her derê nîşan da, divê bêbersîv nemîne. Divê ez nivîskarê romana Kurdî, bersîva wê bi berhemeke hêja bidim. Ji ber wê divê ez romanekê li ser xweşî û spehiya zimanê Kurdî, xweşî û spehiya edebiyata klasîk a Kurdî, xweşî û spehiya Welatê Kurdistan romanekê binivîsim. Ji bo wê jî ez Melayê Bateyî fikirîm. Melayê Bateyî yek ji nivîskar û şairê me yê herî kevn e. Bi zimanê xwe yê xweşik, bi zimanê xwe yê xweşik ê Welatê Hekarê, hem Mewlûd nivîsandiye, hem jî helbestên gelek xweş nivîsandine. Ji ber ku rêberê zimanê Kurdî ye. Ez jî dixwazim vî rêberî bikim lehengê romana xwe ku ez ê pêşkeşî gelê xwe bikim. Ê ez bawer im destpêkê ez ê vê romanê binivîsim. Ên din projeyên profesyonel in. Lê ev ji bo min projeyeke hîsî ye. Deynekî min ê wefayê ye ji bo milletê min, ji bo welatê min. Ez bawerim destpêkê ez ê vê binivîsim. Kîngê dê xelas be ez nizanîm. Piştî wê Hêviya Aurbax heye. Ez ê wê jî bi Kurdî binivîsim. Li ser wê xebata min heye, gelek sal in ez li ser vê romanê dişixulim. Hîn jî divê ez bi çend kesan re bipeyivim. Piştî wê jî ez ê rûnim û

binivîsîm. Yanê ku ez nexweş neketama min ê dest bi nivîsandinê bikira. Her tiştê wê tamam bûbû. Ji aliyê teşe, ji aliyê teknîk, ji aliyê şêwe û raxistina romanê zelal bûbû. Gelek notên min jî hebûn û min gelek pirtûk jî tev dan. Ez ê piştî romana Melayê Bateyî, dest bi vê romanê bikim. A din wekî Hawara Dicleyê projeyeke dirêj e, fireh e, mezin e. Û ne tenê Meşa mezin a Mele Mustafa wan, herwiha tarixa Kurdên Îranê û Iraqê, ev heta îro jî tê. Bi vî awayî ez dixwazim tarîxa Kurdistana Iraqê û Îranê jî li nivîskariya xwe zêde bikim. Ev kêmaniyek bû ji bo min. Di nivîskariya min de kêmaniyek e, ez dixwazim wê nîşan bidim. Heta rûxandin û hilweşandina Sedam jî romaneke wisan e. Evprojeyeke dirêjtir e. Lê ez ê hêdî hêdî li ser wê jî bisekinim.

Lal Laleş: Pirseke min a din jî ji te heye. Piştî salên nodî gelek nivîskarên ciwan bi xwendina berhemên te dest avêtin pênûsê û bi Kurdî nivîsandin. Di wê demê de, di wê dema asîmîlasyon û tadeyiyê de, ku zilm û zor li ser zimanê Kurdî bû, hûn ji nivîskarê Kurd re bûn moral. Te dikir ku gelek kes bi vî zimanî binivîsîn û xwe îfade bikin. Ez bawer im daxwazeke te ya mezin ew bû ku edebiyateke Kurdî ya xurt çêbibe. Dema mirov li berhemên te, li tiştên ku te ji bo vî zimanî kirine dinihêre, wek antolojî, wek roman, berhemên teoriyê ku te li ser edebiyata Kurdî nivîsandine. Jixwe ev nîşan dikan. Ez niha dixwazim bizanibim, îro, piştî salên 2000î, ji bo rewşa edebiyata Kurdî tu çi difikirî? Û tu dixwazî ji bo romannivîs, şair û wan kesên ku ji bo vî zimanî dilebitin çi bibêjî? Tu yê çi bi wan re par ve bikî?

Mehmed Uzun: Niha rewş ji berê gelek çêtir e. Em divê vê bibînin. Ez bi xwe vê dibînim. Rewşa nivîskaran ji berê, ji bîst salan berê gelek çêtir e. Hejmara nivîskaran bêhtir bûye. Hejmara kesên ku rahiştine pênûsê û bi Kurdî dinivîsîn, ne nivîskarên edebî bin jî bi Kurdî dinivîsîn gelek zêde bûne. Îro wek Azadiya Welat rojnameyên rojane diweşin. Kovar derdikevin. Hevalên mîna we êdî xwe dane qebûlkin. Bi xebatên xwe, bi berhemên xwe. Bi kitêbên xwe, xwe dane qebûlkin û her di nava xebatê de ne. Hejmara we jî roj bi roj zêde dibe. Ev bêguman min gelek kêfxweş

dike. Lê ji bo ku em bikaribin edebiyateke dewlemend ava bikin ev gav têr nakin. Ev pêşketina ku ez behs dikim têr nake. Jê re hîn gelek tiştên din lazim e. Ji bo wê jî divê ew di warê zimanê Kurdî de em seferberiyekê îlan bikin. Bi alîkariya tevgerên siyasî, bi alîkariya komele û rêxistinên siyasî, civakî, çandî û bi alîkariya şaredaran, çi imkanên me hene divê em ji bo seferberiya Kurdî bi kar bînin. Da ku bazareke edebiyata Kurdî çêbe. Bazara kitêbên Kurdî çêbe. Da ku rexnegirên Kurdî çêbin. Da ku hejmara rojname û kovarên Kurdî zêdetir bin. Da ku nivîskarên Kurd karibin di warê aborî de, di warê civakî de hêsantir nivîskariya xwe bidomînin. Ev girîng in. Ji bo vê jî ez hin tiştan difikirim. Bi serokê şaredariyan re, bi partiyên siyasî re, bi gelek cihên din re ez ê bipeyivim. Ji bo ku em karibin hin imkanan ji bo nifşên nû ava bikin. Nivîskarekî Kurd divê bikaribe beyî zehmetî alozî û dijwariyên aborî li romana xwe, li helbesta xwe, li berhema xwe bifikire. Bikaribe konsantreyî wê be. Ev wezîfeyê ji bo min. Gelek hevalên me diherin rojê deh saet, dozdeh saet dişixulin piştî wê jî nivê şevê rûdinin û dixwazin edebiyatekê ava bikin. Ji ber ku hîn bazara Kurdî çênebûye divê rewşê dene. Nivîskarê Kurd nikare binivîskariya xwe heyata xwe bidomîne. Gelekê wan jî birçîne. Divê rewşa giran de bi fedakarî xebata xwe didomînin. Divê em çareyekê ji van tiştan re bibînin û rica min, tika min ji nifşên nû yên nivîskarên Kurd ew e ku mêjiyê wan divê vekirîbe. Bêguman em ê bi Kurdî binivîsînin, welatê xwe binivîsînin, gelê xwe binivîsînin, lê divê mantelîteya nivîsandina me, halet-î ruhiya nivîsandina me navnetewî be. Enternasyonal be. Gava mê jî, hiş modern nebe û gava bi edebiyata dinê re pêyvendiyeke me tune be, hingê ne mimkun e mirov berhemên hêja ji bo gelê xwe jî binivîsîne. A yekê ev e. A duduyan jî: rewşa zimanê Kurdî nemîna zimanê din e. Zimanê Kurdî zimanekî qedexe ye. Îro yek ji wezîfeyên me yê herî girîng ev e ku divê em bikaribin xwendevanên Kurdî jî çêbikin. Gelek însanên me nikarin bi Kurdî bixwînin û binivîsînin. Ji bo wê jî gava nivîskarê Kurd, helbesvanên Kurd dinivîsînin ji bîr nekin ku xwendevanên wan xwendevanên destpêkê ne û zehmetiyên wan ên xwendinê hene. Ji ber wê jî çiqas dikarin rewantir, dewlementir û zelaltir binivîsînin

ew çend hem dê xwendevanên wan pêş bikevin û berhemên wan belav bibin û ew çend xwedavanên me ji lê zêde bibin. A sisêyan ji bêguman nivîskarî bi heyateke nivîskariyê ve girêdayî ye. Mirov jê bi dûr bikeve û carinan binivîsîne nabe. Yek ji kêmaniyên nifşê berê ew bû. Jê gelek wan hevalên min dostê min bûn. Ji Cegerxwîn bigire heta Mam Hejar, lê wan çi dikirin, çi kar dikirîn? Wan dixwest bîst karan bi hev re bikin. Siyaset dikirin, rêxistinên wan hebûn, di komeleyên civakî de dişixulîn. Gelek tiştên din ji dikirin. Di ber re ji nivîskarî dikirin. Helbest dinivîsandin. Ji bîst salan carekê pirtûkek dinivîsandin. Miraseke xurt û dewlemend mixabin çênebû. Ji bo mîraseke xurt a dewlemend çêbibe; divê berdewamî hebe. Ji bo wê ji hevalên ciwan divê netirsîn. Kitêbek wan mimkun e nebaş be, kitêba duduyan ji dibe ku nebaş be. Lê divê binivîsîn. Mirov ancax dikare bi nivîsandinê bi pêş bikeve. Bi zêdekirina berheman mirov dikare berdewamiyekê ava bike. Mirov dikare kamil bibe. Daxwaz û tika min ji nivîskarên ciwan ev e.

Mem Mîrxan: Kek Mehmed, di nivîsandina romana Kurdî de ez rastî çar şeweyên nivîsandinê tîm. Jê yek nivîskar wek dê û bavê xwe dinivîsîne. Ancax tu dêya wî, an bavê nas bikî tu dikarî ji berhema wî fêm bikî. A duduyan; nivîskar bi kurmanciya gundê xwe, an herêma xwe dinivîsîne. A sisêyan, nivîskar li ser navê modernîzmê; peyvên ku ji deran tomar kiriye, an wî çêkiriye dide hev û wan di roman û nivîsan de bi kar tîne. Şeweya çaran ez dikarim bêjim şeweya we ye. Xwendevan çawan fêm dike, dê çawan tê bigihîje, beyî ku xwe biêşîne, beyî ku li peyvan bigere, bi wê şewazê dinivîsîne. Û ev şewaz ji aliyê gelek zimanzan û nivîskarên kurd ve tê rexne kirin. Minak dibêjin: “di nivîsên wî de gelek peyvên Tirkî, Erebî û Farisî hene. Ev şewaz tê rexnekirin. Hûn van çar şewazan çawan şirove dikin. Ez bi xwe ji di nivîsandinê de ber bî we tîm. Ji ber ku kesek ji nivîsê fêm nake, xwendevan her ku diçe kêr dibin. Li gor we divê roman bizimanekî çawan bê nivîsandin

Mehmed Uzun: Divê berê her tiştî di nivîsandinê de em zimanekî standart ava bikin. Zimanekî yekgirtî ku herkes bikaribe jê fêm bike. Ji ber wê jî divê mirov hêdî hêdî ji devoka bav û diya xwe gund û bajarê xwe, tax û herêma xwe bi dûr bikeve. Divê bikaribe bi zimanekî wisan binivîsîne ku herkes jê fêm bike. Hem herêmên welêt, hem jî însan jê fêm bikin. Di destpêkê de ev bêguman zehmet e. Bi zimanê Kurdî perwerde tune, xwendin û nivîsandin tune, tu bi kurdiya ku tu dizanî dest pê dikî. Ev normal e. Lê divê hedef ew be ku em xwe bigihînin zimanekî standart. Zimanê yekgirtî yê ku ji Çiyayê Kurmênc, heta Mehabadê, ji Serhedê heta bi Hewlêrê, Dihokê mirov karibe jê fêm bike. Ez bala xwe gelek didim ser vê yekê. Ev di nivîskariya min de gelek girîng e. A duduyan: Ez bi tu awayî gotinan çênakim. Min qet çênekirine. Min bi hezaran rûpel bi Kurdî nivîsandine, lê min gotinek bi xwe, bi serê xwe çênekiriye. Min tiştê li rast nivîsîna Kurdî zêde nekiriye. Bêguman dîtinên min jî hene, rexneyên min jî hene. Carcaran ez jî dixwazim hin tiştan bikim. Feqet ez bi qaydeyên ku hene bi wan dinivîsînim. Dewsa ku gotinan li ziman zêde bikim, di şûna ku problemên nû derbixim ji bo ziman û xwendevanên Kurdî, ji bo Edebiyata Kurdî, zimanê ku heye ez pê dinivîsînim. Gelek heval ji ber xwe de gotinan ava dikin, çêdikin û bi wan peyvan dinivîsînin, beyî wan jî kes jê fêm nake. Mirov divê tiştên wiha neke. Edebiyat tiştê ne wiha ye. Asîsê yan jî niha di navbera zimanê edebiyatê de, alîmên edebiyatê û nivîskaran de heye. Ez ne alîmê ziman im. Min ilmê ziman lînguîstîk jî xwendiyê. Lê belê ez xwe alîmekî ziman nabînim. Ez nivîskarê edebiyatê me. Di nivîsandina edebiyatê de mirov nikare wek alîmekî edebiyatê binivîsîne. Mirov nikare gotinan li hev bîne û bêje xwerû Kurdî ye, ji bo wê ez ê vê peyvê bi kar bînim. Ewçax mirov nikare zimanekî rewan ava bike. Di edebiyatê de zimanekî rewan, zimanekî zelal, zimanekî rê bi de ku tu karibî ve bêjî, tasvîr bikî, lehengê xwe bikaribî bidî jiyandin e, ev esas e. Ez van tiştan bi zanîn dikim. Di gelek cihan de qehremanên min nabêje dîrok dibêje tarîx, nabêje Amed dibêje Diyarbekir, nabêje jiyân dibêje heyat. Hemû ji bo em bikaribin zimanekî rewan û herikbar û edebî ava bikin e. Ku em li gorî qaydeyên gramatîkê herin û mîna alîmekî ziman binivîsînin, hingê

ne mimkun e ku em tekstên edebî ava bikin. Şî'îr jî wiha ye, di şî'îrê de tiştê herî muhîm rîtm e, aheng e, uslûb e. Gelek gotinên Kurdî hene, xwerû Kurdî ne feqet li rîtma şî'îrê nayên vê gavê tu dikarî ji soranî bigirî, ji zazakî, ji Erebî dikarî bigirî, ji Farisî dikarî bigirî, tu dikarî ji zimanê biyanî bigirî, yanê niha gelek, gelek peyvên enternasyonal hene. Ne hewce ye ku mirov di dewsa wan de gotinên Kurdî peyda bike û bi kar bîne. Jixwe ew hene, her kes jê fêhm dibe û hatine qebûl kirin û jixwe bêhtir li tekstê tên, li nivîsandinê tê. Ne hewce ye tu bê sebeb ziman giran bikî, wisan giran bikî ku xwendevan nikaribe jê fêhm bike. Gelek girîng e ku nivîskar û helbestvanên kurd di vê tekstên xwe de hez kirin, coş, lezet û heyecana ziman jî bide. Divê em bikaribin wê lezetê, wê coşê, wê hezkirinê hîs bikin û lê vebin. Divê em ji bîr nekin îro li Tirkiyê ji sedî nod û nehên Kurdan ditirsin bi Kurdî bixwînin, ji ber ku kurdiya wan têr nake. Gava dixwîne jê fêhm nake. Divê rewşê de divê em rê bidin ku ew xwendevanê ku ditirse, tirsaxwe birevîne û lê vebe. Ji zimanê xwe hez bike. Bi zimanê xwe bawer bike.

Şeyhmus Diken: Berî ku em biqedînin hûn ji bo agirbestê dixwazin çi bêjin?

Mehmed Uzun: Ez agirbestê gelek girîng dibînim. Piştgiriya agirbestê dikim. Ez hêvîdar im ku careke din çek neyên hildan û şidet neyê herêma me. Lê di heman wextê de divê Gelê Kurd tekoşîna xwe bidomînin. Bi her awayî ji bo mafên xwe bi rêyên demokratîk, bi rêyên civakî, bi hemû şêweyî, lê bê çek, ji ber ku divê di heremê de çek nebe şêweya çareser kirina pirsgirêka Kurdî. Rêyên din jî hene. Dubare dibêjim ez piştgiriya li agirbestê dikim. Divê em alîkariyê bikin ku agirbest berdewam bike û Kurd jî hêdî hêdî bikaribin bigihîjin heqê xwe.

Mem Mîrxan: Dema min pirtûkên we xwend min dît ku hûn gelek tiştan şirove dikin. Wek sirgûn, wek jîyan, wek mirin, wek hezkirin, wek evîn, wek hesreta welêt. Ku ez yeko yeko ji we bipirsim: (Hûn dikarin bi hevokekê jî bersîvê bidin)

Mem Mîrxan: Evîn. . .

Mehmed Uzun: Evîn kaniya heyatê ye.

Mem Mîrxan: Jiyana. . .

Mehmed Uzun: Jiyana qedera mirov e.

Mem Mîrxan: Mirin, we mirin gelek şirove kiriye, bi vê ve girêdayî: gelo hûn ji mirinê ditirsin? Mirin çiyê ji bo we?

Mehmed Uzun: Na ez ji mirinê natirsim. Mirin dawiya qedere ye û tê serê her kesî, hîç kesek nikare xwe jê xelas bike. Lê ji bo kesê ku mirin li pêşiyê ye tiştê herî girîng. Divê mirov karibe tiştêkî nemir li pêy xwe bihêle.

Mem Mîrxan: Diyarbekir:

Mehmed Uzun: Diyarbekir, kanî û enerjîya nivîskariya min e û şîfa nexweşîya min e.

Em li ser navê Kovara W spas dikin. Saxî û silametiye ji we re dixwazin.

UZUN ROMANCILIĞINA BİR BAKIŞ DENEMESİ

Seren Üstündağ

“Kürdüm, Türkiyeliyim, İsveçliyim, İskandinav’ım, evrenselim. Hem iki kutsal nehrin, Dicle ve Fırat’ın arasındaki çok kapalı bir bölgenin yerlisiyim, hem de çok çeşitli kültürler, ülkeler ve diller arasında, devamlı dolaşan bir dünya vatandaşıyım.” (Uzun, 2006: 1)

Mehmed Uzun böyle tanımlarken kendini, topraksız kalan bir edebiyatın yerleşik olmayan özünü, sınır tanımaz bir sanat eserine dönüştürmüş ve bir dilin sahip olabileceği en güzel sanat eseri sayılan romanı yaratmıştır. Birikimlerle çoğalan, geleneklerden iz süren diğer dünya dillerinin aksine Mehmed Uzun, Kürt dilinde modern gelenekleri kendi elleriyle inşa etmeye başlamıştır. Kendisi gibi büyük yazarların aksine önünde köklü bir yazılı edebiyat geleneği bulunmayan Mehmed Uzun, dengbêjlerden aldığı sesin izini bugünün dünyasında sürmeye karar vermiştir. Ancak yaygınca yapılan bir yanılsamaya düşmemek için belirtmek gerekir ki, Uzun’un kendisinden önce de Kürt Edebiyatı’nda birçok kitap yayımlanmış, romanlar yazılmıştır. Modern romanın olanaklarını sonuna kadar kullanan Mehmed Uzun hem kendisinden önceki yazarlarla bugün arasında bir köprü görevi görmüş; hem de gelenekçiliğe yenik düşmeden dengbêjlik geleneğinin tanıdığı olanaklardan beslenmiştir.

Kürt Edebiyatı, uzun yıllar farklı siyasetlerin gölgesinde kalmakla beraber, bir kavram olarak dahi tartışılmayan ya da bahsi geçen ama asla sorunsallaştırılmayan bir konu olmak durumundaydı. Farklı bölgelerde yazılan veya üretilen eserler de, ya yasaklanıyor ya da bir köşede acımasızca yok olmaya bırakılıyordu. Mehmed Uzun ise Kürt Edebiyatı’nın bir politik tartışma sorunu değil; sanatsal ürünler veren bir edebiyat olarak var olduğunu tüm dünya halklarına ispatlamış; yaptığı antoloji çalışmalarıyla da Kürt Edebiyatı’nın zengin içeriğini dünya kamuoyuna duyurmuştur.

Uzun'un romanı, tıpkı Kürt Edebiyatı'nın kaderi gibi sürgünle büyümesine rağmen bütün bir tarihin tohumlarıyla beslenen ve bugüne ait zamanlara atıflarda bulunan bir roman geleneği olarak kök salmıştır. Uzun, modern dünyaya, bir yandan Mezopotamya'nın ovalarını, dağlarını ve kavuran sıcağını, zaman ve mekân bağlamında en gerçekçi sözcüklerle betimlerken, bir yandan da zaman ötesi bir destansılıkla anlatısını biçimlemiştir. Buradaki en dikkat çekici ve üzücü nokta, elbette ki, bunları yaparken de İsveç'in soğuk mevsimlerini yaşamak zorunda oluşudur. Bu nedenle de, "dağ" modern zaman edebiyatının sessiz bir imgesiyken, Uzun'un romanında Evdalê Zeynikê' nin sözcükleriyle çığlığa dönüşen ve yüzünü kadim tarihe dönüp, bugünün gerçekliğinden dem vuran bir isyan haline gelmiştir. Bu çok merkezli ve parçalı kimlikler, zamansız sesler Uzun romanının bütün serüvenidir aslında.

Mehmed Uzun romanları bütün bu nitelikler bağlamında modern Kürt eserleri olarak isimlendirilmiştir. İçeriği itibariyle Kürt anlatılarının destansı söylencelerinden bahsetmiş, son aşama olarak kendi aydınının hayatını yeniden kurgulamıştır. *Dengbêj* geleneğini tarihinde bir parça olarak yaşatmaya çalışan Kürt halkı, Uzun ile birlikte daha çağdaş sorunları gündemine almak durumunda kalmış; nitekim kendi aydınının sorunlarını *çîrok* geleneğinden biraz farklı olarak okumuş, "aydın" kimliğini tartışmıştır. Bununla birlikte Kürt halkı modernitenin de ötesinde edebiyatında postmodernizmi tanımıştır. Başka bir ifadeyle Kürtler, dünya zamanının neresinde olduklarını Uzun'un romanlarıyla duyurmuşlardır. Biraz şaşkıncu gelse de yok edilmeye çalışılan, yasaklanan bir dilden, dünyadaki diğer özgür dillerle eşit tatlarda eserler yazıla bileceğini seksenlerin sonuna doğru, tüm kısır yasaklara rağmen gözler önüne sermiştir Uzun. Belki de cenazesinde arkasında yürüyen onbinlerce insanı başka türlü açıklamak mümkün olmayacaktır.

Postmodernizm kavramı tartışılırken, bu yaklaşımın, her şeyin söylendiği ve bu nedenle yeni bir şey üretilemeyeceği ilkesi de

Uzun romanlarında görülmektedir. Bu da genel olarak söylenmemişi aramaktan çok, söylenenin nasıl daha başka anlatılabileceği sorunun irdelenmesine; yani temel sorun olarak üslûbu alıp, geçmişten beslenen bir içerik benimsemesi olarak metine yansımaktadır. Geçmişin ve bugünün bağlamsal düzlemlerde birleştirilmesi ve bu noktada da yeni bir biçim gözlenmeyişi de yine Mehmed Uzun romanlarında görülen postmodern etkilerdir.

Mehmed Uzun romanında da bu uyum ve çok seslilik izlerini *Tu* romanının daha ilk satırlarında kendini gösterir:

“ Kêzê kêzê kêz xatûnê
 Bi şimika reqreqûnê
 Bi şahîra gûl avdûnê
 Tu bi ku derê diçî ”² (Uzun, 1984: 1)

Bu dörtlük Kürt halk hikâyesi olan *çîrok* geleneğinden bir parçadır ve romanda karakterin çocukluğunda iz bırakan bir böcek söylencesinin girişidir. Daha sonraki satırlarda, birinci ağızdan yapılan anlatıda başka bir *böcek* daha vardır ki bu Kafka'nın *Dönüşüm* eserindeki böceğin ta kendisidir. Intertextuality ya da *metinlerarasılık* denilen bu teknik Uzun'un *Tu* (Sen) adlı romanında oldukça hissedilen bir yöntemdir.

Kürt edebiyat tarihi *dengbêjler*, *çîroklar* ve özgürlük isteminin doğaçlaması olan yazılı eserlerle ilerlerken, Mehmed Uzun'un bu öncü ve farklı girişimleri yanlış anlaşılmuş, postmodernizmin bu en özgün yöntemi olan metinlerarasılık bazı çevrelerce bir intihal girişimi olarak addedilmiştir. *Bîr* dergisinin 3. sayısında yapılan bu eleştiri Mehmed Uzun'un değerli çalışmalarının niteliğine bir zarar getirmemekle beraber Mehmed Uzun'u ve eserlerini

² “Böcek böcek hatun böceği,
 Şırdık terliklerinle
 Simli elbiselerinle
 Nereye gidersin böyle” çeviren: Selim Temo

anlamanın Kürt edebiyat açısında ne denli önemli olduğunu bir kez daha hatırlatmaktadır.

Adı geçen sayıda *Hawar* dergisinin bazı sayılarındaki yazılarla, yazarın *Tu* romanındaki benzerlikler vurgulanmış, bunun yanlışlığı üzerinde durulmuş ve böyle bir alıntı yapılabilmesi için mutlak bir izin gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu argümanın anlam kazanabilmesi içinse bütün bu edebi verilerin göz ardı edilmesi gerekir, oysa bu hem evrensel edebiyat için geçerli ve vazgeçilmez bir yöntemdir hem de modern dünyada edebi eserler üretmekte olan Kürt romancılığını yıpratmak için oluşturulan anlamsız bir girişimdir. Nitekim Mehmed Uzun *Tu* romanının sonuna eklediği makalesiyle romanını niçin yazdığını, nasıl yazdığını, anlatmakta denenmemişleri denediğini ve bunu oluştururken çok yönlü bir çalışma sürdürdüğünü belirtmektedir: “Yazı bir tür matematiktir. Eğer bu yazı Kürtçe ise problem çok daha fazladır. Üstelik bilindiği gibi, roman ve roman yazarlığı biz Kürtler arasında yeni bir fenomendir.”

Uzun daha sonra romanının “nasıl”ını açıklarken başvurduğu formları ve gereklilikleri tartışmakta ve romandaki çok sesliği yaşamıyla tarihiyle ve dünyanın güncel zamanıyla bağdaştırarak okuruna sunmaktadır. Çoğalan bu sesleri gözden kaçırmak bir yana Kürt romancılığının değişim sancısını nasıl bir noktadan yakaladığının farkındalığı, Kürt edebiyat bilinci için ileriye dönük önemli bir olgudur ve bu teorik gelişmeler yeni dönem Kürt Edebiyat çalışmalarında da aydınlatıcı bir tartışma olarak varlığını koruyacaktır. Uzun romancılığı modern Kürt romanının başlangıcı olarak kabul edilse de, yazarın romancılığında denediği çok formlu yazın tarzı, Uzun romanını klâsik tanımlamaların dışına çıkarmakta ve Kürt edebiyatına bütün “yeni”leri bir anda taşımaktadır.

Yoğun bir Mehmed Uzun okumasında karşılaşılabilecek renkler, mekânlar, sesler ve desenler tahayyül sınırlarının o kadar ötesindedir ki kendini tanımlarken kullandığı cümlelerin adeta

yeniden bir dışavurumdur; evrenseldir, Kürt' tr, Trkiyelidir, her yerdedir ve hiçbir yere ait değildir. Dağın ve destanın, *Kafka'nın*, *Hawar 'ın* ve bu çok sözlü çok sesli kültürün yarattığı bir roman geleneğidir Mehmed Uzun romancılığı.

Kaynakça

Uzun, Mehmed, 1997. *Bir Dil Yaratmak*, İthaki Yayınları: 2006, İstanbul

Uzun , Mehmed, 1985. *Tu*, İthaki Yayınları 1. Basım: 2005, İstanbul

Uzun , Mehmed, 1985. *Sen*, İthaki Yayınları 1. Basım: 2006, İstanbul

LI WELATÊ XWE JÎ BE, DIVÊ MEHMED UZUN NEMIRE!³

Firat Cewerî

Werger ji tirkî: Omer Yildirmaz

Min, Mehmed Uzun 25 sal berê li sirgûnê, li paytexta Stockholmê Swêdê naskir. Wê dêmê berpirsiyarê weşanê yê Rizgariya Kurdistanê bû. Di heman kovarê de bi navê M. Ferzend Baran helbest xwe diweşandin, li ser girîngiya nivîsandina bi kurdî radiwesta. Di destpêka salên 80ê de, dema ku hêj pevçûnên îdeolojîk hebûn, Uzun digot ji bo kurdan îdeolojiya herî mezin parastina zimanê kurdî ye. Nasînkirin û dostbûna bi kesekî wesa re ez pir bextîyar kiribûm. Jixwe min, ji bo ku ez bi kurdî binivîsînim, bi wî temenê xwe yê ciwan welatê xwe terk kiribû û li Swêdê di sirgûniyê de bûm. Ji nav hemû welatên Ewropayê, min bi saya Mûsa Anter Swêd ji xwe re kiribû war. Mûsa Anter, her tim qala Swêdê dikir û digot maf û azadiya li wir li gorî şert û mercên mirovahiyê ne. Li vê kunca dût a Îskandînavyayê ku roj salê carekê ava nabe, berê jî Mehmed Emîn Bozarşan û Mahmûd Baksî bi cih bibûn. Piştî sih salan tabûta Mahmûd Baksî hate welatê wî, û Mehmed Emîn Bozarşan bixwe hêj li wir e. Bozarşan gunehê mezin kiriye ku bi kurdî nivîsiye. Tenê ji ber ku bi kurdî nivîsiye, ev sih sal e nikare vegere welatê xwe. Dê tabûta sirgûnê ku di jiyana xwe de nekariye vegere, bê şandin li ser wesetî wî.

Mehmed Uzun nivîskarê sirgûnê ye. Yek ji çend nivîskarên e ku di sirgûnê de wenda nebûye û hemu zehmetiyên sirgûniyê bi edebiyatê zêde kiriye. Mehmed Uzun di sirgûniyê de jiyânên kesên ku hatine sirgûnkirin kiriye roman. Hema hema di hemu berhemên wî de temayê sirgûniyê heye. Mîr Bedîrxan, Celadet û Kamûran Ali Bedîrxan, Memdûh Selîm Beg, Qedrî Can, Nûredîn Zaza, Osman Sebrî û hêj çend rewşenbîrên kurd di sirgûniyê de ji jiyânên xwe dest dane. Mehmed Uzun bi hewleke mezin ev

³ Ev nivîs di 20'ê meha Pûşbera 2006an de, nêzikê salek berê ku birêz Mehmed Uzun çû ser dilovaniya xwe, di hejmarê 20ê a kovara Esmerê de bi tirkî hatiyê weşandin.

ronakbîrên hêja ku bi jibîrkinê re rûbirû mane gihand nifşên nû û nemiriya wan pêk anî. Bi zimanekê ku ji aliyê edebiyata devkî pir dewlemend lê ji aliyê nivîskî jar û hêjar, hewl da ku romana kurdî bigihîne radeyeke gerdûnî. Bi serket jî. Lê bi hêsanî çênebû. Wexta romana wî ya yekem a bi navê 'Tu' li Swêdê çap bû, û ew di dilşahiya 'Waye, min romana kurd nivîsî' de bû, dilşahiya wî li ser qirîka wî de ma. Hin kurdan Mehmed Uzun ewqas rexne kirin ku dikir poşman bibe. Romannûsê ciwan ku li welatê wî zimanê wî qedexê bû, di sirgûniyê de hate xezeba kesên ku bi xwe jî di sirgûniyê de bûn û zimanê wan hatibû qedexekirin. Êşiya. Ji dilê xwe birîndar bû. Xwe tenê hîs kir .Hew mabû ku bikeve depresyonê, bi nivîsîna romanekê nû hewl da ku li ser pêyan bisekine. Nexweşiya ûlserê jî nekarî wî ji nivîsandina romanên nû dûr bixe.

Sakîn xuya dike, lê berxwedêr û birik e Mehmed Uzun. Xweser, ji halê ku tê de ye nerazî, pêşxwedîti ye, û heke bibe xwedî hezkirina bi deh hezaran kesan û îro jê re 'pîrê min', 'hostayê min', 'roniya çavên min', 'mezintirîn şexsiyetê gelê kurd' bê te gotin, ji ber xebatên wî yê bê west û bê rawest e.

Wekî ku edebiyata kurdî xwedî dirokeke perçe perçe ye, di berhemên şa'ir û nivîskarên kurd de jî her qetbûn çêbûne. Gelek şa'ir û nivîskarên kurd çend helbest an jî roman tîr dîtine, nekarîne berhemên ku bikaribin nifşên nû di bin tesîra xwe de bihêlin biafirînin û piştî demekê bi jibîrbûyîne re rûbirû mane. Mehmed Uzun yek ji wan kesan e ku kariye vê rewşê bişikîne. Tekane kes e ku bi awayê profesyonelî ji berhemên xwe pere qezenç dike. Mirovê gewre ye ku dawîya karê ku daye ber xwe xweyê ku jipêşve plankirî tîne.

Lê mixabin dê nebe ew kesî ku miradê xwe bi serketina xwe bijî. Her çiqas li dijî vê nexweşiya bêeman ku di baştirîn çaxê wî de bûye bela serê wî dev ji têkoşîne bernede jî, neyarê wî yê vê carê pir bi hêz e, yekê wesa ye ku mirovên gelek bihêz têkbiriye. Mehmed Uzunê ku humanîst, aşîxwaz, li dijî şer, dûrî polemîkan

e, vê carê dev ji prensîbên xwe berdaye û li dijî vê dijminê sinsî dest bi şerekî dijwar kiriye. Bi pişgiriya tevahiya gel; bi ciwan, kal û pîr, sîyasetmedar û rewşenbîran bi hev re. Çimkî wi gelek zehmetî bin xistine, di tiştên bêîmkan de serfiraz bûye .

Ji ber ku ez ji serî ve bi Mehmed Uzun re me, ez baş dizanim ku ew çiqas têkoşer e. Wexta ku doktoran li Stockholmê agahiya pençesêrê danê, jina wî Zozan ji xwe çû, lê wî Zozan tebitand û jê re got 'were ser xwe Zozan, di dinê de yê ku bi vê nexweşiyê ketiye tenê ez nînim, gelek hevalên min bi vê nexweşiyê ketine, hinek ji wan têkçûne, lê belê ez ê neyêmin bin xistin û ez ê zora wî bibim.

Mehmed Uzunê ku teslîmê pençesêrê nebû, yê ku di şerê man û nemanê de aliyê manê digire, yê ku ji bo manê bi hemu hêza xwe têdikoşe, niha ne li welatê Hadesê, lê li welatê ku jê re bûye çavkaniya îlhamê, li welatê qedîm ê Mezopotamyayê, li Amedê ye. Wî bi xwe xwest bê Amedê. Her çiqas li dijî vê daxwaza wî, fikrên cûda hatibin bilêvkirin jî, her çiqas 'ma tiştê ku Amerîka û Swêdê nekariye bike, dê Amed bike?' hate gotin jî Mehmed Uzun li ser vê daxwaza xwe bi bîryar bû. Dereng bû, divêya biryar zû bihata stendin.

Wekî ku min her car dikir, dema ku ez dîsa çûm serdana wî, li ser sendeliya ku li hemberê wî rûniştim. Mehmed Uzunê qerase, niha mabû lepek. Ez gelek dilzîz bûm wexta got 'Firat, ez dixwazim vegerim welatê xwe, Amedê, heta ku ez li vir bimirim ez di nav gelê xwe de, li ser axa xwe bimirim.' Min dest bi giryanêke kûrekûr kir di hinava xwe de. Min xwe girt. Min got: 'tu baştirîn biryarê didî. Ez li cem te me.'

Min girîngiya biryara ku Mehmed Uzun dabû, piştî ku ez hatim Amedê hîn baştir fêhm kir. Amed, bi rastî jî xwedî li lawê xwe derket. Mehmed Uzunê ku li Swêdê di nav lepên mirinê de, li Amedê hat ser xwe, morala wî di cih de ye (20 Pûşber 2006).

Li welatê xwe jî be, divê Mehmed Uzun nemire!

BELLEĞİN SESİ: DENGEBÊJLER⁴

Derya Çetin

Daha birkaç sokak geride duyuluyordu nakışlı sözler. Birbirine çıkan dar sokaklar kadim bir tarihi dinliyordu. Kadınlar pencereden kulak veriyor, çocuklar oyun sırasında dengbêjin kelamıyla büyüyorlardı. Ve nihayetinde mekanın avlusundaydım.

Her gün yapılan, vazgeçilmez bir olaydı dengbêji dinlemek artık. Akıp giden bir kelam, bitmeyen bir hikâye. Hikâyede hüznün vardı ama yüzü gülümsüyordu dengbêjin. Mutluydu, çünkü dertli benliğini paylaşırken büyüyordu umudu. Yaşanmış masallarını anlatmak bu kadar kolay olmamıştı daha önce. Diyar diyar; divân divân geziyordu soluğunu sesini duyurmak için. Ama şimdi dinlemeye gelenleri vardı. Aynı avluyu paylaşıyorlardı artık, avludaş olmuşlardı dengbêje. Paylaşılan unutulmaya zorlanmış bir kültür, parçalanmaya çalışılmış bir birliktelik, direniş, acı, sürgün, aşkın ve geleneğin öyküsüydü. Bütün bunlar dengbêjin coşkulu, içten ve soluğa sonsuz sesinde vücut buluyordu. Her söylemde yaşanan hatırlanıp hatırlatılıyordu.

Sese bir diğer dengbêj katılıyordu. Arkadaşı yorulduğu an soluğunu tutuşturup aynı anda sarılıyordu hikâyeye. Aynı kelam, ritim ve coşkuyla sürdürüyordu hikâyeyi. Beni en çok şaşırtan da buydu. Dengbêj geleneği bu ince noktada bile kırmıyordu. Bitmeyen bir nefes sonsuz bir hikâyeyi anlatıyordu dengbêj.

Hikâyeden hikâyeye koşan ruhlarımız kavalın sesiyle duruluyordu. Oturduğum yerden kalkmak istemedim. Vakit akşam olmuştu, eve gidilecekti. Avludaşlar dağıldı. Bir sonraki gün aynı kahraman olarak yine buldum hikâyede kendimi. Bitmeyen masallardı. Tekrar ve tekrar gittim. Anlatılan bizim tarihimizdi ve az da olsa haberdardım artık.

⁴ Başlık için Onur Günay'a teşekkür ederim.

“İşte dengbêj bu; insana, insanlığa bir dil, kimlik, tarih, benlik, bellek veren ses, nefes; insanlığı, insani anlatıyı çağlar boyu, kesintisiz bir çağlayan haline getiren kaynak.” (Uzun, 1998: 13)

Veda etmeden önce bir kaç soru yönelttim dengbêjlere. Bütün anlatılar aslında bir görev bilincinden geliyordu. Bunca acının, felaketin, savaşın ve aşkın, sevginin, dayanışma süreci boşuna yaşatılmamıştı belleklerde: “Bizim yasaklı kültürümüzü yaşatmam gerektiğini 8-9 yaşlarında anladım, bilincim o zaman oluştu. Sürekli gözlemlerdim. Yazdım. Ezberledim. Unutmamak için önce evdekilere, sonra divânlara anlattım. Bu kültürün yaşamak için tek şansı buydu. Evet acıyı çektik ama yaşadıklarımıza ses vermemiz gerekiyordu, biliyordum. Söyledikçe daha çok söylemek istiyordum. Dertlerim, gördüğümüz zulüm, hakaret ve çektiğimiz yoksulluk bu şekilde azalıyor. Ve kimse merak etmesin. Bu gelenek kolay kırılmaz. Düşünsenize ben bir gün bir çîrok⁵ anlattığım için 5 yıl hapis yattım. Bu bellek kolay kolay çökemez. Biz zoru başardık. Söyleye söyleye - yazarak değil - yaşattık kültürümüzü. Amacımız isteyerek, öğreterek ve söyleterek yaşatmaktır.” (Dengbêj İbrahimê Seydikê, Diyarbakır Dengbêj Evi).

Bir diğer değerli dengbêjimiz Xalê Seyidxan dengbêjliğin “ağır” şartlarını açıkladığında bu birikimin gerçek bir emekle oluştuğuna hakikaten inanıyordum:

- 1- Ses: Her dengbêjin güçlü ve dayanıklı bir sesi olmalıdır.
- 2- Dengbêj her bölgedeki varyant farklılığa hakim olmalıdır. Serhat, Amed, Botan yörelerinin farklı söyleniş özelliklerini bilmelidir.
- 3- Kafiye içinde ses uyumuyla söylem yeteneği
- 4- Aktarım gücü
- 5- Zengin bir kişisel yaşam ve halk kültürü birikimi

⁵ Hikâye

6- "Dilsoz"⁶ olmak belki de en önemlisi budur. Bu işe gönül vermek gerekiyor.

Aklıyla, kalbiyle insanı görüp, insanı gözlemlemelidir. Sadece hikâye anlatıcısı değildir dengbêj. Tarihi toplumsal belleği koruyarak devretmek kendi rızasıyla, gönül sesiyle seçeceği bir görev oluşumudur.

"Bizim eserimizi bizden alsınlar. Nasıl ki biz Evdalé Zeynikê'den aldık, onlar da bizden alsınlar". (Dengbêj Xalé Seyidxan, Diyarbekir Dengbêj Evi)

Mehmed Uzun "*Dengbêjlerim*" adlı kitabında dengbêjleri Homeros'a benzetmiştir. Evet, dengbêjler de Homeros gibi toplumların destanlarını halklara ulaştırma misyonunu üstlenmiştir. Bu destanlar zaman değişse de çağlar geçse de hepimize bir yaşam şablonu çizmeyi başarmıştır. Aslında Benjamin'in de "Hikâye Anlatıcısı"nda söylediği gibi modern edebiyatla beraber birçok toplum için deneyimden doğan anlatılar önemini kaybetmiştir. Eskisi kadar dinlenmemektedir, okunmamaktadır ve ilgi görmemektedir. Oysaki dengbêjler, Filâtê Quto, Zembîlfroş, Dewreşê Evdî ve Hemdîn û Şemdîn gibi destanları hâlâ aynı coşkuyla anlatır. İyi ki de öyledir. Çünkü bu anlatılardır Kürt kültürünü, Mezopotamya kültürünü ayakta tutan. Nitekim, Kürtler bir halk olarak çağdan çağa geçmiştir, Kürt edebiyatı bu süreç içerisinde kendine özgü dönüşümler geçirirken engellere çarptırılmıştır, yasaklanmıştır; yazarları sürgüne yollanmış ve yerlerinden yurtlarından edilmişlerdir. Bu yasaklı edebiyat, dengbêjlerin zamanından sonra türlü aşamalardan geçse de, artık zaman değişse de; destanların, masalların, çîrokların ve ağıtların yeri hâlâ tazedir. Ama artık söyleyen de dinleyen de azalmıştır. Kent ortamına yeni yeni girmeye başlamıştır dengbêjler. Daha önce diyar diyar dolaşılıp zenginleştirilirdi yürekler, yaşananlar acısıyla tatlısıyla yaşatılırdı ancak artık dengbêjler kırsaldan, kendi zamanlarından uzaklaşıp bize doğru yaklaştıkça, biz de onlara daha da uzaklaşmaya başladık. Dengbêj

⁶ Sadık, gönül vermiş.

evine bugün ortalama on, on beş dinleyici gitmektedir. Üstelik dengbêjlerimizin yaşı hayli ilerlemiştir. 20 kişilik dengbêj kadrosunda tek bir genç insan yoktur. Sadece Diyarbakir ya da niceliksel bir problemden ibaret değildir bu durum, kurulan ilişki farklıdır artık devran değişmiştir.

Ne anlatır dengbêj, neden anlatır? Bu sorunun bilinciyle dengbêji dinlemeli ve kültürü yaşatmalıyız. Hikâye anlatıcısını halktan en çok beslenen yazar olarak tanımlar Benjamin. Dengbêj de öyledir. Daha çok aşkı , karşılıksız sevgiyi, ayrılığı, gurbet acısını anlatır, ama hikâyenin derinine inildiğinde hikâyenin iki kişilik olmadığı bir halkın yazgısıyla doğrudan bir temasa geçildiği görülür. Her hikâyede bir şekilde yerini almayı başaran hayatın asal damarlarından aşk, Hebel'in *Beklenmeyen Kavuşma* adlı hikâyesinde anlatılır. Benjamin'in bu hikâyede yaptığı gözlem çarpıcıdır. Benjamin Hebel'in bu hikâyesinde birbirinden ölümle ayrılan bir maden işçisiyle nişanlısın yıllar sonra tekrar ölümle birbirine kavuşmasına kadar geçen sürede meydana gelen olayları anlatan şu cümlelere ısrarla ilginizi çeker: "Bu arada, bir deprem Lizbon kentini yerle bir etti, Yedi Yıl Savaşları geldi geçti, İmparatoriçe Maria Theresia öldü, Struensee idam edildi. Amerika bağımsızlığını kazandı, Fransız ve İspanyol birleşik güçleri Cebelitarık'ı ele geçiremediler. Türkler General Stepin' ı Macaristan'daki Vetarbuaner Mağarası'na kapattılar, İmparator Joseph de öldü, İsveç kralı Gustaf Rus Finlandiya'sını fethetti, Fransız devrimi ve uzun savaş başladı, İmparator II. Leopold da) bu dünyadan ayrıldı. Napoleon Prusya' yı ele geçirdi, İngilizler Kopenhag'ı topa tuttular, köylüler tarlalarını ekip hasatlarını topladılar. Değirmenci tahıl öğüttü, demirciler çekiç salladı, madenciler toprağın altında cevher aradılar.Ama günlerden bir gün Falun madencileri..." (Benjamin, 1993: 87) Başka bir zamana çağırır Benjamin bizi, devletlerin, büyük savaşların, insan hayatını hiç sayan anlatıların zamanlarından, küçük insanların yaşamının, deneyiminin zamana tarihe hükmettiği bir anlatıya.

Bütün yaşadıklarıyla dengbêj Karapetê Xaço “kılıç artığı” Ermenilerin; Ehmedê Fermanê Kîkî, Kîkan aşiretinin; Dengbêj Biro ise tüm Serhad ve Botan yörelerinin belleği olmuştur. En çarpıtılmamışıyla onlardan öğrendik acılarımızı, sürgünlerimizi, yenilgiyi, kaybetmeyi; aşkı, coşkuyu ve dayanışmayı.

Kaynakça

Uzun, Mehmed. 1998. Dengbêjlerim, İthaki Yayınları, 10. Basım: 2007, İstanbul

Benjamin, Walter (1993), “Hikâye Anlatıcısı”, *Son Bakışta Aşk* içinde, der. Nurdan Gürbilek, 4. Basım: 2006, Metis Yayınları: İstanbul

Çetin, Derya (2007), Diyarbakır Dengbêj Evi’nde yapılan görüşmeler, İbrahimê Seydikê, Xalê Seyidxan

YİTİK BİR ZAMANIN PEŞİNDE: GÂVUR MAHALLESİ⁷

Onur Günay

Mehmed Uzun'a

Walter Benjamin. Çileci ve hüzünlü bir düşünür. Bugüne bakarken geçmişin felaketlerini ve yıkımını gören, ancak geleceği düşlerken bize bambaşka bir dünyanın tahayyülünün mümkün olduğunu gösteren devrimci bir bakış. Zamanı çizgisel bir gelişim çizgisi olarak görmeyen, her anın mekanik bir süreç içerisinde ilerlediği görüşüne şiddetle karşı çıkan ve zamanın deneyimden ayrıştırılamayacağını söyleyen; zamanı geçmiş, şimdi ve geleceğin beraberliği içerisinde kavramsallaştıran bir düşünür. “Bu dünyada bekleniyorduk biz. Daha önceki her kuşak gibi biz de *zayıf* bir Mesihanik güçle donatılmışız, geçmişin üstünde hak iddia ettiği bir güç.” (Benjamin, 1993: 40) Şimdiki zamanda geçmişin yıkımını gördüğü için “şimdi” ile ilişkisi son derece hüzünlü ancak zayıf da olsa gelecek ve yaşam için her zaman umudu var. “Çünkü onlar [Yahudiler] için zamanın her saniyesi, Mesih’in açıp girebileceği dar bir kapıdır.” (Benjamin 49) Ancak bu umut karşımıza kesinlikle insanlığın geleceğine iman olarak çıkmaz. Benjamin, ilerleme düşüncesini sertçe eleştirir; ona göre gelecek şimdiki zamanın tahayyülü içerisinde inşa edilemez, Benjamin bu anlamda tamamıyla kötümserdir. İlerlemenin insanlık için düz bir çizgi üstünde olduğu yanılmasını kırmaya uğraşır. “Tarihsel ilerleme kavramı, insanlığın homojen ve boş bir zaman içinde durmadan yol aldığı tasavvurundan ayrıştırılamaz.” (46) Benjamin’e göre böyle bir kavramsallaştırma hafıza yok edilmeden mümkün olamaz; ancak bu şekilde geçmiş felaketlerin unutulması, deneyimin ve onun tekilliğinin değersizleştirilmesi mümkün olabilir. Kuşku götürmez ki bu, insanlığın geleceği ile

⁷ Bu yazıyı yazmak için bana destek veren ve yol gösteren Meltem Ahıska’ya, yazının her aşamasında yanımda bulunan ve fikirlerini benimle paylaşan Öykü Tümer ve Şerif Derince’ye çok teşekkür ederim.

ilgili -ilerlemeye iman etme şeklinde somutlaşan- aptalca bir iyimserliğe yol açacaktır. Susan Buck-Morss'a göre "Benjamin'in tarih kavramı, onun geçmişin maddi yıkımına yönelik bakışıyla beraber gelen kötümserliği ve melankolisi ile tarihsel ilerlemenin (ancak geçmişte neler olduğunu unutarak sürdürülebilir) fütürist miti arasında diyalektik bir karşıtlık halinde karşımıza çıkar." (Buck-Morss 92)

Mehmed Uzun. Dengbêjlerin seslerinin peşinde, çocukluğunun büyüdü dünyasındaki sesleri, stranları ve klamları arayan bir yazar. Ülkesinde kendi diliyle yaşatılmayan ve bu yüzden yıllarca sürgünde kalan; ayrılık acısını daima yüreğinde hisseden ve kendini bir dil yaratmaya adanmış, yok denilen, yok sayılan bir dilden büyük edebiyat eserleri yaratan usta bir romancı ve hikâye anlatıcısı. Sürgünün acısını yüreğinde biriktiren ve yıllar sonra geri dönse de, Dicle'sine Diyarbakır'ına kavuşsa da, yılların acısına dayanamayan ve bu acıyla ölen-öldürülen bir ağabey.

Gözlerinde daima hüznün izi, sevdalıdır Mehmed Uzun kaybedilmiş barışa, söylenmesi yasak söze ve geri dönülemez şekilde yitip gidiyor olana: dengbêjlere, destanlara, nenesinin hikâyelerine, bahçelerinde açan nar çiçeklerine ve Gâvur Mahallesi'ndeki dayısının evine, oradaki dostluklara ve hiçbir ayrımcılığa maruz kalmadan beraber yaşamaya, barışa. Küçükken duyduğu seslerin ve sözlerin peşindedir o; bu yüzdendir dile sevdası, o büyüdü zamana, dengbêjlerin etrafını sarıp onları dinledikleri gecelere duyduğu özlem. Daha farklı bir gelecek içindir o büyüdü günlere duyduğu özlem, bu yüzdendir, dengbêjlerin zamanından bir dili alıp yarına taşıma çabası.

Benjamin'in özgürlük anlatısı dünyanın yeniden büyüdü bir hâl almasını temel alır ve geçmişin, geçmiş kültürlerin büyüdü yönleri ütopyik bir gelecek üzerine devrimci bir tahayyül oluşturabilmek için esin kaynağı olurlar. Buna göre şimdinin zamanı tarihsel bir devamlılık içerisinde yer almaz, aksine zamanın durduğu ve sonsuzluğa gittiği yerdir. Bu sonsuzluk geçmiş, şimdinin zamanı

ve geleceğin birliğini vurgular. Tarihsel süreklilik ve ilerleme çizgisi Benjamin'de açık yanlısalar olarak ortaya çıkar. Zaman, içinde bulunduğumuz anda durur. Artık söz konusu olan bir geçiş olmayan, zamanın onda durduğu ve onun tarafından üstlenildiği bir bugün kavramıdır (Benjamin 47). Tehlike anlarında geçmişin uçucu imgesini yakalamak için verilen mücadele yoluyla gerçekleşen şimdinin sert ve devrimci bir eleştirisiyle, bugünün mitini yok eder Benjamin. Tarih bir inşa faaliyetinin nesnesidir: Yapı, homojen ve boş bir zamanda değil, "şimdi'nin zamanı"nın doldurduğu bir zamanda yükselir (46-47).

Tıpkı "yeryüzünün bağrındaki taşların ve gökyüzünün yüksekliklerindeki gezegenlerin henüz insanın kaderiyle ilgili olduğu bir zamana" (88-89) inancını kaybetmeyen hikâye anlatıcısı gibi Benjamin de tarihin tozunda, enkazında çalışıyordu. Geçmişin imgesinin kavranabileceği anları yakalamaya uğraşmıştı. Özel anlarda zamanı durdurarak görünürün arkasındakine ulaşmak umuduyla, burada-ve-şimdilerdeki hakikat anlarını aramaya koyulmuştu. Kültürün sürekliliğini oluşturan değerleri değil; tüketilmiş, bir kenara atılmış nesnelere kültürel artıkları toplamayı, 'tarihin imgesini, tarihin en silik nesnelere bulmayı' amaçlıyordu. Maddi temelini yitirmelerine rağmen son kez ışık saçan, bu ışığın aydınlığında bütün imkânlarıyla son bir kez beliriveren şeyler... (Gürbilek, 1993: 34-35) Geçmişin imgesini parlayan ve geçen anlar içinde yakalayabilmek için tarihin görmezlikten geldiği motifler üzerinde çalışıyordu. Vurgulamak gerekir ki bu tavır, geçmişi unutarak "yeni" bir gelecek için bir umutlanmakla tam bir karşıtlık içindedir. Benjamin'in düşünceleri sürekli yenilik arayışındaki modern mantığın anlamsızlığına işaret eder; ona göre yeni olarak ortaya çıkan modern zamanların cehennemi tekrarlama içerisindedir 'aynı'nın tekrardan başka bir şey değildir. Yeninin içerisinde geçmişin yıkıcı veçhelerini görür Benjamin. Ancak onu cezbeden yine bir parıltının son anları, geçmişin büyümlü öğelerinin bu anlardaki görünümünün olasılığıdır. Geçmişin büyümlü öğelerinin ve şeylerinin görünümü modern yaşama anlam katmanının tek aracı olarak karşımıza çıkar,

şimdinin zamanının modern özneleri için alternatif bir zaman bilinci ve son olarak da devrimci bir gelecek ütopyası sağlar. Yaşamı anlatıyor Mehmed Uzun; iç içe geçmiş, yazgıları bir olmuş hayatları. Zamanın içi deneyimle doluyor onda; dağlar vadiler ve nehirler yaşanmışlıkla doluyor ve tarihe bekçilik ediyorlar. Her şey insanın kaderiyle ilgili ve şimdinin zamanı asla geçmişten ya da gelecekte bağımsız değil. Söz de deneyimle doluyor Mehmed Uzun'da; zaman onun kitaplarında donuyor ve anlatının içinde sonsuzluğa gidiyor. Büyülü sözü arıyor yitip gidenin gölgesinde. Büyülü sözü arıyor yarını düşleyebilmek için ve geçmişin bütün yıkımına karşın, yine onun içinden masalı ve büyüü alabilmek için. Dile duyduğu aşk bütün o tutkusu ve direnci, savaşa ve yıkıma karşı çıkabilmek dünyayı ve yaşamı anlamlandırabilmek için bir dile sevdalanması.

Benjamin için, geçmişin imgesi asla sabit değildir. Geçmişin gerçek imgesi uçucudur. Geçmiş ancak, bir daha görünmemek üzere kendini gösterdiği an, birden parlayıp aydınlanıveren bir resim olarak yakalanabilir. (Benjamin 41) Geçmişin imgesi, ancak geçen bir anın son parıltısında görülebilir ve bir daha asla görülemez, tıpkı şairin geçen bir kadının son bakışından büyülenmesi, ona duyduğu aşk gibi. Büyük şehir insanını büyüleyen aşktır, ama ilk bakışta değil, son bakışta aşk. (129)

“Nar Çiçekleri” adlı hikâyesinde, Mehmed Uzun milliyetçi homojenleştirme politikalarından önce gayrimüslimlerin yaşadığı bir bölge olan “Gâvur Mahallesi”ni anlatır. Hikâyeyi anlatmasına sebep olan Gâvur Mahallesi'ndeki bir arkadaşına ve onun ailesine duyduğu sevgi ve bağlılıktır. Gâvur Mahallesi içindeki insanların etnik kimlikleri, dilleri ya da dinlerinden ötürü ayrımcılığa uğramadıkları, barışın ve büyüü bir uyumun varolduğu bir mahalledir. Uzun'un bütün geçmiş anlatısı ve arkadaşı Mıgo'nun ailesine bağlılığı modern zamanların gelmesiyle bitecek olan deneyimler üzerinden anlatılır. Hikâyesini kendi yaşamı ve başkalarının yaşamları üzerine temellendirir. Mıgo ile olan dostluğu, Apê Vardo ve Meta Meyrê ile ilişkileri ve onların

yaşamlarından izlenimleri, güzel günleri, dostluklar ve acılar. Hikâyenin ilerleyen kısımlarında Migo, Apê Vardan ve Meta Meyrê'nin – Ermenice isimlerin Kürtçe'ye uyarlanmış, uyarlanmak zorunda kalmış halleridir bu isimler – kılıç artığı olduklarını öğreniriz. Uzun devam eder:

“Kılıç artığı; gece gündüz, aylarca yıllarca, yaz kış, yağmurda çamurda, karda kıyamette, sıcakta, ateşte durmadan işleyen keskin kılıçtan, nasılsa, kurtulabilen insan. Her şeyini, yerini yurdunu, malını mülkünü, anne ve babasını, kardeş ve yakınlarını, akraba ve dostlarını kaybeden, büyük olasılıkla “öldü” diye bir kenara atılan ve yaralı kurtulan, yüreği ve ruhu yaralı insan. Kimselerin anlamadığı, yaralarına merhem bile süremeyen, ancak kendisinden geçtiğinde, ruhundaki yaraların acısını dindirebilmek için ağlayan çaresiz insan.” (Uzun, 1996: 27)

Onlar yıkımdan, felaketlerden arda kalanlardır, geçmişin zulmünün vücut bulmuş hâlidirler, sadece varoluşlarıyla hafızanın, toplumsal belleğin yok olmasına, yok edilmesine karşı direnenlerdir. Modern dünyanın yara(t)tıklarıdır, son bakışlarında, var oluşlarının son anlarında, bir daha görünmemek üzere kayboldukları anlarda geçmişin felaketini hatırlatanlardır. Ve bu da Mehmed Uzun'un hüznünün kaynağıdır, geçmişin gerçekliğini asla kavrayamayacak olmanın verdiği acı, bugünün dünyasından geçmişin yıkımını görmek; kılıç artıklarıyla, tarihin enkazlarıyla kurduğu empati. Yine de “Gâvur Mahallesi” Diyarbakır'da, neredeyse bir düş, bir vahaydı. Tüm sessizliği ve sakinliği, barışçı uyumu, nar çiçekleri ve kılıç artıklarıyla; Ermenileri, Musevileri, Süryanileri ve Asurileri ile “eski zamanlara ait bir düş ülkesi” (Uzun, 1996: 19). Basit bir nostalji ya da acısı alınmış hatıralara sığınmak değil, bambaşka bir zamanı düşünür Mehmed Uzun. Ulus devletinin boş ve homojen zamanının dışında, insan deneyimi ile dolu bir zamanı. Gâvur Mahallesi geleceği düşleyebilmek, geleceğin büyülenmesi için temel oluşturabilecek masalsı öğeleri barındıran bir yer olarak karşımıza çıkar.

Gâvur Mahallesi. Etrafta kiliseler ve kim bilir ne güçlüklerle orada kalabilmiş birkaç gayrimüslim aile. Kiliselerinde yüzlerce yıllık geleneklerini sürdürmeye kararlı çok az sayıda Hıristiyan, Süryani ve Ermeniler. O güzel evler ve tarih birer yıkıntıya dönmüş, Diyarbakır'ın ve belki Türkiye'nin en fakir mahallelerinden. Dar sokaklarda bir sürü çocuk, çoğu yeni gelmiş Diyarbakır'a; hemen hepsi başka bir yerde doğmuşlar, yerlerinden yurtlarından edilmişler; köylerine dönecekleri günü özlemle bekliyorlar. Savaşın çocukları, zorunlu göçün, yoksulluğun. Geçmişin yıkımı, felaketleri üzerlerine binmiş, küçük omuzlarında çok fazla yük var.

Eskileri kuşatmış olan havanın soluğu bize deşip geçmez mi? Kulak verdiğimiz seslerde artık susmuş olanın yankısı yok mudur? (Benjamin 40) Ne Mıgirdiç Margosyan'ın ne de Mehmed Uzun'un Gâvur Mahallesi yok artık, Apê Vardo'nun kunduracı dükkanı, Metâ Meyrê'nin enfes topiğı yok, ama tıpkı dün gibi, artık kaybedilmiş bir yaşam için gözyaşları var. Yüzler, renkler ve zaman değişiyor ama tarihin enkazı, yıkımı olduğu yerde duruyor. Ancak o küçük bedenler de oldukları yerde duruyorlar, geçmişı unutmamızı engelleyecek ve belki de Mehmed Uzun'un özlediğı, sokaklarında panzerler yerine insanların gezdiği; sözden, farklılıklardan korkulmayan bir yaşam ve gelecek için.

Kaynakça

Benjamin, Walter (1993), "Hikâye Anlatıcısı", "Tarih Kavramı Üzerine" ve "Baudelaire'de Bazı Motifler Üzerine", *Son Bakışta Aşk* içinde, der. Nurdan Gürbilek, 4. Basım: 2006, Metis Yayınları: İstanbul.

Buck-Morss, Susan (1999) "Mythic History: Fetish," *The Dialectics of Seeing: Walter Benjamin and the Arcades Project* (Cambridge, Mass.; Londra: The MIT Press)

Gürbilek, Nurdan (1993), "Sunuş: Walter Benjamin", *Son Bakışta Aşk* içinde, der. Nurdan Gürbilek, 4. Basım: 2006, Metis Yayınları: İstanbul

Uzun, Mehmed (2005), *Nar Çiçekleri*, İthaki Yayınları: İstanbul

ŞI'ÎRÊN KURDÎ – INGILÎZÎ

Kawa Nemir

To Get Rid of A She-Shoe

She-shoe
looks at you
in blue
to make thee
purchase shoe

No way to be
at your expense,
life doesn't worth
a pence, has no sense

Get rid of your
cinnamon,
the mother of a son,
B & B

Kawa Nemir

17 / 02 / 2008 / Istanbul

Chasing a Bunch of Purslane

None knows the tongue of purslane,
the husband of a dark mane,
chasing the translation of purslane,
can not be back at shark room, 'd be a slave,
of that cave, should he not find some *pirpar*

gleaming somewhere very far.
Get rid of
B & B.

Kawa Nemir

18 / 02 / 2008 - *B.evler / Istanbul*

Annabel, This is My Song

For Dilan, from Lengerich, Hannover

Annabel, macabre belle,
tell where is the hell,
if this is not and not shall?

This is my song untranslatable,
into the damned Kardukia,
my life lies there, my wife

of fierce flesh, no way
to forget the thrash day by day,
pretending to extend, still pretending
to rend an unnursed love,
how not to bow before this bow, how?

Annabel, this is my song,
fusing the slack tongue,
smitten by your grave,
in this heart, a sort of rave.

It snows bardly.
Tomorrow is a city snowdrift.

Get rid of

B & B.

Kawa Nemir

February 18, 2008 – B.evler / Istanbul

Qewameke Girîng

Ji nava tariyê de, jinekê gilê kir,
 “Min berde!” Şeva kûçikan. Qey em
 dikarin dîsa temaşe bikin li filîma berê?
 “Min berde!” Şeveke sokratîk, li mala
 miriyan. Hûrhêrabûna hemû fîncanên
 qehweyê. Rûbar miçiqî. Li ser maseya
 kevin î sist, Paul Celan. Kuçe û hêwan
 jinavçûna belekiyên rojên pêşîn pîroz
 dikin. Bi dilêşî. Gîhane din bejn davêjin
 li mêrgên beyaniyê.

Kawa Nemir

19 Rezber 2007 – Feriköy / Stenbol

A Considerable Incident

From inside the dark, a woman complained,
 “Set me free!” Dogs’ night. Possible
 to watch that worn-out movie anew?
 “Set me free!” A socratic night, in the house
 of the dead. Smashing all cups of coffee.
 River was dry. On the old and slack
 table, Paul Celan. Streets and living rooms
 are celebrating the vanishing of snowcaps
 of the days at the beginning. Heartbreaking.
 Some other grass is growing tall in the meadows
 of the daybreak.

Kawa Nemir

September 19, 2007 – Feriköy / İstanbul
 Translated from Kurdish by himself

Bibîranîna Aresê Nepak, Li Zeûgmayê

Yewnan ji te re neperizîn, lew karibûn bigirin bi
çepilên zanyariya şûm ên zêrîn. Çekdarên Lîtyûmê
navê Mars li te kirin, ev e raza geşedana vajî.

Li vê herasa di binê fistiq û zeytûnan de mayî,
em çap dikin kuçe û kolanên kel û kaşxanên te
yên xwînî. Hiltêyî ji xewa xwe ya ku dîsa jî
wê bîra şer bibe. Ê me jî, em nema bê pişt in.
Me jinên xwe yên şerûd ji ber kir. Ew in qendîlan
vêdixin li ser serên van gir û gazên ku sorgevez dibin.

Kawa Nemir

17 Rezber 2007 – Feriköy / Stenbol

Remembering Ares, the Wicked, in Zeugma

Greeks did not worship you, of that they could hold
the golden handles of naughty knowledge. The warriors
of Lityum named you Mars, this is the secret of reverse progress.

In this arena remaining beneath the peanuts and olive trees,
we are pacing in the streets and avenues of your bloody fortresses
and villas. Thou art arising from inside your sleep, which is still
going to recollect war. But so we are, we are no longer deprived
of support. We memorized our combatant women. They are those
setting oil-lamps on fire upon the hills and hillsides getting red.

Kawa Nemir

September 17, 2007 – Feriköy / Istanbul

Translated from Kurdish by himself

Viyana Hişyarnekirinê

Tazîbûna te baş e. Bihareke firawan,
 bi kêliya bêdawî ya ku pencereya sist vedike re.
 Jinek heya kingê dikare bimîne li
 gêjgerînkê aramiyê? Li raserî zewiyên
 ku dibişkivin, siyên gewr dişixulin, berû
 û mazî dihedimin yek bi yek. Te hay
 ji dûkela qehweya li keviya pencereyê nîne.
 Tazîbûna te baş e. Razê. Destê xwe nadime
 sardonyaya hişkbûyî, da ku neweşin em.

Kawa Nemir

18 Rezer 2007 – Feriköy / Stenbol

The Desire of Not Waking Her Up

Your nudity is good. A spacious spring, together
 with an eternal moment opening the slack window.
 Till what time can a woman stay in
 the whirlpool of peace? Upper side of the fields
 that are blooming, gray shades are penetrating,
 oaks are being overthrown one by one. You are not
 aware of the smoke of the coffee on the edge of window.
 Your nudity is good. Sleep. I shall not touch
 the dead geranium, for may we not be shed.

Kawa Nemir

September 18, 2007 – Feriköy / İstanbul

Translated from Kurdish by himself

Dîroka Helbestê

Lêgerîneke demdirêj. Dibe ku mehîneke
 dirêj î spî, li ber deriyê giyanê xort.
 Ew mêrga şilek, diçilke ji maseyê ber bi kuçeya çilek.

Kawa Nemir

18 Rezber 2007 – Feriköy / Stenbol

The History of Poetry

A longstanding research. Perhaps a long
 and white mare, in front of youthful soul's door.
 That wet meadow, dripping from table towards the greedy street.

Kawa Nemir

September 18, 2007 – Feriköy / Istanbul

Translated from Kurdish by himself

Poşmaniya Li Nîvê Rê

Gotina mirovê ku çiqleke berbangê dadiweşîne:
 “Bajêr xwiya kir! Li piştê, derya ye!”

Cara pêşîn bû ku hebn ji darberûyê weşiya.
 Mirov hilgêrî çiyê bû, da ku xwe vebiafirîne.

Kawa Nemir

27 Rêbendan 2003

The Regret Halfway

The man shaking off a bough of the dawn says:
 “The city appears! Behind is the sea!”

It was the first time that the existence was shed from the oak.
 The man went up the mountain to recreate himself.

Kawa Nemir

January 27, 2003

Tê Heye Ku Gurrtir Jî Bibe Deng

Xelk xeletiyên xitim dike. –Me kingê
peristgeha xwe ya çiyê ji dest da? – Kardox
disimsimin di kuçe û kolanan de, ew qazên
beyanî, birayên nêçîrvan, birîna birayên wan,
li serên kêrên wan ên ko.

Xelk xeletiyên xitim dike. Qad û gorepan
kulîlkên çilmisî ne. Huş bin borîzanên
devbelaş, nabişkivîna hûn. Yên mayîn, xelko!
Lempaya tariyê vêxin. Helbestkar dikelime.
Ji xeletiya we çêbûye ew.

Kawa Nemir

15 Rezber 2007 – Feriköy / Stenbol

Voice Can Be Abundant, Even More Abundant

People learn the wrong by heart. – When did we
lose our mountain temple? – Kardouks
are hanging out in the streets and avenues, those
geese, hunter brothers, the wound of their brothers
on the tips of their blunt knives.

People learn the wrong by heart. Fields and public squares
are withered blossoms. Shut up O you talkative
trumpets, you can never bloom. The rest, O people!
Turn on the lamp of darkness. Poet is to utter.
He was made up of your wrong.

Kawa Nemir

September 15, 2007 – Feriköy / Istanbul

Translated from Kurdish by himself

Hehecîk Nafirin

*min çêkir, felekê ew neqîşand
bi motîfên jibîrkirî yê wînda...*

memikên te, dîsa memikên te
beriya ez xwe xwar bikim bi ser wan de
hehecîk xwe li ser dideynin
nafirin
bi baskên xwe nixumandine nikilên xwe û serê
memikên te
hehecîk nafirin
ez wan nakujim
û memikên te bûne du kokelên kefteleftê
alên reş ezmanan bi ewr dîkin
ewr û baran esmeriya te bedewtir dîkin
niha, di nav mijê de ye qesra min û te
û melekê tawis di mirêka çavên te de dimeşe
wê kengî hehecîkan bifirîne
em ê kengî bîn neqîşandin li ser xalîçeyekê

Osman Mehmed

Gelawêj 2000, Diyarbekir

Swallows Are Not Flying

*I cast, the Fate embroidered it
with the lost and forgotten patterns...*

your breasts, your breasts again
before I bend down on them
on them swallows are perching
neither flying nor searching
with their wings hiding their beaks
and your nipples
swallows are not flying
me with no intention to kill them
and your breasts have turned into two castles of toil
sky is getting cloudy with two black banners
clouds and rains are beautifying your brownness
now my and your pavilion stands in the mist
and Melek-e Tawus* is on the walk in your eyes' mirror
when is it to make them fly
when are we to be embroidered on a carpet

Osman Mehmed

August 2000, Diyarbekir

Translated from Kurdish by Kawa Nemir

* The angel in the form of a peacock, who is sacred to the Yazidi Kurdish people nowadays mainly living in a region close to Mousul and Dohuk of Iraq and Federal Kurdistan Region in the north of Iraq, the densely Kurdish populated areas. (K. N.)

DESTPÊKEKE KURT: ÊZÎDÎ

Izeddîn S. Baqessrî

Werger ji Ingilîzî: Metîn Fidel Kılıç

Êzîdî ji aliyê ziman, warnîşîn, folklor û hestyariya nasnameya etnîkî ve kurdên herî xwedî eslin.

Dîroka dîne êzdiyatîyê qederê çar hezar sal kevin e. Bi vî awayî, eslên êzîdiyan ji qewmê ariyan û ji baweriya Ariyanî, ku di Mezopotamya û Kurdistana îro de dijî, tê.

Baweriya êzdiyatîyê bi perestina bûyerên tabî'î dest pê kiriye û bi dewrên cihêreng xwe guherandiye û xwe pêş xistiye. Pişt re di dema Îbrahîm El-Xelîl (Abraham Al-Khaleel) de êzîdiyan kinyata yekxwedayî (monoteîzm) qebul kirine ku vê baweriyê hem tesîreke mezin li ser dînen ku li dû êzdiyatîyê hatine (zerdeştî, xiristiyânî û îslam) kiriye û hem jî li ber vê hatiye rabûn. Êzîdiyan êrîşên dijwar û zordariya di bin hukumdariya îslamê dûçar mane, û li gorî ku dibêjin heftê û du caran fermana wan a tevkujiyê hatiye dayîn. Pîrî caran êzîdî hatine windakirin tenê ji ber ku ol û adetên dê û bavên xwe diparastin, ne ji bo tu tiştêkî din.

Şêx Adî' yê Musafir (557 B.Z. / 1163 P.Z. li Laleş li Kurdistana Başûr) di dîroka êzdiyatîyê de guherîneke girîng kiriye. Şêx ji Şamê hatiye û li Laleş cih bûye. Êzîdî li dora Şêx berhev bûne da ku xwe ji êrîş û zordariyên misilmanan biparêzin, baweriyên li gorî wê çaxê bêtir bi kêr dihatin xistin dîne xwe û orijîna dîne xwe çalak kirine. Herweha êzîdî dest bi karanîna sofîberiyê (mysticism) kirine û dîne wan hema wisa ji aliyê neviyên birayê wî hatiye pêşvebirin. Tevî vê yekê jî, êrîşên li hemberî êzîdiyan dewam kirine û hîn zêdetir bûne. Dîrok şahîdiya fermanên tevkujiyên li dijî êzîdiyan dike ku wan kitêb û tekstên xwe yên pîroz di wan êrîşan de winda kirine. Pişt re, êzîdî di nav xwe de dimînin, li cihên dûrî insanên din dijîn da ku îbadetên xwe bikaribin bi dizî pêk bînin. Wan rojan, êzîdî ayîn û îbadetên xwe li gorî tekstên xwe yên dîni ku di bîra çend heb zîlamên wan ên dîndar de mane pêk tînin. Vêca, heke tedbîrên awarte neyên standin ji bo ku tekstên li ser êzdiyatîyê bêne hevdan û li ser wan bêne şixulandin, wê tekst winda bibin û herweha êzîdî jî wê bibe dînekî winda.

Rûdemên Taybet li ser Dînê Êzîdiyatîyê

1. Êzîdiyatî nahêle ku kesên ji dînên din bibin êzîdî. Miroveke/î êzîdî tenê ji malbateke êzîdî tê. Ango yeke/î êzîdî ji zayîna xwe ve êzîdî ye.
2. Êzîdî Xwedayê ku heft melean ji nûra xwe çêkiriye bawer dikin. Ji xeynî vê êzîdî bi mezinê melean- anga Melekê Tawis (Ezazîl)- bawer dikin, çinkî wî qebûl nekiriye ku serê xwe li ber Adem bitevîne. Ji ber vê yekê, Melekê Tawis bavê wan e ku yên ji yekbûna Xwedê bawer dikin. Yek ji bahane û sedemên sereke ku ji bo tevkujiya êzîdiyan ferman kirine ev e ku, ew bi Melekê Tawis baweriya xwe tînin.
3. Êzîdî ji vêya bawer dikin ku ji bo hemû bûyerên tabî'î wekî roj, hîv, baran, ba, av, zayîn, mirin, heywan, giyan xwedayên wan bi xwe hene.
4. Êzîdî wesa bawer dikin ku laşê mirov dimire, lê ruh dimîne ebedî û di laşê giyanweranekê/î din de vedigere. Herweha wan baweriyeke din jî heye ku li gorî vê baweriyê Xwedê hin wêsfên xwe dişîne hin mirovan jî û ev mirov teybetiyên Xwedê dihewirînin di nav xwe de.
5. Êzîdiyan mêj û teatên xwe hene ku bi zimanê kurdî tînin cî.
6. Cejn û şahiyên taybet ên êzîdiyan hene ku piranî di Beyta Lalêş de tên pîrozkirin.
7. Êzîdiyatî dînekî contemplatîf e; yanî rêber an jî pêxemberekî wan ê taybet tune. Lê wesa bawer dikin ku Melekê Tawis ji bo wan wekî pêxemberekî ye.
8. Beyta Lalêş ji êzîdiyan re cihê herî pîroz e li ser cîhanê. Li Lalêşê qebrên mezinên pîroz ên wekî Şêx Adî, Şêx Şems û şêxên din hene. Li vê beytê êzîdî ayîn û îbadetên xwe yên salane pêk tînin.

Destpêkek li ser Dîroka Beyta Lalêş

Li gorî çavkaniyên dîrokî û nivîsên sumeriyî ku li ser gelek kevîrên di dawîya sedsala 19ê de hatine wêrankirin de hatîne dîtin, Beyta Lalêş di dewra asûriyan de cihê stratejîk bû. Lê pişt re ji êzîdiyên Şemsî re buye Beyta Mîtrîyan (Mithrian). Paşî jî, xirîstîyanên ewil di sedsala 6ê P.Z. bi dest xistine heta ku Şex Adî hatiye û Beyta Lalêş cardin xistiye destê êzîdiyan.

Di dewra neviyên birê Adî - Şêx Hessen ku aliyê waliyê Mûsilê, Bedir-Elledin Lalo 644 B.Z./1246 P.Z, bi xayintî hatiye kuştin, walî dest bi êrîşên tund kirin li dijî êzîdiyan. Beyta Lalêş îşgal kir û beytên din jî wêran kirin. Ev rewş wexta ku laşê Adî ji mezelê hate derixistin û hestiyên wî hatin şewitandin, dubare bû di 652 B.Z./1254 P.Z. de.

Êrîşên li dijî Beyta Lalêş dewam kirin. Di 1893ê de, Generalê Osmanî, El-Farîk Omer Wehbî Paşa, di şerê xwe yê li dijî êzîdiyan de beyt bi dest xist. Beyt kir dibistanek ji bo dînê îslamê. Piştî 13 salan, êzîdî bi inyada xwe beyt stendin û kirin wekî berê.

Di 1976an de, hikûmeta Bexdayê xwest ku cîhê Lalêşê bixin bin destê kargêriya meselên îslamî li Mûsilê. Li gorî wan, eslên êzîdiyan jî ereban dihat û êzîdî mezhebekê misilmantiyê bû, lê ew ne li ser rîya rast bûn. Lê belê, ji ber ku helwesta êzîdiyan a li hemberî vî biryarê dijwar bû û Navenda Lalêşê ma di bin kontrola êzîdiyan de. Lê dîsa jî tîrsa êzîdiyan ji bo vî biryarê xelas nebû.

Hikûmeta Herêma Kurdistanê ji bo restorasyona Beyta Lalêş xizmetên mîmarî dan lê derfetên wan ên aborî hindik bûn. Ji aliyê din ve jî Beyta Lalêş cîhekî pir pîroz e ji bo êzîdiyan û restorekirina wê jî hişyariyekê mezin pêwîst dikir, ji bo ku mîmariya bîngêhîn bê parastin. Lewma êzîdiyan hêvî dikirin ku Beyta Lalêş wekî cîhekî pîroz ji aliyê UNESCO û saziyên din ên xêrxwaz ve bê parastin, pere bê hevdan, bê restorekirin.

Hejmara Êzîdiyan

Hejmara êzîdiyan li teva dinyayê li ser 850 hezaran e. Nêzikî 600 hezar êzîdî li Kurdistana Iraqê li navçeyên Şêxan, Sincar, Başîq, Tilkêf, Surmelî, û Zaxoyê dijîn. Li Kurdistana Tirkîyê nêzikî 40 hezar êzîdî dijîn û gelek kesên ku li Tirkîyê dijîyan ji ber sedemên cuda çûne bajarên Ewropayê. Li Sûriyê qedere 25 hezar êzîdî hene, digel vî yekê jî li Ermenîstan û Gurcîstanê hejmara wan nêzikî 200 hezaran e. Li Îranê şeş gundên êzîdiyan hene û çend malên ku li Lubnanê dijîn jî hene.

Beyta Lalêş

Beyta Lalêş li bajarê Duhokê ye. Li 53 km dûrî başûrê rojhilata Duhokê cih digire û li aliyê Mûsilê ve jî 65 km. li aliyê bakur ve ye. Di vî newalê de gelek kaniyên rûxoş û çeşîtdariya darên xweşik ên kevnar hene. Lalêş û hemû tiştên di hundurê wê de ji bo êzîdiyan pîroz in. Jêkirina daran qedexa ye û der û dora wê pir aramî ye.

Avahiya Beyta Lalêş di Rojhilata Navîn de bêemsal e. Avahiyên din li der dora beytê wekî konan hatine bicihkirin û taybetî xweyî dîzayneke êzdiyane ye. Li dora beyta esas 50 tîrbên mezinên êzîdiyan hene. Ew tîrb gişt bi awayekî taybet hatine çêkirin. Di dewra Şêx Adî de - qederê 850 sal berê, hatine çêkirin. Li gorî nivîsên li ser hin kevirên pîroz hatine dîtîn, dibe ku beyta esas ya herî kevn be. Dibe ku ev kevir di dema Şêx Adî de hatibine paqijkirin û nûhkirin.

Êdî gerek e li ser beytê lêkolînên ilmî bîn kirin da ku sirên veşartî derkevin holê.

YEZİDİLER

Yezidiler ve Yezidiliğin gizemi elbette beni de sardı ve bu merak aşağıda okuyacağınız yazıyla sonuçlandı. Kaynak bulmakta, kaynaklardaki bilgileri birleştirmekte zorlandığım bu yazıyı yazarken çok şey öğrendim ve çok keyif aldım. Dilerim okudukça sizler de hem öğrenir hem de keyif alırsınız.

Alev Güneş

Giriş

Yezidiler İran ve Mezopotamya'da yaşamış, yaşayan dini-sosyal gruplardandır. Bu bölgede varolagelmiş bütün dinlerin tesirinin görüldüğü Yezidilik, hem ismi hem de tarihi açısından günümüze kadar tartışıla gelmiştir. Yezidi adını islamî çevreler Yezid Bin Muaviye'ye dayandırırken Kürt yazarlar da bu kelimenin köken olarak Kürtçe bir kelime olduğunu ve tanrının adlarından biri olan Yezdan kelimesinden türediğini öne sürmüştür.

Köken tartışmaları yapılırken zaman zaman Yezidilerin Arap veya Asurlu oldukları iddia edilir. Oysa Yezidiler kendilerini Kürt olarak tanımlar. Gerek günlük konuşma dillerinin gerekse de dini kitaplarının ve ibadet pratiklerinin dilinin Kürtçe olması bu konudaki iddiaları asılsız bırakmaktadır. Hatta islam dönemi öncesi Kürtlerin Yezidi oldukları artık neredeyse üzerinde fikir birliğine varılmış bir konu.

Kırımlar, savaşlar, sürgünler ve baskılar sonuncu sayıları her geçen gün daha da azalan Yezidilerin en büyük iki topluluğu bugün Kuzey Irak'ta olan Şeyxan ve Sincar Yezidileridir. Çeşitli kültürlerin birbirlerine karıştığı Ortadoğu'da ulusal kimlikleri olmayan İran'daki Bahailer gibi Yezidiler de dini bir cemaattir. Ancak onlar ne Müslüman ne Yahudi ne de Hıristiyan. Yani 'ehli kitap' değiller. Yezidilik, çoğunluk dinlerinden etkilenmiş fakat hiç birinin tümüyle izini taşımamaktadır.

Yezidiler yaşadıkları her bölgede zulme ve dışlanmışlığa maruz kalmışlar. Osmanlı Devleti'nde Aleviler gibi onlar da ehli kitap olarak görülmeyip dışlanmışlar. Ermeni tehciri döneminde devlet politika ve pratiklerinden Yezidiler de ciddi bir şekilde etkilendi. Birçok Yezidi ailesi müslüman olmaya zorlandı. Olmayanlar Ermenilerle aynı kaderi paylaşmak zorunda kaldı. Tehcir döneminde Yezidi nüfusundaki hızlı ve belirgin değişim de bunu desteklemektedir. 1912'deki nüfus sayımında 37.000 civarında olan Yezidi nüfusu 1923'te yapılan nüfus sayımında

18.000'e düşmüştür. Bunun dışında Cumhuriyetin ilanından sonra yürütülen tektipleştirme - homojenleştirme politikalarından da etkilendiler, göç etmek zorunda bırakıldılar. Çünkü Yezidiler hem Kürt'tü hem de dini belirsiz bir grup, yani kurulan ulus-devlet modeli için tehlikeli. Irak'ta yaşayan Yezidiler için de durum çok farklı olmamıştır. 1970'lerde Irak'taki Kürt Ayaklanmasından ve İran - Irak savaşından sonra Irak Hükümeti'nin Kürt köylerini yıkma ve köylüleri farklı farklı yerlere yerleştirme politikası arttı. Bu politikalardan Yezidi köyleri de birinci dereceden etkilendi. Sincar ve Şeyxan bölgesindeki neredeyse bütün köyler yıkıma uğradı. Veya Yezidi topluluklarının bir kısmı Araplaştırma politikaları sonucu dağıtıldı.

Yezidilerde İnanç ve İbadetler

Yezidilerin dini yaşam ve inanç pratiklerine girmeden önce şunu belirtmek gerekir; Yezidiler'in yüzyıllar boyunca dışa kapalı bir yaşam sürdürmesi nedeniyle kendileri hakkında sınırlı bilgi ve kaynak bulunmaktadır. Özellikle kendi içlerinden birilerinin onlara dair çok ürün vermemesi sıkıntı doğuran başlıca sebepler arasındadır. Bu yaşam tarzlarını, yaşam politikalarını da diğer dinlere mensup bireylerle çok alakalı olmak istemediklerinden ve onlarla ne kadar yakınlaşırlarsa saflıklarından o kadar uzaklaşacaklarını düşündüklerinden devam ettirmekteydiler. Kaynakların ancak son dönemlerde, okuma-yazma oranı arttıkça, çoğalmaya ve gelişmeye başladığını söylemek yanlış olmaz. Dolayısıyla bu kadar belirsizliğin, bilgi eksikliğinin bulunduğu bir ortamda Yezidiler hakkında birçok önyargı ve asılsız karalama uzun süre devam ettirilmiştir ve belki hala devam ettirilmektedir. Örneğin, Şerefhanê Bidlîsî ünlü Şerefname'sinde Yezidiler'den şöyle bahseder:

Sincar dağında yaşayan Yezidiler, ne duaları ne bayramları ne orucu ne adetleri ya da kuralları bilen ve herhangi bir otoriteye tabi olmadan kendilerini tarıma adayan, bu arada aslında soygunculuktan geçinen barbar bir halktır...

Ayrıca Müslümanların ve Hıristiyanların, Yezidiler'in hiç yıkanmadıklarına ilişkin görüşleri oldukça yaygındı. Yezidiler ise yıkanmayı emreden bir din varsa bu o dinin mensuplarının ancak kirli olabileceği ve bu yüzden yıkanmanın dini bir emir haline getirildiğine inanmaktaydılar. Yine Şeyh Adi tapınağının toprağının kutsal sayılması ve ilaç gibi kullanılmasını Yezidi olmayanları Yezidiler'in toprak yediği önyargısına götürdü.

Bunlar ve bunlara benzer daha birçok karalama vardı Yezidilerle ilgili. Yezidiler arasında, islamdakinin aksine kadınlar ve erkekler arasında

keskin ve kesin sınırlar çizilmediğinden dolayı dini bayramlarda ve kutlamalarda kadınlar ve erkekler serbestçe muhabbet edebiliyor ve halk oyunlarında birlikte dans edebiliyorlardı. Bunu bahane ederek Yezidilerin dini bayramlarında toplu seks yaptıkları karalaması yayılmış ve birçok insan da böyle inanmıştır. Bir diğer önemli karalama ve yanlış bilgilendirme de Yezidiler'in yıllarca 'şeytana tapan' halk olarak adlandırılması olmuştur. Ya da kimilerince hiçbir şeye inanmayan hiçbir şeyi olmayan halk olarak düşünülmüştür. İslamiyet, Hıristiyanlık, Yahudilik gibi ehli kitap dinlerinin sahip olduğu ilkelere, kaidelere, o dinin mensubu herkesten beklenen biçimsel inançlara sahip olmadığı düşünüldüğünden, Yezidiler ya içi boş bir inanç sahibi topluluk ya da özünü kaybetmiş insanlar olarak görülmüştür. Hatta uzun yıllar Türkiye'de yaşamış olan Yezidiler'in nüfus cüzdanlarındaki din hanesi boş bırakılmıştır.

Ancak iddia edilenlerin aksine, Yezidiliğin de inançları, belirli dinsel pratikleri var. Çeşitli dinsel törenleri ve dini bayramları kutlanmakta. Önemli günlerde kutsal sayılan yerler ziyaret edilmekte ve günlük olarak ibadet edilmekte. Yılın belirli zamanlarında oruç tutulan bir dönem de var. Kutsal kitap olarak da Mishefa Reş ve Kitab-ı Cilve rehber olarak alınmakta.

Bu ritüellerden bahsedecek olursak Yezidilerin ibadet ederken okudukları ve 'qewl' adını verdikleri duaları vardır. İbadet olarak Yezidilerin kutsal mekanı olan Laleş'te bulunan Şeyh Adi türbesi ziyaret edildiğinde yapılanın dışında da toplu şekilde başka bir ibadet yoktur. Günlük olarak da sabah güneş doğarken ve akşam batarken güneşe dönülüp ibadet edilir. İbadetten önce eller ve yüz yıkanır.

İkinci olarak Yezidilikte oruç ibadeti de vardır. Bunlar müritler için ayrı, din adamları için ayrıdır. Müritler Eylül ayının 3 ile 5'inci günleri arasında ya da kimi kaynaklara göre Aralık ayının ilk Salı Çarşamba ve Perşembe günlerini kapsayan 3 günlük bir oruç ibadeti ile sorumludurlar. Din adamları ise Aralık ayında 20, Temmuz ayında 20 ve 15-20 Eylül tarihleri arasında Şeyh Adi'nin türbesine yapılan ziyaretten sonra da 40 gün olmak üzere toplam 80 gün oruç tutarlar. Sabah gün doğumu ile başlayıp güneş batana kadar süren oruçta hiçbir şey yememek ve içmemek, cinsel ilişkide bulunmamak gibi kaidelerin yanında iftar sofrasında şarap bulundurmamak gibi bir gelenek de vardır.

Zekat müritler tarafından verilir. Bu zekatın % 10'u şeyhlere, % 5'i pîre, %2.5'i de fakirlere verilir.

Hac ibadetine gelince; 15-20 Eylül tarihleri arasında Laleş Vadisi'ndeki dağın eteğinde bulunan Şeyh Adi mabedi ziyaret edilir. Bu ziyaret yapılması şart olan dini bir vazifedir. Bu mabede Sırat Köprüsü adı verilen bir köprüden geçerek gidilir. Şeyh Adi'in sandukasını üç kez tavaf edip kaideye yüz süren her Yezidi, hacı olmuş sayılır. Hac merasimi; nehirlerde yıkanma, rahiplerin dansları, mukaddes kabul edilen mezarlara kandil yakılması, kurban edilen bir öküzün etinin dağıtılması ve yapılan özel yemeklerin yenmesiyle kutlanır. Mabedin bulunduğu kutsal vadinin hiçbir yerinde ayakkabıyla dolaşılmaz; içki içilmez ve bir tek ağaç dalı bile kesilmez. Ayrıca kaynağı mabette bulunan zezem adı verilen su ile çocuklar vaftiz edilir.

Son olarak aksam yatarken ve sabah kalkarken şahadet getirilir ki içeriği; tanrının sonsuz kudret sahibi, Şeyh Adi bin Musafir'in tanrının meleği ve mürşidi, Sultan Yezid'in yine tanrının meleği ve yeryüzünün nuru, Melek Tavus'un da Tanrı'nın meleği ve elçisi olduğuna inanmaktan oluşur.

Yezidilik inancında Tanrı, dünyanın koruyucusu değil sadece yaratıcısıdır. Zaman ve mekanla sınırlı olmayan ve bütün evreni yaratan tek tanrı inancı vardır. Tanrı faal bir konumda değildir ve dünya ile ilgilenmemektedir. Yezidilikte melek inancı da önemli bir bölüm teşkil eder. Hatta bu melek inancının en önemli kısmı da tanrının yeryüzündeki faal ve yürütücü uzvu olarak görülen Melek Tavus'tadır. Melek Tavus'un sıkıntıları gidermek ve Yezidilere yardım etmek için yeryüzüne gönderildiğine inanılır. Yani o bir iyilik tanrısıdır. Mishefa Reş'te, Adem ve Havva yaratıldığında tanrının meleklerle şöyle seslendiğine inanılır: "Ey Melekler! Adem ve Havva'yı yaratacağım. Adem'in soyundan Şehid b. Cerra'yı yaratacağım. Onun soyundan gelenler, Melek Azrail'i yani Melek Tavus'a saygı gösterecek ve hürmet edecektir."

Yezidilikte, şeytan tanrı huzurunda tövbe etmiş dolayısıyla gözden düşmüş bir melektir. Bu yüzden de onun anılması, adının ağza alınması dahi yasaktır. Hatta Kurmancî lehçesini kullanan Yezidiler, kendi etrafında Kurmancî konuşan Kuzey Irak Kürtleri "–e bilmek, bir şey yapmaya muktedir olmak" anlamında "şiyân" kelimesini kullanırken, Yezidiler bu kelimenin şeytan kelimesini andırdığı düşüncesiyle, Türkiyeli Kürtlerin kullandığı "karîn" kelimesini kullanırlar. Bunun dışında "kaytan, ser, melun, lanet" gibi kelimeler de kullanılmaz. Ayrıca ahiret ve dolayısıyla bir cennete-cehenneme inancı yoktur. Yezidiliğe göre; ruh beden ölümünden sonra başka bedenlere geçerek varlığını sürdürür.

Melek Tavus'un ışık saçtığı düşünüldüğü için ışık saçan herşey kutsal kabul edilir. En büyük ışık kaynağı güneşe dönülüp ibadet edilmesi de bu

yüzdendir. Yezidi inancına göre ateş, ay ve yıldızlar da ışık saçtığı için kutsaldır.

Ayrıca tanrının insanlara peygamber göndermeksizin de onları doğru yola itebileceğine ve onlara bilgi verebileceğine inanılır. Ancak Melek Tavus'un yaptığı gibi onlara yol gösterecek, iyiliğe sevk edecek peygamberler de gönderilmiştir. Kutsal kitapları olan Kitab-ı Cilve ve Mishefa Reş'te adı geçen peygamberler de vardır. Adem, Nuh, Yunus ve İsa peygamber bunlardan bazılarıdır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi tenasüh inancı vardır. Yani ruhun, beden öldükten sonra başka bedenler içinde tekrar dünyaya geldiğine inanılır. Bu durum Kitab-ı Cilve'de şöyle anlatılır: "Eğer istersem öldürdüğüm kimseyi ruhların tenasühü yolu ile bu dünyada bir, iki veya üç defa gönderirim."

Yine daha önce değinildiği gibi iki kutsal kitap vardır; vahiy kitabı olan Kitab-ı Cilve ve yaratılışın, emir ve yasakların anlatıldığı Mishefa Reş'tir.

Kitab-ı Cilve beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Melek Tavus'tan, sıfatlarından, onun ezeli oluşundan ve insanlara yardım etmek amacıyla yeryüzüne gönderildiğinden bahsedilir. Ayrıca bu bölümde diğer dinlerin ve kitaplarının artık geçersiz olduğuna değinilir. İkinci bölüm insanlar için ödül ve cezanın bulunduğu bölümdür. Melek Tavus insanları istediği zaman ödüllendirip cezalandırabilmektedir. Üçüncü bölümde, herşeyin Melek Tavus'un hakimiyeti altında olduğundan; dördüncü bölümde, mevsimler ve yasalarla ilgili bilgilerden, Melek Tavus'un haklarını başka ilahlara vermeyeceğinden, diğer dinlere mensup insanların onun inançlarından kendilerine uygun düşenleri alıp, diğerlerini bozduğundan bahsedilir. Son bölümde ise Melek Tavus'un şahsına, resmine ve onu simgeleyen kavramlara saygılı olunması emredilir. Her bölümle ilgili orjinal metinden kısaca örnek verecek olursak:

Birinci Bölüm; *Ben ki vardım, varım, sonsuza dek var olacağım; tüm yaratılmışlara hükmüm geçer, tüm olaylar ve benim erkim altındaki varlıklarla ilgili her şey, benim buyruğumla olur. Kim bana inanır da gereksinim duyduğunda beni çağırırsa, hemen onun yanındayım, benim var olmadığım hiçbir yer düşünülemez....*

Ben neye karar verirsem, o olur; Yabancıların ellerinde bulunan kutsal kitaplar, peygamberler ve havariler tarafından yazılmış

olsalar bile, artık geçersizdirler, isyancı bir nitelik kazanmışlardır, bozulmuşlardır; bunlar birbirlerini yalanlamakta ve geçersiz kılmaktadırlar. Doğru olanla yanlış olan arasındaki ayırım, yaşanan çağın koşullarına göre yapılacaktır. Bana inananlara verdiğim sözleri yerine getireceğim; belirli dönemler için yetkilerimi devrettiğim akıllı ve sevgili Vekillerimin yargılarına göre, kullarımla aramdaki sözleşmeye uyacağım ya da uymayacağım...

İkinci Bölüm; Çok iyi bildiğim tüm yöntemlerle, ademoğullarını ödüllendirir ve cezalandırırım. Yeryüzünde, üstünde ve altında ne varsa, benim denetimindedir. Öbür ırklara yardım etmeyi üstlenmem, onlara iyilik yapmaktan uzak da durmam, hele benim seçilmiş topluluğundan ve bana uysallıkla hizmet edenlerden bunu hiç esirgemem...

Alan da benim, veren de; zengin eden, fakir eden de; mutlu kılan, mutsuz kılan da; bütün bunlar, çevre koşullarına ve zamana uygun biçimde gerçekleşir benim işlerime karışmak ve herhangi bir insani denetimimden çıkarmak hakkına ve yetkisine sahip hiçbir güç yoktur...

Üçüncü Bölüm; Dünyanın bağrındaki gizli hazineler ve başka şeyler, benim bilgimin içindedir. Onların tek tek bulunup alınmasına olanak sağlarım. Bunlara sahip olacak kimselere ve benden zamanında dilekte bulunanlara gizli işaretlerimi, mucizelerimi gösteririm. Bana ve izleyicilerime karşı yabancıların göstereceği düşmanlık ve direnme, ancak kendilerine zarar verir, çünkü bilmezler ki güç ve zenginlik benim ellerimdedir ve bunları ben, âdemoğullarından hak edenlere veririm. Dünyaların yönetimi, çağların arka arkaya gidisi, vekillerimin her çağda değişmesi sonsuza dek benim yetkimdedir.

Dördüncü Bölüm; Mevsimler dört tanedir, unsurları da (Adem' in bedenini oluşturan toprak, hava, ateş, su) dört tanedir; bunları ben, yarattıklarımın, gereksinimlerini gidermeleri için bağıışladım. Yabancıların kutsal kitapları, ancak benim yasalarımaya uygun oldukları, karşı çıkmadıkları ölçüde tarafımdan kabul görürler; yine de bunlar, çoğunlukla saptırılmışlardır...

Ey siz, benim yasalarımaya uyanlar, benim tarafımdan iletilmeyen düşünceleri kafanıza sokmayın. Yabancıların yaptığı gibi sakın

adımı ya da bana yakıştırılan adları ağzınıza almayın, yoksa günaha girersiniz; çünkü bu konular, sizin kavrayışınızın üzerindedir.

Beşinci Bölüm; Beni simgeleyen şeylere ve resimlere saygılarınızı sunun; çünkü onlar size, benim yasalarımaya aykırı olan davranışlarınızı anımsatacaktır. Yardımcılarımın buyruklarına uyun, sözlerine kulak verin ki benden aldıkları öte dünya bilgisini size iletinler.

Diğer kutsal kitap olan Mishefa Reş'te Yezidi mitolojisi, yaratılış öyküsü ve daha önce bahsettiğimiz gibi uyulması gereken emir ve yasaklar anlatılmaktadır. Mishefa Reş'ten bir gölüm vermek gerekirse:

Başlangıçta Tanrı, kendi yüce özünden Beyaz İnci' yi yarattı ve bir kuş yarattı ki adı Anfar' dı. Ve İnci' yi onun sırtına koydu, ve orada kırk bin yıl oturdu. İlk gün, yani pazar günü, Ezazil adlı meleği yarattı; işte o, hepsinin başkanı olanı Ta'us Melek (Tavus kuşu Melek)'tir. Pazartesi günü Tanrı, Darda'il adlı meleği yarattı ki o, Şeyh Hasan' dir. Salı günü, İsrail'i yarattı ki, Şeyh Şems' dir. Çarşamba günü, Cebra'il adlı meleği yarattı; o da Ebu Bekr' dir. Perşembe günü, Azrail'i yarattı ki, Saacdin'dir. Cuma günü, Semna'il adlı meleği yarattı; o da Nasir'uddin'dir. Cumartesi günü, Nura'il adlı meleği yarattı, ki o [. .] Melek Ta' us (Melek Tavus)' u onların başkanı yaptı. Ondan sonra Tanrı, yedi göğü, yeryüzünü, ve güneşi ve ayı yarattı [...] İnsanı, kuşları ve tüm hayvanları yarattı, ve onları pelerininin boşluğuna yerleştirdi, ve İnci' nin üzerinden indi, melekler de yanındaydı. Sonra yüksek sesle İnci' ye doğru haykırdı, o da düşüp dört parçaya ayrıldı. İçinden su fışkırdı ve deniz oldu. Dünya yuvarlaktı, üzerinde çatlak yoktu. Sonra Tanrı, bir kuş biçiminde Cebra'il'i yarattı, ve dört bucağın yönetimini ona emanet etti. Sonra bir gemi yarattı ve onun içinde otuz bin yıl kaldı, ondan sonra Lales' e geldi ve konakladı. Dünyanın içinde haykırdı, ve yoğunlaşmayla deniz oluştu, ve dünya yeryüzüne dönüştü ve titremeye devam ettiler. Sonra Cebra'il'e, Beyaz İnci' nin iki parçasını getirmesini buyurdu, parçalardan birini yeryüzünün altına yerleştirdi öbürünü de göğün girişine kapı olarak koydu. Sonra onların içine güneşi ve ayı yerleştirdi, onların kırpıntularından da yıldızları yarattı, ve onları göğe süs olarak astı. Ayrıca yeryüzünü süslemek üzere meyve ağaçlarını, bitkileri ve dağları yarattı. Halı'nın üzerine Taht'ı yarattı. Sonra, dedi ki Ulu Tanrı : “Ey Melekler, Adem' le Havva' yı yaratacağım,

onları insan yapacağım, ve ikisinden, Adem'in belinden gelmek üzere, Sehr ibn Cebr doğacak; ve ondan tek bir halk türeyecek yeryüzünde; Azrail'in, yani Ta'us Melek'in toplumu olan Yezidi halkıdır bu. Sonra Şeyh Adi b. Musafir' i Suriye' den göndereceğim ve o gelip Laleş' te kalacak.”

Bize khass (marul) haram kılınmıştır, çünkü kadın peygamberimiz olan Khassa' nin adını anımsatmaktadır; kuru fasulye de haramdır, koyu mavi boya kullanmamız yasaktır; Yunus peygambere saygısızlık etmiş olmamak için, balık yememiz haramdır; Ceylanları da yemeyiniz, çünkü onlar peygamberlerimizden birinin sürüsü olmuşlardır. Ayrıca, Şeyh ve müritleri, Melek Tavusa saygısızlık etmemek için, horoz da yemeyiniz; çünkü Melek Tavus, daha önce sözü edilen yedi tanrıdan biridir ve biçimi horozu andırır. Yine, Şeyh ve müritleri sayın, helvacı kabağı yemekten sakınınız. Bundan başka, ayakta işlemek, ya da oturmuş haldeyken giyinmek, ya da Müslümanların yaptığı gibi helada taharetlenmek, ya da onların banyolarında gusül etmek, bize yasaklanmıştır.

Yedi Melek ve Melek Tavus

Mishefa Reş'te evrenin yaratılışının anlatıldığı bölümde, önce bir inci tanesi olarak evrenin ardından da yedi günde yedi meleğin yaratıldığı ifade edilmektedir. Buna göre, Tanrı ilk olarak pazar günü Melek Ezazil'i yani Melek Tavus'u yaratmıştır. Melek Tavus bütün meleklerin başıdır. Pazartesi günü Melek Derdail'i yaratmıştır. Bu meleğin ruhunu Yezidi büyüklerinden Şeyh Hasan temsil eder. Tanrı salı günü Şeyh Şems suretinde görünen Melek İsrail'i, çarşamba günü Şeyh Ebu Bekr suretinde görünen Melek Mikail'i, perşembe günü Şeyh Sicaed-din suretinde görünen Melek Ezrail'i, cuma günü Şeyh Nasired-din suretinde görünen Melek Şemrail'i ve son olarak cumartesi günü de Şeyh Fahrettin suretinde görünen Melek Nurail'i yaratmıştır.

Vaftiz ve Sünnet

Dini görevlerden biri de yeni doğan çocuğun bazı topluluklara göre kırk gün sonra bazılarına göre ise ilk hafta sonrasında vaftiz ve ardından da sünnet edilmesidir. 'Mor Kirin' denilen Vaftiz töreni Şeyh Adi türbesinde yapılır. Çocuk Laleş'te akan, Kaniya Spî adı verilen kutsal suya üç kez batırılıp çıkarılarak vaftiz edilir. Tören Pîr'in Mor Kirin duasını okumasıyla son bulur. Bu tören Laleş dışında yaşayan Yezidiler için Qewallerin bu kutsal sudan getirmesiyle gerçekleşir.

Vaftiz dışında en çok önem verilen uygulamalardan birisi de sünnettir. Sünnet İbrahim peygamberin bir uygulaması olarak kabul edilmektedir. Bu tören de vaftizden sonra vaftizi yapan Şeyh ya da Pîr tarafından gerçekleştirilir. Sünnet her Yezidi erkeğe farzdır. Sünnet olmayan kişinin kestiği hiçbir kurban helal kabul edilmemektedir.

Sünnet kimi Yezidi topluluklarında vaftizden bir hafta sonra yapılırken kimilerinde ise bunun belirli bir tarihi yoktur. Ancak erken bir tarihte olması hoş görülmektedir. Sünnet töreni için ihtişamlı hazırlıklar yapılır ve davetliler için yemek verilir.

Sosyal yapı ve pratikler

İç Sosyal Yapı

Yezidilik'te ağır bir kast sistemi uygulanmaktadır. Müritler ve din adamları olmak üzere iki sınıf vardır. Din adamları arasında da; Mirler/Emirler, Şeyhler, Pîrler, Qewallar, Fakirler/Karabaşlar, Koçekler, Fakriyatlar/Fakarâlar, ve sonra Çömezler olmak üzere bir hiyerarşi vardır.

Emirler veya Mirler, Yezidi toplumunda en üst rütbeli olan kişilerdir. Emir Yezidilerin her anlamda sözcüsü, temsilcisidir. Mirlerin evi Yezidilerce Şeyh Adi'nin türbesinden sonra en kutsal yer olarak sayılmaktadır. Veraset sistemiyle başa gelmektedirler. Birini Yezidilikten çıkarma sadece Mir'in emri ve isteğiyle olabilecek bir durumdur. Geleneksel yerleşim yeri Laleş yakınlarındaydı ancak bugün çoğunlukla Bağdat ve Musul civarında yaşamaktadırlar. Dünyevi işlerden sorumlu olan Emirlerin kimileri tarafından Halife Yezid ve Şeyh Hasan soyundan kimileri tarafından ise Şeyh Adi'nin ilk haleflerinin soyundan geldikleri iddia edilmektedir.

Şeyhler, evleri Yezidiler tarafından ibadet yeri olarak görülen toplumun Mir'den sonra en üst tabakasını oluşturan kimselerdir. Geldikleri soya göre üçe ayrılmaktadır. Birincisi Şeyh Adi'nin soyundan gelen şeyhlerin oluşturduğu *Adanî*'dir. İkincisi; en eski geleneği sürdüren ve Yezidi Emir soyu olan *Şemsânî* soyudur. Sonuncu olarak da *Katânî* soyudur. Mir soyunun devam ettiği Pesmir bu soydan gelmektedir. Beyaz bir elbise giyip, siyah bir sarık sararlar. Şeyhler sorumlu oldukları müritlerin dini önderleridir. Bayramlarda, oruçlarda evlenme ve ölümlerde, vaftiz, sünnet ve hastalıkların tedavisindeki dini sorumluluklar Şeyhler tarafından yerine getirilir. Şeyhler Yezidi toplumunda okuma hakkına sahip olan tek kasttır.

Pîrler, şeyhlerden sonra Yezidilere yol gösteren yaşlı ruhanilerdir. Şeyh Adi'nin ilk Kürt müritlerinin soyundan gelmektedir. Şeyhlerden farklı olarak siyah bir elbise giyip kırmızı ve siyah tüylü sarık sararlar. Pîrler şeyhlerin sorumlu olduğu ayinler ve kutlamalarda şeyhlere yardımcı olmakla ve yokluklarında onların vazifelerini yerine getirmekle sorumludurlar. Ayrıca Laleş türbesinin ve diğer türbelerin bakımı, Laleş'e yapılan hac ziyaretinde yiyecek, içecek gibi zaruri malzemelerin karşılanması da Pîrlerin görevleri arasındadır.

Qewallar, aslen Beşika ve Kuzey Irak köylerinde yaşayan iki aileden gelmektedir. Qewallar kendileriyle Melek Tavus'u simgeleyen Tavus Kuşu heykeli taşıyarak yılda bir defa tüm Yezidi cemaatlerini dolaşmaktadırlar. Bu ziyaretlerin amacı birbirinden uzak ve bağımsız Yezidi bölgelerinde bile birliği, dini inançların canlı tutulmasını sağlamaktır. Bu nedenle Qewallar Yezidilik için çok önemli bir işlev yerine getirmektedirler. Kavallar ayinlerde ve bayramlarda def ve kavak çalıp ilahiler söylemekle de yükümlüdürler.

Fakirler veya Karabaşlar, daha çok kıyafetleriyle kendinden söz ettiren bir Yezidi kastıdır. Şeyh Adi'nin geleneksel olarak giydiği kenarları kırmızı bir cüppe, siyah bir sarık ve bele takılan kırmızı ve beyaz renkleriyle örülmüş bir kuşak takarlar. Kıyafetleri dışında yılda 92 gün oruç tutmak, sert yün kumaşlar üzerinde yerde yatmak, sigara ve alkol kullanmamak gibi dini ibadet ve yasakları da vardır. Ayrıca Fakirlerin tıraş olmaları, silah taşımaları ve kan dökmeleri de yasaktır. Sadaka ile yaşamlarını sürdüren Fakirler toplumda barışı sağlayıcı kişiler olarak görev yaparlar.

Koçekler, Şeyh Adi'nin türbesine gelen ve burada hayatlarının sonuna dek dünyadan elini eteğini çekip kendini tamamen ibadete adayarak yaşayan kimselerdir. Koçek 'kulağı delik' anlamına gelmektedir. Koçekler dinin terbiyelerini ve esrarlarını anlatmayıp, rüya yorumlamaktadırlar. Bunun için de zaman zaman kaybolup tefekküre dalmakta ve gaipten haber getirmektedirler. Bunların dışında türbenin yakacak ihtiyacını ya da bayramlarda ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılamakla da sorumludurlar.

Fakriyatlar veya Fakarâlar, kimilerinin var olduğunu düşündüğü kimilerinin ise varlığından şüphe duyduğu bir kasttır. Bu kastı Laleş türbesinde bir kadının yönetiminde hizmet veren, kendini ibadete adayan ve evlenmemeye yemin etmiş dul veya evlenmemiş kadınlar oluşturmaktadırlar. Kimi Yezidilere göre ise Fakriyat olabilmek için saflığın belirtisi olarak bakire olmak gerekmektedir.

Çömezler, ruhani yapının en alt kastını oluşturmaktadır. Avhan ya da Avanlar olarak da adlandırılan bu kastın üyeleri Şeyh Adi'nin türbesinin bakım ve temizliğinden sorumludur.

Müritler, dinin esaslarını uygulayan, başta Mir olmak üzere tüm Yezidi kastlarına vergi, bağış ve gıda maddeleri sağlamakla yükümlü olan topluluktur. Müritler dini bağlamda en düşük kastta olmalarına rağmen çiftçilik, hayvancılık, toprak sahipliği, çobanlık, rençberlik veya yevmiyeli işçilik yaparak Yezidi toplumunun ana direğini oluşturmaktadırlar. Her Mürit diğer sınıftan olan bir Şeyhe ve Pire bağlıdır. Müritlerde erkek çocuğu dokuz aylık olduğunda 'bisk' adı verilen bir törenle Müritliğe adımını atar.

Yezidilikte Bayramlar

Bayramlar konusunda, her ne kadar tarih, sayı ve isim olarak kaynaklar arasında farklılıklar olsa da sayabileceğimiz belli başlı her daim kutlanan bayramlar da vardır. Bunlardan ilki **Sersali** yani yılbaşı bayramıdır. Nisan ayının ilk çarşambası kutlanır. Bu bayramda bütün gece boyunca meleklerin bereket dağıttığına inanılır. Bayramlarda ön hazırlık olarak aile mezarları ziyaret edilir ve yoldan geçenlerin yemesi için mezar taşlarının üstüne kuru üzüm, kuru incir gibi yiyecekler konur.

Diğer bir bayram da **Yaz Bayramı**'dır. Temmuz'un 18 ile 21'i arasında kutlanan bu bayrama **Şeyh Adi Bayramı** ya da **Kırk Gün Bayramı** da denir. Bu bayram yaz orucunun ertesi günü başlar. Ayrıca Şeyh Adi'nin bir araya getirdiği ilk cemaatin anısına 6-13 Ekim günleri arasında **Cemaat Bayramı** adı verilen bir bayram da kutlanır. Bu bayramı kutlamak her Yezidi için zorunludur.

Diğer bir bayram da üç gün oruç tutularak karşılanan ve bir günlük bayram olan **Doğum Bayramı** ya da **Yezid Bayramı**'dır ki her yıl 1 Aralık'ta kutlanmaktadır. Halife Yezid'in doğum günü olarak anılan bayramdır. Hıdırellez ve Aziz Sergius Yortusu gibi Müslüman ve Hristiyan komşularının kutladığı bayramlar ve yortulara da katılırlar.

Yek Gulan yani **1 Mayıs** da emek ve çalışma bayramı olarak kutlanır. Yezidilerce 21 Mart'ta **Newroz Bayramı** da kutlanır ancak bu bayramın kutlanması dini olmaktan ziyade folklorik özellik taşır.

Bu bayramlar haricinde yörelere has bayramlar da bulunmaktadır. Midyat'ta Aralık ayının birinci, ikinci ve üçüncü cuması kutlanan Xwuda,

Şeyh Adi ve Şeşims adı verilen bayramlar da vardır. Ayrıca Urfa Viranşehir’de, Kurban Bayramı ve Aralık’ın 9 ve 10’unda Oruç Bayramı da kutlanmaktadır.

Evlilik Kurumu ve Aile

Her toplumda önemli bir kurum olan evlilik kurumu Yezidi toplumu için de önemli ve yasaklarla dolu bir kurumdur. Dışarıya kapalı bir yaşam biçimi benimsenmiş ve bu durumu devam ettirebilmek için de içevlilik geleneği çok katı bir şekilde uygulanmıştır. Yani Yezidi birinin farklı bir dine mensup biriyle evlenmesi yasaktır. Çünkü evlenen kişinin dininin bozulacağına, kirleneceğine ve artık Yezidiliğin saflığını üzerinde barındıramayacağına inanılır. Dolayısıyla bunun aksini yaparak başka dine mensup biriyle evlenen bir Yezidi, Mir tarafından kesinlikle aforoz edilir.

Bunun dışında kastlar arası evlilik de yasaklanmıştır. Her Yezidi ancak kendi kastından bireylerle evlilik yapabilir. Bu kural kimi yerlerde geçerliliğini yitirmişken kimi yerlerde de hala devam etmektedir. Qewalların ve Fakirler’in gittikçe azalmasından ötürü, Qewallar Fakirlerden, Fakirler de Müritlerden kız alabilmektedir.

Günümüzde zaten sayıca az olan Yezidilerin kastlar arası evlilik yasağı eş bulma seçeneğini zorlaştırmış ve insanları yakın akraba evliliklerine yöneltmiştir. Akraba evliliğinin doğurduğu sonuçlar da olmuştur. Örneğin; zaten var olan aşiretleşme daha da büyümüştür. Siyasal ve çevresel etmenlerin belirlediği aşiret tipi yaşam Yezidiler için dini yaşamın da ortaya çıkardığı bir durum olmuştur. Aşiretler arasında uzlaşmalar, ortak işler yapma söz konusu ise *kız alıp-verme* durumu artarken; uzaklaşma, araya mesafe koyma söz konusu ise de bu evlilik münasebetlerinin azaldığı gözlenmiştir.

Evlilik yasağı sadece kastlar arasında da değildir. Kirve ve ahiret kardeşi ile de kız alıp verme durumu yasaktır. Bu yasağın da çok fazla problem yaratmaması için kirve ya da ahiret kardeşi diğer kastlardan olan kişilerden seçilir.

Eş seçimi genellikle bir araya gelinilen bayramlarda ya da dini törenlerde büyükler tarafından yapılmaktaydı. Görücü usulu denilen bu uygulama son dönemlerde yerini evlenecek bireylerin isteği ile gerçekleşen evliliklere bırakmıştır. Evlenmeye karar vermiş olan çiftler ailelerine söyler ve erkek tarafı kız tarafından Xwuda’nın emri Şeyh Adi’nin veya Melek Tavus’un kavli ile gelin adayını ister.

Bölgedeki diğer topluluklarda olduğu gibi Yezidiler de bekarete önem verilmektedir. Bununla birlikte Yezidi erkekleri birden fazla kadınla evlenebilmektedir ve evlenebilecekleri kadın sayısında da sınır yoktur. Hatta Mir ve ailesi çokeşlilik ile ünlüdür. Son dönemlerde ise çokeşlilik hoş karşılanmamakta tekeşlilik tercih edilmektedir.

Kirvelik ve Ahiret Kardeşliği

Herhangi bir kan bağının bulunmadığı ancak akrabalık kadar önem verilen başka kurumlar da vardır. Bunlar kirvelik ve ahiret kardeşliğidir. Kirve, Yezidiler için farz olan sünnet töreninde sünnet olan çocuğun dizine yattığı kişidir. Kirve olanların beş kuşağa evlenmeleri yasaktır. Bu nedenle daha önce de bahsettiğim gibi zaten evlilik için şartların çok olduğu Yezidilerde kirvelik de sorun olmaması için kirve olacak kişi genelde başka bir kasttan seçilir. Ayrıca müslümanlar da kirve olabilmektedir.

Ahiret kardeşliği de olmazsa olmazlardandır. Ahiret kardeşi olanlar birbirlerinin her türlü halinden sorumlu olan kişilerdir. Bu kurum hem kadınlar hem de erkekler arasında olabilmektedir. Ahiret kardeşleri arasında da evlilik yasaktır.

KAYNAKÇA

- Yalkat, Sabiha Banu. (2002) Melek Tavus'un Halkı. Metis Yayınları. İstanbul
- Allison, Christine. (2007) Yezidi Sözlü Kültürü. Avesta Yayınları. İstanbul
- Taşgın, Ahmet. (2005) Türkiye Yezidiler Bibliyografyası: Yazılı Metinlerde Dini-Sosyal Bir Grubun Serüveni. Aziz Andaç Yayınları. Dışkapı, Ankara
- Suvari, Ç. Ceyhan. (2006) Artakalanlar: Anadolu'dan Etnik Manzaralar. E Yayınları. İstanbul
- Spat, Eszter. (2005) The Yezidis. Saqi. London
- Sever, Erol. (1993) Yezidilik ve Yezidilerin Kökeni. Berfin Yayınları. İstanbul
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Yezidilik>
- <http://www.dunyadinleri.com/yezidilik.html>
- <http://www.kesfetmekicinbak.com/kultur/din/06024/>

SEMBOLÎZMA TEYRAN DI ÊZÎDÎTIYÊ DE⁸

Dr. Xanna Omerxalî

Werger ji Ingilîzî: Ergin Opengin

Fikr, teyra herî bilez e.

Rigveda

Destpêk

Sembol îmajek e ku tim wateyeke wê ya diyar heye. Sembola ku bi wî awayî tiştêkî û wateyekê bi hev ve têkildar dike, hevkat mirovan jî têkildar dike; mirovên ku wê têdigihin, lewma ew awayekî veguhastina zanyariyên diyar e (pirî caran zanyariyên pîroz).

Di tradîsyonên mîtopoetîk ên cihê de, teyr, elementên esasî yên sîstemên dînî-mîtolojîk û ayînan in; û gelek fonksiyonên wan ên cihê hene. Di gelek sîstemên tesewwurên dînî û mîtolojîk de teyr, îmajên simbolîk in; bo nimûne simbolên xudayan, cin û heyînên xudayî, Demiurgos (afirînerê kaynatê), qehremanan, hwd. Wekî simbolên esasê xudayî, esman, roj, birûsk, ba, hwd. ne. Teyr, simbola azadiya tevaw, berziya ruh û azadiya ruhanî ye. Lewma simbola teyrê têkildar e ligel xudayî, cavîdanî, û herwiha ligel serkeftina ruhaniyê (Waida 1987).

Di simbolîzm û mîtolojiyê de bi giştî wateyeke erênî ya teyran heye. Di hindek sîstemên mîtolojîk de teyr simbolên ruhên mirovan in; koma din a sembolan li ser wê fikrê ava bûye ku têkiliya teyran ligel tebeqeyên xudayî heye. Sembola teyr-ruh pir

⁸ Ev nivîs di kitêba Êzdiyatî – Civak Sembol Rîtûel de wekî beşeke kitêba Xanna Omerxalî ku ji Weşanxaneya Avestayê derketiye cih girtiye.

qedîm e; cara ewil li nîgarên şkeftan ên Dordoneyê hatiye peyda kirin, ku digihe rabirdûyeke hevdeh hezar salî.

Herwiha, bi taybetî hunera gelên Îranî zengîna «sembolîzma teyran» e: kafî ye ku bi tenê rolên cihê yê gewre teyra Sîmirê di destana *Şahnameyê* de û di şîra sofî ya Attarî "Mantik at-tair" de bi bîr bîn (Bertels 1997: 155).

Tê zanîn ku Şaman heta niha jî cil û bergên xwe bi perran dixemilînin, û di hingama ayînan de maskeyên teyran li xwe dikin, bi arezûya ku bi alîkariya wan "bigihine" balatirîn qedemeyên ilm û zanîne. Lewma, wesa dihate sêwirîn ku teyr, tecessum (şikilgirtin) ilm, aqil û mêjiyê jîr e.

Di gelek efsane, destan û çîrçîrokan de teyr zanyariyên muhîm tînin bo qehremanan. **Dîbin ew peyambirên xudayî** simbolîze bikin, ku peyamên baş digihînine mirovan. Di hindêk kulturên de mirov ji teyran pîr şikber in, jê ditirsin ku ew dê xayîntiyê bikin û sîrren wan bigihînine dijminan. Gotineke berbelav, "Teyrekî li ser dûlika xwe anî", ji wê bawerîya betil a qedîm hatiye pê.

Sembolîzma Teyran di Êzîdîtiyê de

Bêşik e ku dîne êzîdîtiyê yek ji wan ên herî zengîn e bo tradîsyona sembolan. Nexasme, ji ber êzîdîtî tradîsyoneke devkî ye sembolan ciyeke pîr fireh heye tê de. Lewma em dikarin êzîdîtiyê wekî sîstemeke sembolan bibînin ku ew sîstem di teheyûla êzdiyekî/ê ya derbarê dinyayê de xwedan roleke esasî ye.

Amanca vê gotarê ew e ku simbolîzma teyran di dîne êzîdîtiyê de vebikole û nîşan bide ku hemî simbol, wekî elementên dînekî, xwedan roleke taybet in mîna pîreke di navbera cîhana rasteqîne û cîhana tecrube û ilmê dîni de.

Em dikarin simbolên di êzîdîtiyê de heyî, di çend koman de bisenifnîn, bo nimûne:

1. Cismên Esmanî: roj, heyv, stêrka sibehê;
2. Tiştên Pîroz (Dura Spî, hwd.);
3. Heywan û teyr (ga, tawûs, dîkil, hwd.);
4. Hejmar (3, 7, 40, 72, hwd.);
5. Reng (spî, sor, zer, şîn, hwd.) û komên din.

Di mîtoloji û doktrîna êzîdîtiyê de, simbolîzma teyran xwedanê ciyekî taybet û bingehîn e. Hemî teyrên mîtolojiya êzîdî pozîtîf in; texer an heyînên xudayî (Xuda, serekê melekan, melek, hwd.) simbolîze dikin an jî bi awayekî têkildarî **tebeqeyên manewî** (spiritual sphere) ne. Simbolîzma teyran a êzîdî, babetên cihê yên teyran dihewîne ku ew babet hemî têkildarî destpêka manewî û xudayî ne: bo nimûne, tawus, ku ji nav hemiyan navdartirîn sembola êzîdî ye; dîkil, teyrê E'nqer, gewre Teyrê Spî, Kevoka Spî û teyrên **bêheşiya (bêwesf)**.

Texer (usually-pirrî caran) teyr, di efsaneyên kozmogonîk ên êzîdî de tene dîtîn, anku teyr ji destpêka Dema Afirînê ve hene, heta li gorî çend efsaneyan berî hingî hebûne.

Efsaneyek heye di nav êzîdiyên Ermenistanê de derheqê demên berî Afirînê de. Ev efsane qiset dike ku berê Behra Mezin hebû û li nîveka behrê, bineke dara gulê şîn bû. Li ser guliyeke dara gulê Teyrek venişt ku ew teyr Şêx Sîn bû. Xelk dibêjinê "hostayê gulê". Di eynî behrê de Dara Mezin şîn û mezin bû. Li ser guliyên darê du Teyrên Mezin veniştin, yek ji wan spî bû û ew Xudê bi xwe bû, ya dîtir melekê Cebrayîl bû. Cebrayîl bi şiklê teyrekî venište ser eynî Dara Mezin a ku Xwedê lê, lê belê melekê Cebrayîl'î nedizanî ka kî ye li nik wî, heta ku bi alîkariya Şêx Sîn'î (an jî, bi ya varyasyoneke din, ew Tawusê Melek e) têgihîşt ku teyrê mezin ê Spî yê li ser darê, Xudê ye. Bes piştî hingî wan hemiyan dest pê kirin Dinya afirandin.

Dema ku min xebata xwe ya qadê dikir di nav êzîdiyên Ermenistanê de, min hindêk varyantên vê efsaneyê bihîstin ku di wan de li dewsa Şêx Sînî, Tawusê Melek xuya dibe; û li dewsa Cibrayîlî jî Êzîd. Hemî varyantên vê efsaneyê sê heyînen pîroz (Xuda, melekê Cibrayîl û Şêx Sîn; an jî Xuda, Tawusê Melek û Êzîd) qiset dikin, ku berî Afirîna Dinyayê hebûn û veinştine ser guliyên Dara Mezin, ku aşkera ye ew gulî, Dara Jiyanê bû li navenda dinyayê û herwiha dara gulê ku li Behra Mezin a Ewil (seretayî-primordial) şîn bûbû. Hemî jî bi şiklê teyran in ku ev yek pîr muhîm e bo sembolîzma êzîdî.

Efsaneya Afirînê ya Ehlî Heq, ku gelekî şibhê ya êzîdî ye², diyar dike ku Xudê Cibrayîlê ku wekî Pîr Binaymîn jî tê zanîn afirand. Sebaret bi vê yekê di hindêk nirxandinan de dibêje ku Cibrayîl li ser beyava avên ewil geriya bêyî ku Afirînerê xwe binase³ (Kreyenbroek 1992: 68). Mîna efsaneya êzîdîyan e. Jê pê ve, efsaneya Ehlî Heq a afirînê, vê jî dibêje ku Cibrayîlê ku berî afirîna dinyayê li ser avê perwaz dan, bi şiklê teyrekî bû.

Di "Mishefa Reş"ê de dinivîse "Paşî wî Cibrayîl afirand bi şiklê teyrekî û ew da pêşiyê (sent forth) û her çar kinar dane destê wî" (Kreyenbroek 1992: 72-73). Balkêş e ku di hevpeyvîna min a ligel Feqîr Elî (ji Celleyê) de, wî gotibû min ku ew ê ku Xudê "çar kevirên çar kinaran" dane destî, Tawusê Melek bû⁴.

Ev efsane nîşan dide ku semboleke teyrê hebû berî ku Xudê hemî giyaneweran, her ligel teyran, biafirîne. Xudê bi xwe di vê efsaneyê de şiklekê Teyrekî Spî û Mezin heye. Spî ye, ji ber ku ev reng, rengê kemala xudayî ye; herwiha li gorî zanistekê, ewilî hemî rengên din di nav xwe de dihewandine. Wekî ku di "Mishefa Reş"ê de dinivîse, Durra ku Destpêkê Xudê ji "esasê pîroz (sur)"ê xwe afirandibû jî, her spî bû. Li vir sembola teyran têkildarî xudayiyê ye, ku binyadên wê yên manewî digihine berî Afirîna cîhana materyal.

Enqer, Senmurv

Di efsaneyên Êzîdiyan ên afirînê de teyrek xuya dibe di hingama Afirînê de, ku navê wî di kitêba pîroz a êzdiyan "Mishefa Reş" de hatiye dayîn; û herwiha di edebiyata devkî ya êzdiyan de jî behs lê dibe. Teyrek e bi navê Enqer. Li gorî "Mishefa Reş"ê, bi wergera Joseph'î: "Berê, Xudê Durra Spî afirand ji sirra xwe ya herî ezîz. Wî teyrek jî afirand bi navê Angar⁵. Wî Durra Spî li ser piştta teyrî bi cî kir, û çil hezar salan li ser wê îqamet kir" (Joseph 1919: 36).

Di wergera prof. Ph. Kreyenbroek'î (1992: 72) ya "Mishefa Reş" de, ku li gorî versiyonên bi kurdî û erebî çêkiribû, dinivîse ku "Berê, Xudê Durra Spî afirand ji sirra xwe ya ezîz, û Kevokeke Spî afirand ku navê Enfer lê dêra, û Durr li piştê bi cî kir û li serê rûnişt bo çil hezar salan". Anku li vir teyrê "Enfer", Kevoka Spî ye.

Li gorî qewlên êzîdiyan (edebiyata dînî ya devkî), teyrê Enqer **vedinişe** ser guliyekî Dara Herhereyê (Dara ebediyetê), ku li beheştê şîn dibe. Li gorî wê, teyrê Enqer'ê 72 bask hene, û li ser yek ji wan gayek heye:

Hey mala min, teyrek li e'zmana wî hey, navê wê Enqer e.
Heftî û dû per e.
Perekî gay li ser e.

Çendî teyrek li e'zmana wê hey, navê wî Enqer bi nav e.
Roja 'îd û e' refata derkeft ji Kaniya Sîhanê.
Çeng û baskê xo ve dewşînê,
Jê diçê şewq û şemal û nûrîn û xonav e.
(Rashow 2004: 1050-1051)

Wiha, teyrekî me yî din jî heye di simbolîzma teyran a di êzîdîtiyê de, ku Xudê ew afirandiye, niha li beheştê dimîne, daniye li ser

guliyekî Dara Herhereyê, û hejmareke simbolîk a baskên wê (72(7)) heye.

Dr. Kh.J. Rashow bawer e ku ev teyr semboleke îmajên simbolîk ên Tawusê Melek in (Rashow 2004: 1050).

Di şîra farisan de, şîra sufî jî tê de, teyrê bi navê 'Anqa, miqabilî, heta sînonîmê navê Sîmûrgê yê bi erebî tê qebûlkin.

Qedîmtirîn beşa Avestayê **ku behsa Sîmir'î lê tê kirin Yaşt** e. Di Bundahishn de dibêje ku "a triune bird Sen" teyrê herî mezin e (Bundahishn 1997: 282), berî hemî teyrên din ew hatibû afirandin, ne ji bo vê dinyayê (Bundahishn 1997: 299). Ew jî teyrê Chamrosh (Pehl. cinamroš, Pazend. camroš) balatir e bo qedr û qîmeta xwe (Bundahishn 1997: 300), ku Chamrosh, teyrê mîtolojîk, vedinişe nik Sîmir'î her li ser guliyên eynî Darê - "Dara Dermanê Hemî Derdan" (Chunakova 2004: 252) an jî "Dara Hemî Tovan" (Bertels 1997: 167).

Teyrê Sîmir roleke muhîm naleyîze di mîtolojiya êzîdî de: bêtir di edebiyat û pendên kurdî de tê dîtin, bo nimûne: "Emrê te ça emrê Sîmir e", ku tê wateya jiyaneke şad.

Lê belê hemî êzîdî guh li Sîmir bûne.

Di hemî dîrokên têkildarî teyrê Anqayê de, mirov bi aşkerayî elementên efsaneyên Semîtik dibîne, ku paşî tevli şîra sufî bûye ligel tradîsyona zengîn a îranî ya efsaneyên li ser Sîmir'î (Bertels 1997: 202). Balkêş e, navê Anqa di ferhengên farisî yê sed sala hevdehan de wekî miqabila bi erebî ya kelîmeya Sîmir hatiye pênasikirin, an jî wekî "Anqaya Rojavayî" ku ew jî wekhev e ligel Sîmir'î (Bertels 1997: 201). Dema mirov guh bi Bertels (Bertels 1997: 177-178) û hindê akademîsyenên din dike, bi ya wan îmajê teyrê Sîmir digihe demên berî zerdeştîyê, dibe ku navê Enqer ê di tradîsyona êzîdî de piştê li ciyê teyrê Sîmir hatibe bicîkirin.

Dîkil

Teyrekî dîtir ku di tradîsyona êzîdîyan de xuya dibe, dîkil e. Di gelek tradîsyonan de, tîkiliya dîkilî ligel rojê, pir aşkera ye û di navenda îmajên mîtolojîk ên dîkilan de ye. Dîkil sembola Fransayê ye ku ji kelepura kultura qedîm a Galyayan tê.

Di **Fragard'a** hejdehemîn a "Videvdat"⁹ de – yek ji kitêbên pîroz ên kitêba pîroz a zerdeştîyê, "Avesta"yê- hindek beyt hatine terxan kirin bo pesnê Parodarşa teyrê Sroaş'î, – dîkilê ku di zerdeştîyê de li dijî **Devê** tiralîyê Buşyatsayê "destdirêj" e (Avesta 1998: 119).

Îmaja dîkilê, di piraniya tradîsyonan de tîkildarî **pîroziya** (deities) şefeqa sibehê û rojê, û agirê xudayî ye. Êzîdî, herwekî zerdeştîyan, Rojê dihebînin wekî serkaniyeke jiyanê û hebûna Xudayî ya aşkera li dinyayê; û agirê dihebînin wekî cilweya xwezaya Rojê li ser Erdî.

Şêx Amadîn. Babikeke Şêxan heye di tradîsyona Êzîdîyan de ku xwarina goştê dîkilî li wan heram e. Navê vê babikê Şêx Amadîn e¹⁰. Ew şîyan li wan hatiye beşandin ku zarokan ji zikêşîyê û kabûsan xelas bikin. Wesa bawer dikin ku heke kesek ji wê babikê, hema bo carekê jî be, goştê dîkilan biçêje, ew dê vê şîyan û behreya xwe heta hetayê **winda bike** (ji dest bide)¹¹. Ew dibêjin:

*Şêx im, Şêxê dila
naxwim goştê dîkila,
destê min dermanê hemû dila.*

Babikeke pîran heye di êzîdîtiyê de bi navê Pîrê Cerwan, ku êzîdîyên Îraqê dîkilan wekî xêr didine wan.

Carinan dîkil, wekî teyrêkî pîroz jî tîte qebûlkin, ji ber ku ew banga helatina rojê dide, û rasterast di tîkiliyê de ye ligel Roj û Ronahiyê.

Tawisê Melek

Yek ji simbolên herî muhîm di êzîdîtiyê de, îmajê tawusî ye. Li rojhilatê tawus sembola bedewî û mukemmeliyê ye¹³.

Herkesê/a ku derbarê êzîdiyan de agahdar e, bêşik dizane ku êzîdî Tawusê Melek dihebînin û zanyariyên gelekî muxtelîf û dijî hev têne pêşxistin sebarek bi Tawusê Melekê. Gelek gotar hatin nivîsandin derbarê Tawusê Melekê de. Ez dê behsa hemî zanyariyên heyî nekim li vir, bêtir ez dê bes çend rastiyên balkêş û boçûnan diyar bikim.

Nav. Di "Mishefa Reş" de nivîsî ye: "Xudê, Melek Ezazîl afirand, û ew Tawusê Melek e". Ev nav (Ezazil), nayê bikaranîn di nav êzîdiyan de. Êzîdiyên welatên cihê vê serekmelekê bi awayên cuda bi nav dikin:

* Ezazîlê ku Tawusê Melek e	di Mishefa Reş de;
* Tawusê Melek	Êzîdiyên Îraqê;
* Xecê Tavus	Êzîdiyên Îranê.
* Melekê Tawus	Êzîdiyên Ermenistan û
Gurcistanê;	

Derbarê Tawusê Melekê de niha gelek fikr û boçûnên cihê hene di navbera lêkolîneran de. Kelepura êzîdî, piranî bi devkî hatiye heta îro, lewma em nikarin berê xwe bidine kitêba pîroz (xwe Mishefa Reşê jî), ku dibêje: "Ev rastî ye". Divêt haya me ji hemî varyasyonên devkî yên destan û îlahiyên êzîdiyan hebe.

Nexwe Tawusê Melek kî ye?

Yekemîn serekmelek. Tawusê Melek ('melekê tawus'), di payeya herî bala de ye di kozmogoniya êzîdî de. Di kitêba pîroz a êzîdiyan "Mishefa Reş"ê de nivîsî ye ku berî afirîna kaynatê Xudê ew wekî yekemê her heft serekmelekan afirandiye, û paşî wekî "serekê wan hemiyan" tayîn kiriye: "Roja ewil, Yekşemê, Xudê, Melekê Ezazîl afirand, û ew Tawusê Melek e, serekê hemiyan" (Joseph 1919: 36), "Û wî Melekê Tawus kir hakimê hemiyan" (Joseph 1919: 37).

Melekê baweriyê. Carinan, Tawusê Melek wekî "melekê baweriyê" tête binavkirin û bi vê têkiliyê mirov dikare wê ligel Sraoşaya zerdeştîyê muqayese bike¹⁴ – **ruhê** bawerî, dîsîplîn û fîdakariya dînî û **dilsoziyê**.

Pîr. Gelek êzîdî bawer in ku Melekê Tawus, Pîr e û êzîdî jê re dibêjin "bavê Pîran"¹⁵ (Tosinê Reşît 2004: 156). Ya rastî, heke em dêna xwe bidine pênc ferzan (pênc ferzê heqîqetê) ku divê her êzîdiyê wan bi cî bîne, em dikarin raveya vê fikrê peyda bikin. Pênc prensîbên êzdiyan ev in:

Şêx, pîr, hosta û merebî,
Yar û birê axiretê¹⁶.

Tê zanîn ku Pîrê çil babikên pîran, Pîr Hesmeman e - "pîrê çil pîra". Lê belê, hindêk babikên pîran hene ku pîrê wan ne Pîr Hesmeman e. Bo nimûne: Pîr Omerxalî û Pîr Hesençinerî (ew herdu bira bûn¹⁷), Pîr Biwal, Pîr Mihemed Reben, û hwd. Pîrê pîr Omerxalî û Hesençinerî, Pîrek e ji eşîra Hecî Mihemed'î¹⁸. Pîrê pîr Biwalê, pîrek e ji eşîra Pîrê Fatê. Di kitêba Dr. Kh.J. Rashow de, bi aşkerayî dinivîse ku Pîrê pîr Mihemed Reben û Pîrê pîr Hesmeman, Tawusê Melek bi xwe ye (Rashow 1998: 203).

Pîr Tawusê Melek û Pîr Binyamîn. Gotareke balkêş a prof. Ph. Kreyenbroek'î heye bi navê "Mitraand Ahriman, Binyamin and Malaki Tawus" (Mîtra û Ehrîman, Binyamîn û Melekê Tawus) (Kreyenbroek 1992), ku tê de nivîskar nîşan dide ku manendiyeke aşkera heye di navbera Melekê Tawusê êzîdî û Binyamînê Ehlî Heq de. Lê belê ne ehlî heq û ne jî êzîdî wan wekî **şeytan** şerh nakin.

Şeytan. Ligel vê jî, hindêk seferiyan wesa fikiriye ku êzîdî "şeytanperist" in bes ji ber hebandina wan a Tawusê Melek'î. Hindêk nivîskaran jî mêj ve ye ew wekî "tecessuma (şiklgirtina) bediyê" bi nav kirine. Tu elaqeya îfadeyên wiha nîne ligel tesewwura êzdiyan a vî serekmelekî.

Bawerî etqata xwe
Tawisî Melek daye.

Li gorî fikrên êzdiyan, Tawusê Melek ne şeytan e, lê hindek zanyar (mn. I. Joseph) wiha dinivîsin: "Bi min wesa ye ku pirs rastî ne ew e ka Melekê Tawus kê ye, lê bêtir, ka çawa şeytan-xuda hat û bi îmajê teyrekî hate simbolîzekirin. Ev pirs cewaba xwe di vê rastiya hanê de peyda dike ku peristina li teyran diyar e qedîmtirîn forma putperistiyê ye" (Joseph 1919: 150).

Ne wekî ya gelek nivîskaran ku zor daran dinivîsin û Tawusê Melekî wekî "şeytan" bi nav dikin, Di nav êzdiyan de Tawusê Melek şeytanî temsîl nake. Riswakerina Xudê li Tawusê Melek'î, ji aliyê hindek nivîskaran ve cihê hatiye ravekirin û şîrovevên cuda li ser hene. Li gorî yekê, ew ji Xudê hate dûrkerin ji ber xurûra wî. Wî nexwest sicdê bibe mirovekî afirandî – bo Adem'î. Li gorî îzahata êzdiyan a ewil, bêtaetiya Tawusê Melek'î, bi dilsoziya wî ya taybet bi Xudê, Afirînerê wî, tête ravekirin.

Demiurg. Hindek zanyar, bo nimûne A. A. Semyanov, Tawusê Melek'î ligel Demiurg'î muqayese dikin (Semyanov 1927), ji ber ku Xudê gote wî: "Min her tişt dane destê te" (Mesh'efa Resh)²⁰. Lewma Tawusê Melek qudreteke mezin bi dest diêxe.

Xuda. Hindek zanyar wesa bawer dikin ku Tawusê Melek ne tenê serekmelekê bala ye, lê, bêtir, ew Xuda bi xwe ye jî. Carinan sifetên Tawusê Melekî yên gelek nêzîkî Xudê tene bikaranîn. Dr. Kh.J. Rashow dinivîse ku Tawusê Melek yek ji 1001 navên pîroz ên Xudê ye (Rashow 2004: 107).

Dema min lêkolîna xwe ya qadê dikir di nav êzdiyan de, û wekî endameke vê kulturê, ez pê hesiyam ku êzîdiyên ehîl û zana ku diyar e rastiyên Tawusê Melekî dizanîn, tu carî û qet vê yekê nabêjin. Dema behsa wî dikirin jî bi pistepist diaxaftin²¹. Hindek êzîdiyên gelek dîndar û zana, dema bersiva pirsê li ser xususiyet û

rastiyên Tawusê Melek'î didan, bi pistepist digotine min: "Ez nikarim behsa wî bikim bo te". Dema ez dipirsim: "Çima", pîrrî caran dibêjin: "**Qedexe ye**".

Min bi kurtî hindê fikr û boçûnên heyî yên li ser xususiyetên Tawusê Melek nirxandin. Xaleke dîtir a muhîm ku divêt di vê çarçoveyê de behs lê bikin, îmajê tawusî ye sebare bi xususiyetên Tawusê Melek. Anku gelo îmajê tawusî bi xwe dikare ji me re tiştê bibêje derbarê xususiyetên Tawusê Melek'î de. Sembol tu carî bêyî sebebeke taybet dernayên; her gav wateyeke wan a taybet, pîrrî caran aşkera, heye.

Îmajê tawusê sebare bi xususiyetên Tawusê Melek

Dor (xelek). Dema dûlika tawusê vekirî be, şiklê dorekê digire ku ew şikl di êzîdîtiyê de, her di gelek kulturên din de jî, sembolîk e. Sembolêke pîr kevnare ye ku temsîla cawîdanî û kaynatê ye. Dûlika tawusê ya vekirî, dibe ku sembola xelesa Rojê be.

Êzîdî ji xelesan pîr ditirsin. Em dikarin derbarê vê tîrsê de çîrokên di vê barê de di nav hindê sefernameyan de peyda bikin; jê pê ve, agahderêkî min – êzîdiyêkî ji Ermenistanê- çîrokek qîset kir ji min re ku li Ermenistanê qewimîbû. Li dora êzîdiyêkî **di çil saliyên xwe** de, xelesê dikêşin. Wî nedikarî derkeve ji wê xelesê û herwiha dibehcî ku di nav wê xelesê de ye. Bizor (ancax) piştî çend saetan dema ku ew mirovê ku bi vê mênîkê êzîdî tirane kiribûn, hat û rexekî vê xelesê paqij kir, hingî ew mirovê êzîdî derket ji xelesê. Seferiyên ku rûdanên wesa didîtin, diheyirîn pêş ve: çî quweteke neravebar e ku nahêle êzîdî ji xelesê derkevin?

Heta niha wateya pîrozîyê ya xelesê di dîne hîndûyîyê de hebûye, û xelesê xwedan girîngîyeke mezin e di hingama bicîanîna ayînên dînî de, ku ev jî dikare bibe delîleke dîtir ji gelek delîlên din bo bîngêhên Îndo-Îranî yên dîne êzîdîtiyê.

Sembola rojî (solar). Tawus têkildarî destpêka rojî ye. Îmaja Tawusê Melek bi dirûvê tawusê, korelasyonêkê datîne di navbera teyrê tawus û simbolîzma rojî de di mîtolojiyên din de, mîtolojiya xirîstiyânên ewil jî tê de.

Em dikarin sembola tawusê, di mîtolojiyên cihê yê rojhilatî de peyda bikin:

* Li Îranê navekî Rojê yê metaforîk heye – Tavusê Felek ('Tawusa Esmanî').

* Di Misra Qedîm de tawusê Geliopolis –bajarê ku peristgeheke Rojê lê hebû- simbolîze dikir.

* Di Yewnana Qedîm de jî tawus sembola Rojê ye.

* Di îslamê de dûlika tawusê, an kaynatê, an heyva çardeşevî an jî Rojê di heynê ku li nuqtaya herî bilind de ye, nîşan dide. Îmaja tawusê ya mîtopoetîk (pêwendîdarê çêkirina efsaneyan) ku li ser taybetiyên batinî yê vî teyrî ne, spektrumeke fireh a simbolên stêrkî diêxe nav çepera xwe –ji kaynat û esmanê bi stêrk heta digihe xelesa rojî.

* Mîtolojiya Hîndûyiyê. Hîndûyên serdema Vedic, roj bi teyrêkî mezin dinimandin. Di mîtolojiya hîndûyan de, dûlikê tawusê ya bi hemî cuwaniya xwe vekirî, wekî wêneyê esmanê bi stêrk tê qebûlkirin. Tawus **heşayiyêke** (attribute) bingehîn e di Hîndûyiyê de: teyrêkî rojî ya Hindistanê ye. Teyrêkî gelek xudayan e, bo nimûne, ya Bûdayî. Ev teyr pêwendîdar e ligel xudawendên zanayî, zanyariya pîroz, şîr û mûsîqayê, Sarasvatiyê, jî23. Carinan Sarasvatî ku ew jî jina Brahmayî ye, wesa tê nimandin ku li tawusekî siwar e û ku dûlika wê tawusê jî bi temamî girtî ye. Çavên li ser perrên dûlika teyrî, çavên bêxew ên ku her tiştî dibînin simbolîze dikin (Entsikloediya simvolov... 2000: 365-366).

* Xirîstiyânî. Di katakombên (gorrên binerdî) xirîstiyânên pêşîn de tawus, yek ji simbolên dînî yê bingehîn bû, û herwiha wê azîz jî simbolîze dikirin ji ber şiklê dûlika wê ya vekirî ku dişibe sîwanê (di resmên xirîstiyaniyê de xelesa ronîya li dora serê azîzan).

Îmaja tawusî xwedanê sembolîzmeke rojî bû di nav xirîstiyaniya pêşîn de û wekî sembola nemiriyê (mîna kûsî di sembolîzma rojhilatî de) û bedewiya ruhê **dûrî xirabbûnê** (imperishable) (Entsikloediya simvolov... 2000: 365-366).

* Çîn. Balkêş e ku piraniya teyran, bi taybetî qurîng, tawus û dîkil sembolên rojî ne di nav gelên Çînî de, û emrdîrêjî û bextê çê dinimîn.

*Du Tawus. Îmajeke din a sembolîk heye di êzîdîtiyê de, temsîla du tawusan, her yek li aliyekî qurmê Darê li hemberî hevdu disekin. Ev sembol, anku du tawusên li du aliyên "Dara Jiyanê" an jî "Dara Kaynatê", ku li raserî dergehê peristgeheke li Lalişê tê temsîlkirin, hatiye nav musulmanan, û ji wan bo Rojavayê **which is represented above an entrance in a temple in Lalish, has come to Moslems, and from them to the West, from Ancient Iran and means dualism and the dual human nature, getting his force in the principle of unity** (Entsikloediya simvolov... 2000: 365-366). Tawusek dihate temsîlkirin di nav îmajên şikefta li Bethlehemê ku Îsa lê ji dayik bûbû: du tawusên ku ji tasekê vedixwin, vejîna ruhî nîşan didin.

Di êzîdîtiyê de sem bola tawusê aşkera ye ku têkildarî Rojê ye û semboleke rojî ye, ku bi nêzîkî têkildarî tebeqeya xudayî ye. Sembola tawusê gelek kevnare ye û ihtimaleke mezin e ku digihe dema civakên Îndo-Îranî. Em dikarin bi dilniyayî îddia bikin ku Tawusê Melek xwedan xususiyetên xudayî ye.

Encam

Hemî sembolên di vê gotarê de hatine nixandîn, bo careke din bi tekûzî piştrast dikin ku mîtolojiya êzîdî, nêzîkî sembolîzma giştî ya cîhanî ye, lê belê ligel vê, mîtolojiya êzîdî muhîmtirîn encamên hemî dînen cîhanê rast didêre, bo nimûne, prensîba bingehîn a Ronahiyê ji Dema Afirîne ve.

Di edebiyata êzîdî ya dînî de dinivîse ku Xudê şeş melek afirandin ji Sîrr û Ronahiya Xwe (Kreyenbroek 1992:73), û afirîna wan ronahiyeke ji ronahiyeke dîtir bû (Joseph 1919:41). Di Bundahishn de, dibêje ku ciyê Ormazd'î, li qada Ronahiyê ye ku ew bi "ronahiya bêdawî" bi nav dike (Bundahishn 1997: 265). Di efsaneya afirînê ya Ehlî Heqê de dibêje ku Xudê Durrek afirand ji Ronahiya xwe ya saf (Ivanow 1953: 42).

Êzîdîtî dîneke Ronahiyê ye. Gelek mînak dê hebin di vê barê de, bo nimûne: li şikeftên Lalişê divê agir vêketî (helkirî) be; odeyeke bi ciyê pîroz Stêr (di nav êzdiyên Ermenistan û Gurcistanê de), divê her li ber ronahiyê be; divê reqsa pîroz Sema, li dora Cheqeltuya bi heft agiran bê gerandin; êzîdiyên Ermenistanê divê agirekî biçûk dadin li ser gorra dawî û yekî mezin di hingama cejna Kloça Serê Salê de; wî ciyê ku tîrêja ewil dikevê maçî dikin; rengên êzdiyan ên pîroz sor û kesk in –rengên rojî, û gelek mînakên dîtir.

Tradîsyona hezaran salan a Ronahiya li jiyana ruhanî ya êzdiyan, di simbolîzma wan a sebarek bi Rojê de xuya dibe, heta li ser gorrên êzdiyên Ermenistanê bi şiklê abîdeyan diyar dibin: bo nimûne, simbolên rojî yên wekî şêr, hesp û beran.

Dema mirov li tesîra mezin a dînên cîran difikire, dikare bibêje ku êzdiyan karîn reseniya xwe û boçûna xwe ya mexsûs a li ser dinya û nirxên wê biparêzin. Êzîdî şiyar fikra pirşeng a Tawusê Melek a qedîm û ewil, her ligel dînê xwe, biparêzin.

Li bin kartêkirin û îlhamên cihê, mîtolojiya êzîdî fikra şefeq û Ronahiyê li cem xwe ragirt. Bo xelk û eşîrên ku di bin kelekela rojê de dijyan, Ronahî û Roj pir dijwar bûn ku li ber de yax bikin; lewma hênikayiya ewil, anku êvar û şev (heyv), serkaniyên vejîn û hêzê bûn. Li layê din, bo xelkên ku li bakur an jî li herêmên çiyayî dijyan Ronahî, germ û roj (Roj-xurşîd) serkaniyên jiyane bûn. Ji

ber vê hindê ye ku tawus û dîkil ne tenê sembolên rojê ne, belkî felsefeya êzîdiyan a Ronahiyê jî di wan de ye.

Heçî tawus e –sembola Tawusê Melekî- ew Rojê, Ronahiyê sembolîze dike û lewma bi tu awayî tarîtiyê pêş naxe, bes esasê Tawusê Melek'î yê ji Ronahiyê.

Hemî hunera dîni ya êzîdiyan, bi rêka sembolên tawus û dîkilî estetîka Ronahiyê **dihûne**. Êzîdiyan xwe sond jî hene: "Vê Rojê"- Ez bi vê rojê sond dixwim; "Vê Işiqê" -Bi vê Ronahiyê, Işiqê sond dixwim.

Bêguman sembolîzma êzîdiyan dikaribû bi kûrtir û tekûztir bihata vekolan. Xebateke wesa dê pitir zanyariyan bide sebarêt bi felsefeya êzîdiyan a heqîqî; herwiha ew dê muheqqeq deriyên girtî yên li ber têgihîştina esasê dogma û dîne êzîdiyan veke.

Di encamê de min dil lê ye îfadeyeke pirşeng a derbarê teyran de ku aîdê hevçerxê Şêx Adî, Saint (Ewliya) Hildegardê Bingenê (1081-1179) ye bi bîr bînim, ku di kitêba derbarê sirûştê de dinivîse ku çawa teyr bi xêra perrên xwe bilind dibin û li hewa ne li her derê, wesa jî ruhê li bedenî, bi xêra fikran bilind û fireh dibe...

Bîbliyografya

Avesta v russkikh perevodakh (1861-1996). Sost., obsh. red., primech., spravochniy razdel I.V. Raka. SPb., 1998. (Çapa Duyem.) Bertels, A.E. (1997), Khudojestvenniy obraz v iskusstve Irana IX-XV vv. (Slovo, izobrajeniyе) / (Sembol û Metaforên di Hunera Farisan a sedsalên 9.-15. (Şîr, Îmaj). Moscow.

Bundahishn (1997), di nav: Zoroastriyskiye teksty. Suzhdeniya Dukha razuma. Sotvoreniye osnovy i drugiyе teksty. Podgotovleno O.M. Chunakovoy. M.Chunakova, O.M. (2004), Pekhleviyskiy slovar' zoroastriyskikh terminov, mificheskikh personajey i mificheskikh simvolov. SPb.

Entsiklopediya simvolov, znakov, emblem. Sost. V. Andreyeva i dr. Moskva, 2000.

- Frayha, A. (1946), 'New Yezidi texts from Beled Sinjar, Iraq' in: JAOS. Editor Zelling S. Harris. Volume 66. Number 1. March 31. 1946, p. 18-43.
- Joseph, I. (1919), Devil Worship: the Sacred Books and Traditions of the Yezidiz, Boston.
- Ivanow, W. (1953), The Truth-Worshippers of Kurdistan: Ahl-i Haqq Texts, Leiden.
- Kreyenbroek, Ph.G. (1992), 'Mithra and Ahreman, Binyamin and Malak Tawus: traces of an ancient myth in the cosmogonies of two modern sects' di nav: Gignoux (ed.), Recurrent Patterns in Iranian Religions: from Mazdaizm to Sufism, Paris.
- Omarkhali, Kh. (2005), Yezidizm. Iz glubiniy tysachaletiy. SPb.
- Rashow, Kh.J. (1998), An approach to the Essence of Yezidian Religion. Sweden.
- Rashow, Kh.J. (2004), Pern ji edebê dînê êzidiyan. Duhok. Cild. I-II.
- Semyenov, A.A. (1927), 'Pokloneniye satane u peredneaziatskikh kurdov-yezidov' in: Byulleten' Sredneaz. Gos. Universiteta. N 16, Tashkent, p. 59-81.
- Tosinê Reşîr (2004), Êzîdiyatî. Oleke hê jî ne naskirî. Stokholm.
- Vilchevskiy, O.L. (1930), 'Ocherki po istorii yezidstva' di nav: Ateist. ?, N 51.
- Waida, M. (1987), Birds. The Encyclopaedia of Religion. Vol. 2. N.Y. - L.
- Zargotina kurda. Berhevkirin Ordîxan û Celîlê Celîl. Cild. I, Yerevan, 1978.

Şa'irên Jin ên Kurd

Kürt Kadın Şairler

amadekar / hazırlayan: Şerif Derince

9

⁹ Dixwazim gelek spas bikim bo Birêz Osman Mehmed ji bo xwendin, sererastkirin, pêşniyar û alîkariya wî di amadekirina vê dosyayê de. Heke ew nebûye, dê ev dosya gelekî kêmbimaya.

DI NAVENDA BERHEMÊ WAN DE ÎNSAN HEYE

Bi Abdullah Keskin re Hevpeyvîn

Yekem car e kitêbên jinên kurd di nav rêzêkitêbeke wesa rêk û pêk de hatine weşandin. Ji fikr û naverok bigirin heta hîlbijartina şa'iran û bergsaziyê, Şahmaran projeyê gelekî serkeftî ye. Em bawer in di xizmeta şî'îr û edebiyata kurdî de gaveke gelek girîng û mezin e. Me xwest em paşxaneyê projeyê hêj bêtir û kûrtir bizanin û bi xwendevanan re par bikin. Ji ber vê mebestê me hevpeyvînek çêkir bi xwedî û berpirsiyarê Weşanxaneyê Avestayê Abdullah Keskin re.

Fikra Şahmaranê ji kû derket? Çawa we biryara vê rêzê girt?

Abdullah Keskin: Di civaka kurd de rolek cidî yê jinê tune ye. Edebiyata kurdî jî resmekî pir mêrane, wêneyekî bi simbêl nîşan dide. Di 10-15 salên dawî de cinayet û xwekuştinên jinan Kurdistan wek goristan nîşan dide. Wek her tiştî ji bo ku statuya jinê bê guhertin, divê pêşî bingehek fikrî û kulturî çêbibe. Bi Şahmaran me xwest em resmekî normaltir û xweşiktir ê kultur û edebiyata kurdî nîşan bidin, ji bo ku şexsiyeten jin derkevin pêş, alîkarî bikin. Hewldana me hişt ku em jî şaş bimînin. Di tarîxa edebiyata kurdî de bawer nakim dengê din bi vî şeweyî ewqas taybet hebe. Dema lêkolîner û rojnamevanên Ewrûpî jî dihatin pirs dikirin çima di edebiyata kurdî de jin nîn in an ewqas kêmin. Destpêkê Rûken (Bagdu Keskin) dixwest bi vî navî kovarek jinan derbixe. Ji ber ku kovar nivîskaran çêdike. Mixabin firset nebû. 2005an dema bo festîvalekê çûm Dihokê, tişteki bala min kişand: Ber êvarî dema semînerê temam dibûn matîneyên şî'rê hebûn, şa'iran şî'rên xwe dixwendin. Berevajî welatên din, salon tije dibû, cî nedima. Min meraq kir, xwest biçim guhdarî bikim. Tişteki din bala min kişand, jimara şa'irên jin pir zêde bû û bi ser de şî'rên wan pir baş bûn. Li wir min qerar da ku em Şahmaran, ji nû ve aktuel bikin, lê vê carê wek rêzêkitêb.

Navê Şahmaranê çawa çêbû? Çima Şahmaran?

Abdullah Keskin: Wek nav pêşniyar a Rûken bû. Şahmaran di zarokatiya me de hem wek nexş hem jî wek çîrok tesîr li me kiribû. Min demek dirêj nexşên Şahmaran kom kiribûn. Şahmaran wek ku ji resim jî tê famkirin, mê ye, jin e; heft piyê wê jî mêr in. Hê jî di jiyana xwe de tiştê herî zêde jê ditirsim mar e. Tê bîra min li ba me ji ber ku mar pir zêde bûn û bi heywanan vedidan, salê 2-3 rojan mêr û xortên gund diçûn

‘nêçîr’ a maran. Gelek tiştan hişt ku em navê vê seriyalê bikin Şahmaran. Me xwest ji kultura xwe ya kevn wek referans serdestiyeke jinê nîşan bidin. Nav û fîgura Şahmaran li tiştta ku me dixwest bikin, dihat.

We çawa xwe gihand helbestakaran? Têkiliya we bi wan re çawa çêbû?

Abdullah Keskin: 2-3 kes li festîvala Dihokê min nas kirin. Lê ji ber tişteke diyar nebû encamek konkret neda. Li vegeerê me lêkolînek kir û 4 nav ji Soranî diyarkirin. Berî wê dosyeya yekem a Fatma Savci hatibû. Piştî hat bihîstin, gelek dosye ji me re hatin, me ji nav wan hilbijart.

Hindek ji van kitêban bi edîtorîya Rûken Xanim derketin û paşî yên din bi edîtorîya we derketin. Tu sedemeke taybet heye ji bo vê yekê?

Abdullah Keskin: Rûken destpêkê bi her tiştê wan re elaqedar dibû, edîtorî dikir. Bi gotina kurdan, ‘mêr darê şikestî ne’, ew şah em mar bûn. Lê pişt re ji bo karê xwe yê din nikaribû zêde wext bide. Vêga jî bi hemû kitêban re elaqedar dibe, lê dinêre. Bêhtir wek şêwirmend e. Zêdebûna kar wisa îcab kir.

Ji nav kitêbên ku heta niha derketine yek jî kitêba çîrokan e. Ev jî ya Lorîn S. Doğanê ye. Çima ne tenê helbest? An jî çima ev kitêba çîrokan?

Abdullah Keskin: Şahmaran ne tenê ji şî’ran pêk tê. Di destpêkê de jî çarçove fireh bû: Berhemên edebî yên jinên kurd. Fatma jî li ser kitêba xwe ya duyem ‘pexşan’ nivîsibû, dawî me li ser ‘ceribandî’ li hev kir. Roman jî wê cî bigrin. Wergera ji zimanên din di vir de cî nagire. Em dixwazin dengê jina kurd bilind bibe.

Kitêbên Şahmaranê ji ber ku projeyek e û bi konseptekê hatine dûristkirin, xweyî şêweyekê ne. Bo nimûne, li ser bergên paşî resmên helbestakaran û beşek ji helbestên wan hene û li ser bergên pêşî jî navên kitêban û yên helbestakaran li gel figûrekê bi awayeke serkeftî û balkêş cih girtine. Lê rengê hindekî ji wan reş in û yên din jî spî ne. Çima reş û spî? Gelo terciheke zanîstî ye?

Abdullah Keskin: Hûn dixwazin şîfreyên kitêbên me eşkere bikin? Baş e. Belê bi zanebûn e. Reş û spî, tarî û ronahî, başî û xirabî, her çiqas pir jî tonên navber û detay hez bikim jî baweriya min bi van tê. ‘Baş’ û ‘xirab’ pîvaneke giring e li ba me. ‘Dijminekî baş ji dostekî xirab çêtir e.’ Navê me Avesta ye, hem bingeha me ya fikrî, hem jî her du rengên me yên

sereke reş û spî ne. Spî mistîk e, kevn e, esmanî ye, başî ye, xeyalî ye... Reş rastî ye, xirabî ye, dinyayî ye, nû ye, konkret e. Spî rengê berî Greenwich e, wextê bêsaet e; reş, zemanên modern e, ronesans e, ladînî ye. Şî'r gotina kevnar e, pexşan dema nû ye. Spî Xweda ye, cennet e, reş Şeytan e, cehennem e. Şî'r do ye, roman îro ye. Di zemanên postmodern de her du dikarin bi hev re bin. Em di navbera her duyan de diçin û tên.

Fîgûr li gor navê kitêbê tê hilbijartin. Fotoyê nivîskar bi taybetî me dixwest em bidin, ew jî reş û spî... Ji ber ku destpêkê me jî bawer nedikir evqas nivîskarên jin hebin. Mîrov bi navê xwe dibe nivîskar lê navê nivîskarên kurd bi giştî naylon in, çêkirî ne. Di hin rewşan de ev normal e jî. Ji ber ku navê wan qedexê bûne. Bi foto me xwest em mij û dûmana li ser kitêban rakin, kêmasiya ku ihtîmal e nav çêbike bi foto veşêrin. Bêhtir konkret bibe kitêb.

Çi tiştên balkêş hene ku hûn bizanin, derbarê helbestkar û kitêbên wan de? Bo nimûne, Fatmayê helbestên xwe li ser pelên cixarê nivîsandine.

Abdullah Keskin: Bi qasî ku wan dinasim serpêhatiya wan a jiyane ji berhema wan ne kêmtir e. Dikare bo her yek ji wan portreyek pir taybet bê çêkirin. Kesê Fatma binase qet bawer nake ku 12 salan di hepsê de maye, an jî Kejal, li dijî kultura 'bawksalari' a xelkê 'şar' ewqas sal e serî netewandiyê. Du tiştên giring: Berî her tiştî 'şexsiyet' in û ne tenê nivîskar, entelektuel in.

Hûn wekî rewşenbîr û weşangerekî kurd, vê projeyê çawa dinirxînin?

Abdullah Keskin: Di lîteratura kurdî de bi bawerîya min seriyala herî taybet e. Dengekî edebî yê berz e. Tu pê dihesî ku li kîjan çaxî dijî. Temayên wan nû ne. Ji folklor û civata tradîsyonel dûr ketine. Di navenda berhemê wan de însan heye.

Paşeroja projeyê çi ye? Êdî paşê hûn çi difikirin ji bo Şahmaranê? Çi mizgîniyên we hene ji bo xwendevanan?

Abdullah Keskin: Heta dawîya salê dor 20 kitêban çêdibe.

Tu gotinên we hene ji bo xwendevan?

Abdullah Keskin: Spas!

Gelekî spas hem bo şûl û xizmetên we yê bo weşangeriya kurdî hem jî bo vê rêza hêja û hem jî bo vê hevpeyvîna taybet.

ŞAHMARAN SERİSİ: KÜRT EDEBİYATINDA KADIN ŞAİRLER ÜZERİNE

Avesta Yayınevi 8 Kadın 8 Kitap 8 Mart konseptli Şahmaran serisinde Kürt coğrafyasının dört parçasından Kürt kadın şairlerin şiirlerini bir araya getirdi. Seride şu ana kadar 13 kitap yayınlandı ve 2008'de bu sayının 16 olması, yani ikinci 8 kitabın basılması hedefleniyor. Şimdiye kadar yayınlanan kitapların biri öykü, biri deneme ve diğerleri de şiir kitabı. Yayınlanan kitapların bazıları şairlerin ilk eserlerini oluşturuyor. Bazıları da daha önce kitapları yayınlanmış ve şiirleri başka dillere de çevirilmiş şairler. Örneğin Kejal Ahmed'in şiirleri şimdiye kadar Norveççe, İngilizce, Almanca, Arapça ve Farsça'ya çevrilmiş. İlginç hikayeleri var bu serideki şiirlerin ve şairlerin. Örneğin Fatma Savcı, kendisi ile yapılan bir söyleşide hapishanedeyken, gardiyanlar ve hapishane görevlileri tarafından yakılmasın diye şiirlerini sigara kağıtlarına yazarak sakladığını söylüyor. Gulîzer ise şiirlerinin bazılarını ebelik yaptığı sıralarda yanında taşıdığı reçetelerin arkasına yazarak kağıda geçmiş. Not edilmesi gereken diğer nokta da Jîla Huseynî'nin durumu. 1996 yılında Tahran'a gelen ünlü Kürt şairi Şêrko Bêkes'i karşılamaya giderken trafik kazasında hayatını kaybediyor şair, Şêrko Bêkes de Huseynî'nin kitabına bir önsöz yazıyor ve şunları not düşüyor: *"Toprak özgürlüğü, kadın özgürlüğü, sözün özgürlüğü için, aşk nerdeyse o da ordaydı."*

Bu dosyada Şahmaran serisinin ilk şiir kitapları olan 8 kitaptan birer şiir seçilerek Türkçe çevirileri ile birlikte veriliyor. Bu sayede hem her iki dil karşılaştırılmış oluyor hem de okuyucuya iki dilde okuma imkanı sağlanıyor. Ancak kaynak dilde ifade edilen duyguların orjinal dilinde çok daha fazla anlam yüklü olduğunu ve bu duyguların çeviri esnasında hedef dilde azalmış olduğu su götürmez bir gerçek. Bu yüzden özellikle her iki dili de bilen okuyucuların kaynak dile başvurmalarını tavsiye ediyoruz. Umarız ilerleyen dönemlerde bu serideki şiirler hem daha tecrübeli, her iki dili de çok daha iyi bilen, hem de kadın diline ve şiir diline hakim çevirmenler tarafından çevrilir ve bu güzel şiirleri ancak çeviri yardımı ile okumak zorunda olan şiirseverlere sunulur. Şiirlerin kaynak dilleri olan Kürtçeyi bilen okurlara ise serideki tüm şiirleri şiddetle tavsiye ediyoruz.

Şahmaran serisi ile ilgili değinilmesi gereken noktalardan biri de eserler hakkında şimdiye kadar yayınlanan değerlendirme-eleştiri yazılarının azlığı konusu. Seri kapsamında kitaplar çıkmaya başladıktan sonra hem çeşitli internet sitelerinde hem de gazetelerde tanıtıcı haberler çıktı. Bazı yerlerde kitapların yazarlarıyla yapılan röportajlar yayınlandı. Şüphesiz

böyle bir seri daha önce alışılmış bir olay değildi. Kürt edebiyatında hem erkek şiirinde hem de kadın şiirinde ilk defa böyle bir organizasyon düzenlendi ve dağılık Kürt coğrafyasından anlam ve duygular açısından hem birbirine çok yakın hem de birbirinden çok uzak sesler bir araya getirildi ve birlikte yeni anlamlar yüklendi bu şiirler. Bu anlamda da serideki kitaplar bizce şimdiye kadar birçok yerde konunun uzmanları tarafından ciddi değerlendirmeler ve metin analizlerine tabi tutulmalıydı. Aşağıdaki yazı bu hakkın iade edilmesi adına yapılan bir girişimdir.

* * * * *

Amerikan edebiyatı alanında yazılan kadın şairlerin azlığı konulu yazıların sayısı deyim yerindeyse kadın şairlerin kitaplarının sayısından daha fazladır. Sözün konusu Kürt kadın şairlere gelince farklı bir tabloyla karşılaşırız ki azımsanmayacak kadar çok Kürt kadın şair ürün vermiş Kürt şiirine, ancak Kürt kadın şairler hakkında yazılmış hemen hemen hiçbir derinlikli çalışmaya rastlayamadık bu dosyanın hazırlanma sürecinde. Onca dergi, kitap gazete karıştırmamıza rağmen sadece bir iki yerde çok kısa fakat öz olmayan yazılara rastladık. Bu yazılarda sadece göz önünde duran bir gerçekliğe derinlemesine herhangi bir tartışma getirilmeden değinilerek geçilmiş. Belki de en değerli cümleler Kürt şiiri için yeni bir dönem anlamına gelen *Kürt Şiir Antolojisi*'nde dile getiriliyor (Selim Temo; Agora Yayınları, 2007). Antolojinin yazarı önsözünün sadece bir paragrafını ayırsa da konuya, aydınlatıcı ve açıklayıcı bir tespitle şöyle diyor: "*Kürt edebiyatında, başka edebiyatlarda az rastlanan ölçüde kadın şair sayısından söz edilebilir... Ancak belirtmek gerekir ki oranın yükseldiği dönemler, 10-12. yüzyıllar ile 1990'lı yıllardır. Birinci dönemdeki yoğunluk Yaresan (Ehl-i Hakk) dininin yükselişine denk gelir. 1990'lı yıllardan sonraki yoğunluğu ise, Kürt kadınlarının toplumsal hayatta etkin ve belirgin roller almalarına bağlayabiliriz. Aradaki süreçte pekçok isimden söz edilebilirse de, benzeri bir yoğunluktan söz edilemez. Aradaki dönem, Sunî İslam'ın Kürt toplumu içindeki yükselişi ve iktidarına denk gelir ve kadın şairlerin azalmasını bir ölçüde açıklar.*" Bu bağlamda Avesta Yayınevinin değerli girişimleri sonucu ortaya çıkan bu tarihi adımla ikinci dönemdeki bazı şairlerin eserlerinin bir kısmı derli toplu bir şekilde Kürt şiirinin ve edebiyatının ve okuyucuların hizmetine sunulmuş.

* * * * *

Kadın şairlerin şiirlerini okumak ilginç bir deneyim. Çünkü kadın şiiri bir keşif ile ilgili ve kalıpları aşmakla ilgili ve daha çok hayat kokuyor. Kitapların isimlerinden de anlaşılacağı gibi kâh günahların güzelliği

keşfediliyor bir kadın diliyle, kâh şeytanla ilişkisi anlatılıyor kadının. Kadın hassasiyeti şiir başlıklarından bile rahat anlaşılıyor. Gulên Qasîd isimli ilk kitabıyla seri arasında yer alan Fatma Savcı şöyle diyor kendisiyle yapılan bir söyleşide: “Biz (kadınlar) yaşadığımızda, acı çektiğimizde daha derin hissediyoruz. Kadınlar utanmadan duygusunu dile getirebilir. Ama erkekler kendini ifade etmede inkarı yaşıyorlar. Bence kadın acıya daha yakın.”

* * * * *

Şahmaran serisindeki kadın şiirlerinde bir çok ortak temanın gözlendiğini not etmek yerinde olacaktır. Alicia Suskin Ostriker, *Stealing the Language – Emergence of Women’s Poetry in America* isimli çalışmada kadın şiir hareketinin merkezinde özerk bir öz-tanımlama arayışının yattığını söyler ve var-olmama, görünmezlik, sessizlik, bulanıklık, gibi marjinalliğin sınırlarının kodlandığını yazar kadın şiirinde. Bu bilginin ışığında Şahmaran serisindeki şiirlere göz attığımızda ölümden ziyade öldürülme, var-olmama ziyade yok- edilme, görünmezlikten ziyade kaybettirilme, sessizlikten ziyade dilsizlik gibi temalarla karşılaşırız. Fatma Savcı şöyle yazıyor şiirinde:

*duygularım,
tüm katliamlarla beraber
yaralandı
soykırım zamanlarında
mahsur kaldı ölümlerin kokusunda...*

* * * * *

Kadın şiirinde öfke, nefret ve şiddet temaları üzerinde durulması gereken bir başka nokta. Özellikle batılı kadın şiirinde sıklıkla rastlanıyor buna. Örneğin Phyllis Koestenbaum şöyle yazıyor bir şiirinde:

*Mary’nin ağız gözlerinin yerinde olsaydı eğer
kekelemeden
bir çırpıda şöyle derdi
nefret ediyorum.*

Aynı konuyu tartışırken, Virginia Woolf ise şöyle diyor: “Eğer tam olarak ne düşündüğümüzü söyleme cesareti ve özgürlüğüne sahip olsaydı, kadınlar öfke duygusunu kullanmak isteyeceklerdi.” Gerçekten de özel yaşamda ve toplumsal hayatta boyun eğme ve erkek egemenliği altında kalma o kadar baskın bir hal almış ki bunun kadın şiirinde bir

öfke ve şiddet duygusu olarak yansımaları kaçınılmaz olmalı. Ostriker şöyle diyor: “*Bireyin kendisine karşı ve ötekine karşı duyduğu şiddet hissi, cinsiyetçi ilişkiler tuzağındaki öfkeyle eşit anlamdadır.*” Eleştirmen Jane Marcus da şöyle diyor: “*Öfkemizin ateşi alevlendiğinde, gökyüzünün ne kadar aydınlık olacağını düşünün kızlarımız için. Ancak biz hiddetimizle yazarsak onlar neşe ve özgürlük içinde yazabilecekler.*”

Kadın şiirlerindeki düşlerin dile getirilmesi, içe bastırılmış düşüncelerin su yüzüne çıkarılması, bastırılmışlığın geri tepmesidir. Bu şiirlerdeki hiddet, kızgınlık, öfke ve şiddet duyguları baskıcılığa karşı bir tavır, yeni bir dilin oluşturulması çabasıdır. Bu çerçevede Şahmaran serisindeki şiirleri incelediğimizde Virginia Woolf’un deyişiyle “öfke duygusunu” akla getiren satırlar birçok şiirde karşımıza çıkıyor. Örneğin Vinos Fayiq şöyle yazıyor:

*her iki gözünü
ver bana
ki doldurayım
kırmızısıyla
şehit kanının
.....*

*kulağını ver bana
ki doldurayım
atom kokusuyla
ve siyanitin
ve kokmuş cesetlerin
çocuk başlarının
ve öldürülmüş kuşların
ve yakılmış ağaçların
kokusuyla*

Kadın şiirindeki bu tavır erkek zihniyetli devlet şiddetine dolayısıyla da erkek egemenliğine karşı bir tavır olarak okunabilir Şahmaran şiirlerinde. Başka bir örnek vermek gerekirse, Fatma Savcı şöyle yazıyor *av û ağır* (*su ve ateş*) isimli şiirinde:

*gidişlerimiz için
tüm kapılar Dağkapı
hakimlerin gözünde
hepimiz Şeyh Said*

*gözlerimiz ateştir
tüm erk sahiblerine
tek tek karartmak istiyorlar
Mahabad meydanlarında*

* * * * *

Özellikle feminist edebiyatta son dönemlerde kullanılan ilginç bir deyim var: kadın Prometheuse. Bu deyimle aynı paralellikte de *volues de langue* söylemini geliştirmiş Claudine Hermann, yani *dil hırsızlar*. Bu alanda tartışma yürüten feminist yazarlar yazarken ve konuşurken kullanmakta olduğumuz dilin erkek ayrıcalıkları ile şekillendiğini ve kadın deneyimlerini anlatmak ve tasvir etmek için yetmediğini öne sürüyorlar. Bu yüzden de kadın yazarların görevlerinden birinin de bu dili çalarak kendilerini en doğru şekilde ifade edebilecek hale getirmek ve kelimenin tam ve gerçek anlamı ile bir “ana dil” oluşturmak olduğunu söylüyorlar. Bu anlamda da en çok iş kadın şairlere ve şiirlerine yüklenmekte. Mitolojide, dinde, tarihsel geçmişte kullanılan kadın figürlerinin yeniden ele alınması yeniden yaratılması beklenmekte. Erkeği baştan çıkarmak için kullanılan, savaşıra neden olan, erkek için bir hediye olarak sunulan, elde edilmek istenen bir arzu nesnesi olan bir durumdan çıkarılıp, “kadınların kadın olarak güçlü bir şekilde” temsil edildiği bir alan, bir dil, bir edebiyat, bir yaşam yaratılması hedeflenmekte. Adrienne Rich, kadın yazısının yeniden gözden geçirilmesini (Re-vision) tanımlarken “geçmişe bakılıp, yeni gözlerle, taze bir bakışla, eski bir metne yeni bir eleştirel bakış açısıyla bakmak” diyor ve bunun da bir hayatta kalma eylemi olduğunu ifade ediyor. Ostriker bu yeniden gözden geçirme suretiyle geçmişini yeniden ele almayı, Yeats, Pound, Eliot ve Auden gibi modernist şairlerin romantik akımla geçmişini yeniden ele almasından farklı olduğunu, çünkü ona göre kadın şiirinde nostaljinin izlerinin aranmadığını, geçmişin gerçeğinin ve doğrunun kuyusu olmadığını söylüyor. Örnek olarak da şöyle diyor: “*Hamlet olmaya özenebilir Prufrock, ama hangi kadın Ophelia olmak ister ki?*”

Bu tartışmaların ışığında Şahmaran serisine dönersek yine, özellikle Nahid Huseynî'nin *Şevak bi Şeytân re (Şeytanla bir Gece)* isimli kitabında kadın ve şeytan arasında kurulan geleneksel anlatının kalıpları kırıldığını görüyoruz.

*Şeytan
bu mevsimin cesedinde
canlanıyor*

*ve zikre giriyor
hadi Şeytan'dan
başlayayım
belki Şeytan
elifbesi olur bu tövbemin
secde ediyorum ateşinin önünde
kendi semamın ve Şeytan'ın.*

Öte yandan Xala Gumanê (Şüphenin Maddesi) isimli şiirinde geçmişte olan, şimdi de devam eden geleneğin eleştirisini yaparken şöyle sesleniyor:

*çoktandır düşünüyorum
rüyalarım daha yüksek
sınırları ve geleneklerinden bu dünyanın
bana karşı konulmuş olan
bana karşı çizilmiş olan bu dünyadan
daha büyük
pas tutmuş sözlerinden...*

Hem Şahmaran serisinde çıkan hem de yüzyıllarca önce yazılmış Kürt kadın şiirleri çok daha yönlü, çok daha derinlikli ve bilimsel çalışmaları hem hak ediyor hem bekliyor. Bu yazıda daha detaylı anlatmak, tartışmak, dünya şiiri ile karşılaştırıp ilişkilendirmek isteyeceğim birçok şiirden sadece birkaçını örneklemeye çalıştım. Genelde ortak temalar bulup onlar üzerinden bir anlatıya gitmeye çalıştım. Kürt kadın şiirlerini özellikle Amerikan edebiyatındaki kadın şairlerin şiirleri ile karşılaştırırken yer yer benzerlikler ve sıklıkla da çok farklı noktalar farkettim. Umarım daha sonraki çalışmalarda yapılacak karşılaştırmalarla daha aydınlatıcı ve geliştirici dosyalar kazandırılır Kürt kadın şiiri geleneğine ve dolayısıyla Kürt edebiyatına.

Jîla Huseynî - Di sala 1964an de li şarê Seqiz li Rojhilata Kurdistanê ji dayik bûye. Keça dadvan û zana Mehran Huseynî ye, ku xwediyê kitêbxaneyeyeke zengîn bû û pêş ku biçer ser dilovaniya xwe, rolekî mezin dibû di handan û piştgirtina şa'îr de. Jîla di temenê pazde salî de dest bi nivîsîna şî'îrê kir. Di sala 1996an de gihast dilovaniya xwe, di gel keça xwe ya ji nû ve li dayik dibû, piştî kurek li du xwe hişt bi navê Ramî, di encama bûyereke maşînî de, di oxira civanê di gel Şêrko Bêkes, di wextê serdana wî ji Tehranê re. Şî'rîn wê bi farsî jî hene. Endama damezrêner bû di Encûmena Wêjeyî ya Mewlewî Kurdî li şarê Sine. Ji berhemên wê:

- *Geşey Evîn (Şî'îr, 1995)*
- *Qelay Raz (Şî'îr, 1998)*
- Berhevokek şî'rên zarokan, nehatiye çapkirin.
- Çend kurteçîrok di berhevoka *Qelaya Raz* de hatine çapkirin.

Jîla Huseynî – 1964 yılında İran Kürdistan'ın Seqiz şehrinde dünyaya geldi. Hakim olan babası Mehran Huseynî'nin çok zengin bir kütüphanesi vardı ve ölmeden önce kızının çalışmalarına sürekli destek sunmuştu. Şair de 15 yaşında şiir yazmaya başladı fakat hayat ona uzun yaşama şansı vermedi. 1996 yılında Tahran'a gelen Kürt şair Şêrko Bêkes'i karşılamaya giderken trafik kazasında hayatını kaybetti. Şair'in iki kitabı ile birlikte birkaç öyküsü de yayınlandı. Jîla Huseynî'nin Türkiye'de ilk kez bir kitabı “Mirina Rojê (Güneşin Ölümü)” adıyla çıktı. Kitabına yazdığı önsözde Şêrko Bêkes, şair için şöyle diyor: “Ben onun mektuplarından yakından biliyorum şiir aşık'tı, Jîla'da maşuk'tu”. Kadın, şehid, nasihat, aşk, yakarış ve daha bir çok imge ve konuyu işlemiş Jîla Huseynî kitabında.

Şîret

Ji wê dema ku te keçek nazdar
 kîr bûka ber mala xwe
 dexîla te me
 agahdarî wê be
 tu bîna tiliyên min neke
 li ser guldan
 û taq û pencerên xwe

Eger ji te re got:
 “Bîhna gulek weriyayî
 tê difna min”
 Bêje:
 “Giyane min
 bawer bike
 ji bilî te
 tu gul tune li vê cîhanê.”
 Tu neke û navê min hilde
 û bextewariyê
 li oda xwe tengezar bike!

Eger bû û te jinek dît
 bejna wê bi xewê xemilandî be
 çavên wê kiz û xembar bin
 lêvên wê ziwa û qelişî bin
 û te ez pê şibandibim
 neveciniqe
 nebêje wêneyê vê hejarê
 di albûma raburiya min de
 yadîgar e.

Öğüt

Vakit gelir de nazlı bir kıızı
evinin gelini yaparsan
sana tavsiyem
ona göz kulak ol
parmaklarımın kokusu kalmasın
saksıda, duvar ve pencerelerinde

Dese ki:
“Solgun bir gül kokusu
geliyor burnuma”
De ki:
“Canım
inan
senden başka
gül yok dünyada.”
Sakın ha adımı anıp da
küstürme evinin mutluluğunu

Olur da bir kadın görürsen
bedeni kederle örtülü
gözleri ölgün ve hüzünlü
dudakları kuru ve çatlamışsa
ve bana benzetmişsen
ürperip de
demeyesin, bu düşkünün resmi
hatıradır
geçmişimin albümünde

Qehweyek Kejal
li gel wî Ahmed

avesta

Kejal Ahmed - Di sala 1967ê li bajarê Kerkûkê ji dayik bûye. Lê ew bi xwe wek malbat xelkê şarê Silêmanî ye. Tevayî salên xwendina xwe li Silêmanî bi dawî kiriye û diploma Peymangeha Hunerî ya Silêmanî beşê Parêzgerî wergirtiye. Di sala 1986an de dest bi nivîsaîna şî'rê kiriye. Şî'rên wê bo gelek zimanan hatine wergerandin. Ji sala 1992an de heta niha li rojnamegerî dike û niha sekretêra nivîsînê ye di rojnama *Kurdistana Niwê* de. Xwedî çalakiyên berçav e di mafê jin û civakê de. Gelek gotar nivîsiye di vê derbarê de û çend sempozyum, semîner pêşkêş kirine û xwedî bernameyek taybet e bi jinên kurd di jêr navnîşana “*Ji her baxekî jinek*”, di KurdSat TV de.

Berhemên wê yên çapkîrî:

Bendera Bermoda (Şî'r, Weşanên Zamwe, Silêmanî, 1999)

Gotinên Gotinê (Şî'r, Weşanên Rêxistina LawênMîdya, Silêmanî, 1999)

Qehweyek li gel wî (Şî'r, Weşanên Wezaretê Rewşenbîrî, Silêmanî, 2001)

Min Eynêk Şikand (Şî'r, Weşanên Wezaretê Rewşenbîrî, Silêmanî, 2004)

Nasnameyên Bukuj (Wergera kitêba nivîskarê Erebb Emîn Maalof, ji erebî bo kurdi, 2003)

Kejal Ahmed – 1967 yılında Kerkük'te dünyaya geldi. Öğrenim hayatını Süleymaniye şehrinde geçiren şair, Süleymaniye Sanat Akademisi'nin Hukuk bölümünü bitirdi. 1986 yılında şiir yazmaya başladı ve şimdiye kadar birçok dile çevrildi şiirleri. 1992 yılından beridir gazetecilik yapıyor ve şu anda Kurdistana Nwê (Yeni Kürdistan) gazetesinde yazı işleri sorumluluğunu yürütmekte. Kadınlar üzerine yaptığı çalışmalarla da bilinen şairin, kadınlar hakkında makaleler yazmakta ve sempozyumlarda konuşmacı olarak katılmakta. Kurdsat TV'de yayınlanan Ji Her Baxekî Jinek (Her Bağdan bir Kadın) isimli programın hazırlayıcısı ve sunucusudur. Çay, kahve, söz gibi imgeleri kullanarak toplumsal konulara ışık ayna tutmuş. Şairin yayınlanmış eserleri şunlardır:

Benderî Bermûda, 1999

Wutekanî wûtin, dîwan 1999

Qaweyek le gel ew da, 2001

Awênem Şika, 2004

Nasnamekujekan. (Amin Maalouf'un Türkçe'ye Ölümçül Kimlikler ismiyle çevirilen kitabıdır. Nebîl Muhsin Fransızca'dan Arapçaya, Kejal Ahmed de Arapça'dan Güney Kürtçe'sine çevirmiştir.)

yarê min

Yarê min...
 Bêstûn bo min kun nekiriye
 biyaban jî nedaye ber pê
 Li Stenbol
 helbest nenivîsiye bo çavên min
 pêş çavê niştiman
 Ji ber ew ne Ferhad e
 ne Nalî
 ne Mecnûn
 Lê belê
 bi pîvanên vê serdemê
 yarê min
 bi xwe şahsiwarê leşkerên eşqê ye
 û şahê evîn e
 Ji ber ku karî dilê min kun bike
 biyabanan êşên min gîsin bike
 û di dema mirin û li şûnhiştinê de
 niştiman bo min bike helbest...
 û pêkenîn!

sevgilim

sevgilim...
Bêstûn dağını delmedi benim için
çöller de aşmadı
İstanbul'da
şiiirler yazmadı gözlerim için
yurdun gözünde
Çünkü ne Ferhattir o
ne Nali
ne de Mecnun
Fakat
bu çağın ölçüleriyle
sevgilim
aşk ordusunun öncü süvarisi
ve aşkın şahıdır
yüreğimi fethedebildiği
acılarımın çöllerini yeşertebildiği
ölüm geldiğinde ve ayrılık vaktinde
yurdu şiiire ve gülümseyiše dönüştürebildiğinden
benim için

Fatma Savcı – Di sala 1974an de li gundê Girêmîra yê li ser Nisêbînê hatiye dinyayê. Dibistana seretayî li wir xwendiyê. Di sala 1992yan de hatiye girtin, li heşt zindanan geriyaye. Di 2003yan de hatiye berdan. Vêga li Stenbolê dijî. Şi'îrê wê do kovar û rojnaman de belav bûne. Du kitêbên wê yên helbestan hene.

- Gulên Qasid (2006)
- Xewnên Zîvîn (2007)

Fatma Savcı - 1974 yılında Nusaybin'in Girêmîra köyünde doğdu ve ilkokulu burada okudu. 1992 yılında tutuklandı ve 8 ayrı cezaevinde kaldı. 2003 yılında serbest bırakıldı. Şairin çalışmaları dergi ve gazetelerde yayımlandı. Kendi deyimiyle sigara kağıtlarına yazılan şiirlerinden oluşan Gulên Qasid kitabında sonra yine Şahmaran serisinin devamında Xewnên Zîvîn isimli ikinci kitabı da çıktı.

temenekî nivkuştî

Hezkirina min
 bi her kuştîyekî re,
 perçe bû
 û di nav dilên wan de veşarî
 bi hemî evîndaran re çû...

hestên min,
 bi tevayê qîrkirinan re
 birîndar bûn,
 di zemanê komkujiyan de
 di bîna mirinan de asê man...

hêstirên çavên min
 tevî dixana daristanan bûn,
 bi leyistikên zaroyan re,
 bi koçberiya hehecikan re
 belav bûn...

jiyana min
 bi guleyê ve
 ma daliqandî,
 dîwaran beharên min xwarin,
 sînor hemî deyndarê emrê min man...

temenê min,
 di girtîgeha demê de
 dîl bû,
 hîç têrî demsala nêrgîzan,
 jimartina stêran,
 di himêza êgir de germiya destên yaran
 nebûm...

heya niha,
 mezin nebûm
 ne jî piçûk mam...

yarımaktul bir ömür

Sevgim
her bir maktulle beraber
parçalandı
ve yüreklerinde gizli
tüm aşıklarla gitti...

duygularım,
tüm katliamlarla beraber
yaralandı
soykırım zamanlarında
mahsur kaldı ölümlerin kokusunda...

gözyaşlarım
ormanların sisine karıştı
çocukların oyunlarıyla
kırlangıçların göçüyle
dağıldı...

yaşamım
kurşuna
asılı kaldı
duvarlar yedi baharlarımı
borçlu kaldı ömrüme tüm sınırlar...

ömrüm,
zaman hapisanesinde
tutsaktı
doyamadım hiç
nergis mevsimlerine
yıldızları saymaya,
ateşin koynunda yarın ellerinin sıcaklığına

şimdiye kadar
büyümedim
ne de küçük kaldım...

Bayê Axîn Bakur Welat

Axîn Welat – Di sala 1970 de li Efrînê, gundê Kefercenê (Serêkaniyê) ji dayik bûye. Beşê edebiyata erebî, li zanîngeha Helebê xwendiyê. Bi her du zimanan dinivîse, kurdî û erebî. Berhemeke wê bi kurdî heye. Helbestên bê ziman, sala 2000î çap bûye. Di redaksiyona malper û kovara *Hajalnama* de, ku li Swêdê bi erebî derdikeve, kar dike.

Axîn Welat – 1970'te bugün Suriye sınırlarında kalan Kürt şehri Efrin'in Serêkaniyê köyünde dünyaya gelmiş. Eserlerini hem Kürtçe hem Arapça yazan şair, Halep Üniversitesi'nde Arap Edebiyatı bölümünden mezun olmuş. Şimdiye kadar *Helbestine Bê Ziman* (Dilsiz Şiirler; 2000) ve *Bayê Bakur* (Kuzey Rüzgarı; 2007) isimli eserleri yayınlandı. Hali hazırda, İsveç'te Arapça yayın yapan *Hajalnama* isimli websitesinin ve aynı isimli derginin redaksiyon işlerini yapıyor.

destine zêrî, destine zîvî
“destên şîn û şahiyê”

destekî zîvî
 destekî zêrî
 kîjan di tevdana êşên te de
 min hînî firandîna
 xeman dike?

* * *

destek ji roniyê
 yek ji bê
 kîjan di hemêzkirina te de
 min hînî ramûsanana dike?

* * *

destek ji şînê
 yek ji şahiyê
 kîjan di berhevkirina hêstirên te de
 min hînî şênahiya mirinê dike?

* * *

destên te dilerizin
 tiliyê min di şehkirina
 porê te de serxweş in...
 min hînî heskirinê dikin
 kîjan ji êşa te re divê?
 destê minî lertzok?
 lê destekî zîvî,
 yan zêrî?

* * *

altın eller, gümüş eller
“matem ve neşenin elleri”

gümüş bir el
altın bir el
hangisi acılarının deşilmesinde
kederleri uçurmayı
öğretiyor bana?

* * *

aydınlıktan bir el
biri de rüzgârdan
hangisi kollarının arasında
öpücükleri öğretiyor bana?

* * *

matemden bir el
biri de neşeden
hangisi ölümün şenliğini öğretiyor bana
gözyaşlarının birikintisinde?

* * *

ellerin titriyor
parmaklarım saçlarımı tararken
sarhoş...
sevmeyi öğretiyorlar bana
hangisi gerekli acın için?
benim ürkek elim mi?
yoksa gümüş veya altın
bir el mi?

* * *

di belavkirina tîpên te de
 kîjan ji dilê te re divê?
 destê min î dilerize
 bi tiliyên diricifin?
 lê destê dûriyê,
 yan destekî zîvî?
 lê yekî zêrî?

* * *

destê min î di destê te de
 her şev
 rûyê te yê ji roniyê
 bi ser min de diwerivîne
 bîranînên şîn
 bi ser me de diherifin
 ez û te
 du dildar in

* * *

destê te yî di destê min de
 henasên min vêdixe
 tiliyên te di nav porê min î serxoş de
 min hînê heskirina te dikin
 du kewên evîndar in
 ez û te

* * *

harflerini dađıtmaya
hangisi gerekli kalbin için
ürperen parmaklarla
titreyen elim mi?
uzaklığın eli
ya da gümüş bir el mi?
altın mı yoksa?

* * *

elindeki elim
her gece
aydınlık yüzünü
serpiyor üstüme
mavi anılar
devriliyor üstümüze
senle ben
iki aşığız

* * *

elimdeki elin
nefesimi yakıyor
sarhoş saçlarımın arasında parmakların
seni sevmeyi öğretiyor bana
sen ve ben
iki aşık kekliz

* * *

destek ji axê
 yek ji avê
 kîjan di payîbûna şevan de
 min hînî girî dîke?
 hînî kenê te yî zarokî..
 û xwendina çihêrên te?..

* * *

destek ji nêrgizên rûyê te
 yek ji binefşên çavê min
 kîjan min hînî
 aramê dîke?

* * *

kesk dibûn tiliyên min
 hevde bi hevde
 rihên te şeh dikirin

* * *

lêvên te di canê min de
 pêlan didin xwe
 û di rûpelên şeva xeribiyê de
 lêvên min
 bi nermî gewdê te dipîvin...
 ez û te
 du mêvanê,
 wan şeva bûn.

topraktan bir el
biri de sudan
hangisi gecenin uyanmasında
ağlamayı öğretiyor bana?
senin çocuksu gülüşünü...
ve okumayı dağarcığını?..

* * *

Yüzünün nergislerinden bir el
Biri de gözlerimin menekşelerinden
hangisi bana
sükûneti öğretiyor?

* * *

yeşil oluyordu parmaklarım
karış karış
arıyordu damarlarını

* * *

dudakların tenimde
dalgalanıyor
gurbet gecesinin sayfalarında
dudaklarım
vücudunu ölçüyor yavaşça...
sen ve ben
iki misafiriydik
o gecelerin.

Keziyên Gulîzer
Jinebî

Gulîzer – Di sala 1979an de li Amedê hatiye dinyayê. Mekteba sereta û navîn li Amedê xwendiyê. Paşê dest bi “Saglik Meslek Lisesi” ya Amedê kir. Piştî qedandina mektebê dest bi karê edebiyatê dîke. Li Zanîngeha Dîcleyê beşê Ingîlîzî qedandiye û vêga mamostetîya zîmanê ingîlîzî dîke. “*Keziyên Jinebî*” kitêba wê ya yekem e.

Gulîzer - 1979 yılında Diyarbekir’de doğan şair, doğup büyüdüğü şehirde sırasıyla ilk ve orta öğretimini tamamladıktan sonra Sağlık Meslek Lisesini bitirdi. Daha sonra edebiyatla ilgilenmeye başlayınca, Dicle Üniversitesi İngilizce bölümüne girdi ve mezun olduktan sonra İngilizce öğretmenliği yapmaya başladı. *Keziyên Jinebî* şairin ilk kitabı.

diyarê bakîre

*What is done can not be undone
Shakespeare*

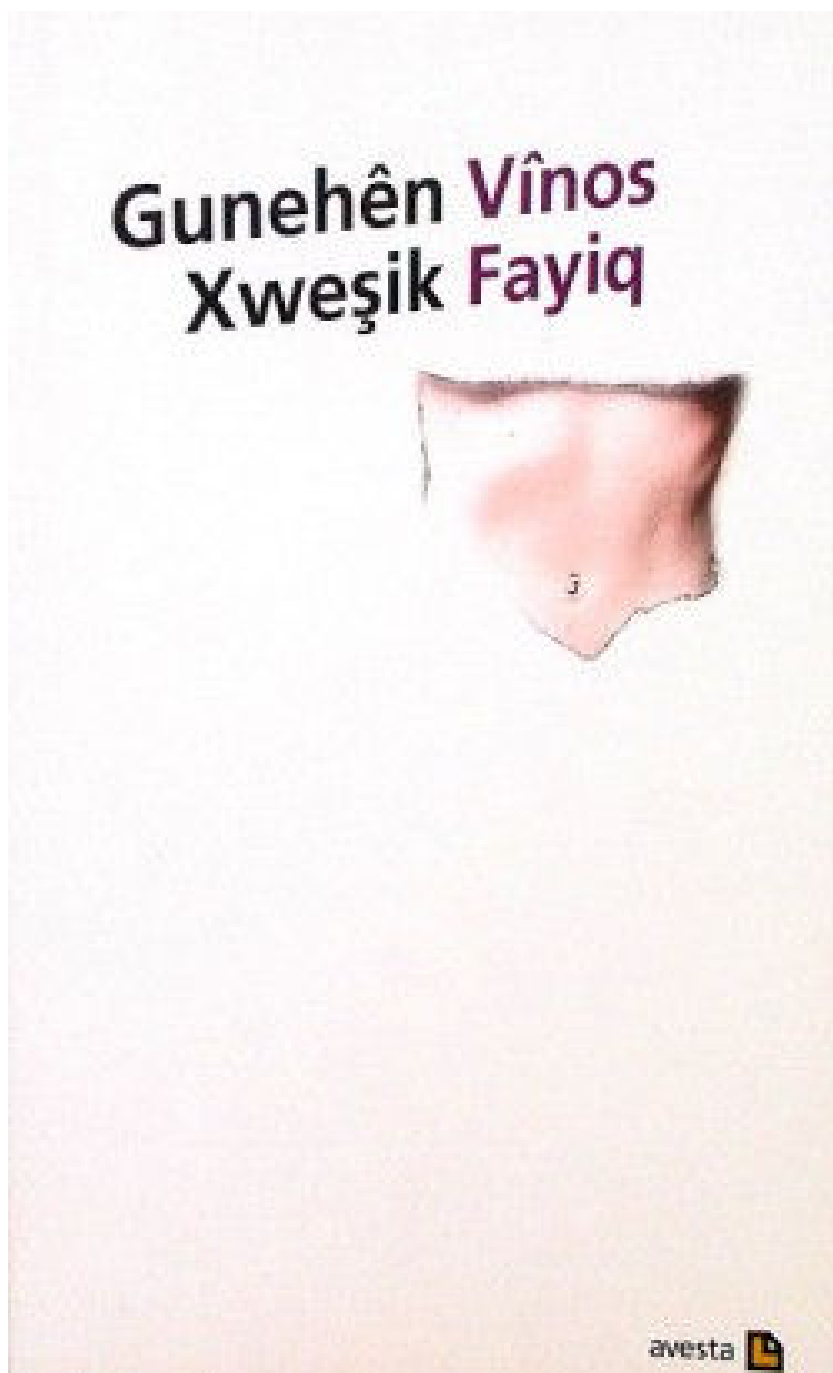
Her kuçeyek te bûbû Golgotha ji min re
 Ewqas pîroz ewqas dirinde
 Hesîrên min qefle qefle
 Çavên min bîhn çikiyayî digihîştin ser meytên xwe.
 Min, ji notayên nalînên te,
 Lorîk rêz dikirin ji zarokên berşîr re
 Min ji destmal nedinaxşandin ji destgirtiyê xwe re.
 Ez Natorên xirbeyên te,
 Nobedarê hubriya te
 Qurbana neynuka te ya heram bûm
 Destê min ji te nedibû
 Lê te jî rojek destê xwe di serê min de neda
 û tu hîna wê kembera reş ya ku serî mîna mar in
 Dijdinî li piştta xwe.
 Ez ji dahwa keçbûna jiyana xwe ya ku te bê qelend ji
 min stendiye dikim
 Tu hîn dawa çi dikî
 Diyarê bakîre
 Diyarbekir

Diyar-ı bakire

What is done can not be undone
Shakespeare

Her sokağın Golgotha¹⁰ olmuştu bana
 O kadar kutsal o kadar vahşi
 Deste deste gözyaşlarım
 nefessiz yetiştirdi gözlerim kendi ölü bedenlerine
 İnlmelerinin notalarından
 Ninniler dizedim süt çocuklarına
 Ben de mendiller işlemezdim nişanlığa
 Ben harabelerinin Bekçisi,
 Mürekkebinin nöbetçisi
 Haram tırnağının kurbanıydım
 Senden kopamıyordum
 Oysa bir gün olsun sürmedin elini başıma
 ve hâlâ her iki ucu yılana benzer o siyah kemeri
 sarıyorsun beline.
 Başlıksız aldığın hayatımın kızlığını
 istiyorum ben
 Sen daha neyin davasını güdüyorsun
 Diyar-ı bakire
 Diyarbekir

¹⁰ İsa'nın çarmıha gerildiği yer

Vînos Fayîq – Li şarê Silêmanê ji dayik bûye. Di sala 1996an de ji Kurdistanê derçûye û niha li Holanda nîşteci ye. Ji 13 salî de dest bi nivîsîna si'îrê kiriye. Xwendina xwe ya seretayî bi zimanê erebî û fransî li Cezayir bi dawî kiriye. Lîse bi zimanê kurdî û erebî li Slêmanî xwendiyê. Xwendina xwe ya bilind li Bexdayê bi dawî aniye. Xwedîya *Xelata Anqaya Zêrînî ya Navnetewî bo Afîrandina Wêjeyî* ye. Di gel grûbek şa'îrên Iraqî, beşdarî di çapkirina du berhevokên şî'îran bi zimanê erebî û holandî kiriye. Cigira serokê Navenda Rewşenbîrî ya Kurdî li şarê Denhag-Lahey li Holanda ye. Endama desteya rêvebir a gelek rojname û kovaran e. Şî'îrên wê bi navê "*Gunehên Xweşik*" (2000) çap bûne.

Vînos Fayîq - Süleymaniye doğumlu olan şair, 1996 yılından beri Hollanda'da yaşamını sürdürmektedir. 13 yaşından beri şiir yazan şair, ilk öğrenimini Cezayir'de Arapça ve Fransızca eğitim veren bir kurumda yaptı. Liseyi ise Kürtçe ve Arapça olmak üzere Süleymaniye'de bitirdikten sonra üniversite eğitimi için Bağdat'a gitti. Ulusal Altın Anka Edebiyat Ödülünün de sahibi olan şair, bir grup Iraklı şair ile birlikte Arapça ve Flemenkçe (Hollandaca) yayınlanan iki şiir antolojisi projesine katıldı. Denhag-Lahey Kürt Aydınlar Merkezinin vekilliğini yürütmekle beraber, bir çok gazete ve derginin de yönetim kurulu üyesidir. Şiirleri daha önce *Gunehên Xweşik* (Güzel Günahlar; 2000) adlı kitapta basılmıştı ve şimdi aynı isimle Soranî lehçesinden Kurmancî lehçesine çevrilerek tekrar basılmıştır.

helbest

Ji min re dibêje:
 Helbestekê bo min bêje
 bila dêrek bim
 li ser milê helbestek de.
 Nizane...
 Ew nizane
 ku ev sedsal in
 ez çî dinivîsim
 jixwe ji bo wî ye
 ew dikare
 dilê asman
 bo min raxîne
 û tarozan aram bike
 bo xatirê ku nemrim
 ez helbestan
 ji bo wî dinivîsim

Ji bédengiya
 wan tilseman
 zimanê xwe davêje min
 ji bo xatirê
 ne dîtina wan girêkûtkan
 çavê wî digrim
 wê dema ku
 ew ne mîna tu kesî ye
 eger mîna xwe nebe
 di bédengiya min jî ténagihe
 û nizane, efsûna vîyanê ye
 weha çavê min
 mezin dike

Şiir

Diyor ki bana:
Bir şiir yaz bana
bir dize olayım
bir şiirin omuzunda.
Bilmiyor...
Bilmiyor ki
yüzyıllardır
ne yazıyorsam
onun içindir zaten
Göğün kalbini
serebilir önüme
ve özlemleri dindirebilir
kalmak için hayatta
şiiirler
yazıyorum ona

O tılsımların sessizliğinden
sesini uzatıyor bana
görmesin diye o kördüğümü
gözlerini kapatıyorum onun
o zaman
kimse gibi değildir o
kendisi gibi olmasa eğer
sessizliğimi de anlamaz benim
ve bilmez
iradenin büyüsüdür
böyle gözlerimi
büyüten

Ew nizane
 efsûna viyanê ye,
 weha bejn û bala min
 bilind dike
 ji bo xatirê
 awirên çavên wî ye
 ku min dike
 demsalek ji xoşewistî
 û di gel bêdengiyê
 rêwîti dikim
 û di gel helbestê de tîm
 nizane...
 Ew nizane
 ji bo xatirê
 wan maçên ku
 me hîna nekirine

Ji bo xatirê dest û tilî
 û porê wî yê reş
 pêûs li tilî û nêûkên min
 aliyaye
 û deng jê naye
 û şerm digre
 ji bo xatirê ku
 sed sal e li ser hatinê ye
 û gavê davêje
 lê newêre
 di navbera gotin
 û negotinê de
 min dadileqîne
 û ji min re dibêje:
 Ji min re helbestekê bêje
 bila dêrek bim
 li ser milê helbestek de.

Bilmiyor
iradenin büyüsüdür
böyle boy posumu
yükselten
gözlerindeki bakışların
hatırındır
aşktan bir mevsim
yapan beni
ki sessizliğe
yoldaşlık ediyorum
ve geliyorum şiirle beraber
bilmiyor...
Bilmiyor
hatırınadır
hala yapmadığımız
o öpücüklerin

Elinin ve parmaklarının
ve siyah saçının
hatırınadır
parmaklarıma ve tırnaklarıma dolanmış
kalem
ve sesi çıkmıyor
ve utanıyor
hatırınadır
yüzyıldır gelmek üzere olmasının
ki adım atıyor
ama korkuyor
sallandırıyor beni
söylemenin
ve söylememenin arasında
ve diyor ki:
Bir şiir söyle bana
bir dize olayım
bir şiirin omuzunda.

Şevək bi Nahîd
Şeytên re Huseynî

avesta

Nahîd Huseynî – Di sala 1967an de li gundê Dozexdera ser bi şarê Seqîz li Rojhilata Kurdistanê ji dayik bûye. Xwendina xwe ya seretayî a lîse li Seqîz bi dawî aniye. Hê 18 salî dest bi nivîsandina helbestê kiriye. Çend kurteçîrok nivîsiye û weşandiye. Bi navê “*Beqê Nav Avê*” şanoyeke zarokan li şarê Sine pêşkeş kiriye. Demekê mamostatiya zimanê kurdî kiriye. Di desteya birêveberiya rojnameya *Aso* de cih girtiye (li Rojhilata Kurdistanê tê weşandin). Endama demêzrîner e di Peymangeha Çandî ya Rojhilata Navîn li Sine. 5 salan di TV Sine de di beşê dublaj de kar kiriye. Bernameyên çandî di radyoya Sine de pêşkêş kiriye. Vêga li şarê Silêmanî dijî. Birêvebira beşê dublajê ya PUK TV û sernûser û berpirsa beşê zimanê farsî ye di rojnameya *Çavdêr* de.

Nahîd Huseynî – 1967 yılında şimdiki İran’ın sınırlarında yer alan Seqîz şehrine bağlı Dozexder köyünde dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini Seqîz şehrinde gördü. Henüz 18 yaşındayken şiir yazmaya başlayan şair, birkaç kısa öykü de yazıp yayınlattı. Ayrıca *Beqê Nav Avê* (Su İçindeki Kurbağa) isimli bir de çocuk tiyatrosu yazdı. Bir süreliğine Kürtçe öğretmenliği de yaptıktan sonra Güney Kürdistan’da yayınlanan *Aso* gazetesinin yönetim kurulunda yer aldı. Sine’deki Ortadoğu Kültür Akademisinin kurucu üyesidir. 5 yıl boyunca da TV Sine’de dublaj bölümünde çalıştı ve Sine radyosunda kültür programları sundu. Şuan Süleymaniye’de yaşayan şair, PUK TV’nin dublaj bölümü sorumlusu ve *Çavdêr* gazetesinin Farsça bölümü sorumlusu ve baş yazarı olarak devam ediyor çalışmalarına.

piyalek ligel Ehrîman

Eva demsalake din e
ji min serî hildide
demsalek e
sar û bi şewat
dengê ji hinavê min
dest bi hewar û
qîjînê dike
bila vê carê
ji avê dest pê bikim
belko baran
tilsima vê leylana min
bişkîne
ev demsal
di nava ziwabûna xwe de
zeniqiye

Ehrimanla bir kadeh

Bu başka bir mevsim
başkaldırıyor bana
bir mevsim
soğuk ve ateşli
içimden bir ses
başlıyor feryat
figan etmeye
bu seferlik
sudan başlayayım
belki yağmur
bu serabımın tılsımını
kırar
bu mevsim
boğulmuş
kendi kuruluşu içinde

Ji giyanê min
henasa mirinê
dilop dike
û ez sema dikim
yek... du... sê...
yek... du... sê...
Ez û leylan
dest bi dest
sema dîkin
û asoyek bi rê ve tê
ne sor e... ne kesk e
ne zer e... ne spî
Demsalek din
dest pê dike
demsala derewên
renga, reng
demsala eşqên riziyayî
demsala dildarên
hilweriyayî.

Ruhumdan
ölümün nefesi
damlıyor
ben sema yapıyorum
bir... iki... üç
bir... iki... üç
Ben ve serap
el ele
semaya duruyoruz
ve bir ufuk yaklaşıyor öteden
ne kırmızı... ne yeşil
ne sarı... ne beyaz
Başka bir mevsim
başlıyor
rengareng
yalanların mevsimi
çürümüş aşkların mevsimi
dökük aşkların mevsimi.

Şeytan di cendekê
vê demsalê de
geş dibe
û cizbe dike
de bila ji Şeytan
dest pê bikim
belko Şeytan
elîfbaya vê toba min be
secde dikim li pêş agirê
semaya xwe û Şeytan.
Sarbûnek e
dev bi volkan e
û volkanek e
dev bi qeşa ye
secde dikim bo kufriyê
demsala pakbûnê
ji pakiyê..
Gotina tobe
ji nava rûpelan
hildiweşe

Şeytan
bu mevsimin cesedinde
canlanıyor
ve zikre giriyor
hadi Şeytan'dan
başlayayım
belki Şeytan
elifbası olur tövbemin
secde ediyorum ateşinin önünde
kendi semamın ve Şeytan'ın.
Bir üşümedir
ağız bir volkan
ve bir volkandır
ağız buzlu
küfre secde ediyorum
arınmanın mevsimi
saflıktan..
Tövbe sözcüğü
dökülüyor
sayfaların arasından

Dest ji min berde...
 dest ji min berde...
 bila girêka çarenûsa min
 bi Şeytan
 min ji gêjeloka loman
 derbîne
 Şûşa şevê dişkînim
 sema ye... sema
 Dest ji min berdîn...
 bila çavên xwe
 bi leylana asoya
 vê demsalê
 bi mij û moran
 ho bikim
 bila giyanê xwe
 bermalî bikim
 bo sûtanê...
 bo semayê...
 û ramûsana lêvên Şeytên.

Bırak beni...
bırak beni...
yazgımın düğümü
Şeytanla
sitemlerin sersemliğinden
kurtarsın beni
Gecenin şişesini kırıyorum
sema... sema
Bırakın beni...
sisli ve puslu
bu mevsimin
ufkunun serabına
alıştırayım
gözlerimi
ruhumu
hizmetçi edeyim
ateş için...
sema...
ve dudaklarının öpücükleri için Şeytan'ın.

Temaşa bike
 çawa ez li dergehê
 vê demsala evîndar didim
 û qedexebûna
 bihevgehînekê dişkînim
 Nerda viyanê ye
 min bextê xwe
 tê de avêtiye
 bila ji viyanê
 dest pê bikim
 viyan...
 Ew demsala keske
 ku tixûbên pakî û guneh
 di çêja şeveke
 min û şeytan de
 tê nivîsandin
 yek... du... sê...
 yek... du... sê...

Gör
nasıl kapısını çalıyorum
bu aşk mevsiminin
ve kaldırıyorum yasaklarını
bir kavuşmanın.
arzunun tavlasıdır
bahtımı
içine attığım
arzudan başlayayım
arzu...
Bu yeşil mevsimde
yazılıyor
saflık ve günahın sınırları
gecelerinin birindeki tadda
benim ve Şeytanın
bir... iki... üç
bir... iki... üç

Ez û Şeytan
 şûşa rojê dişkînin
 sema ye...sema
 çêja gunehê çavê Şeytên
 di cama destê min de
 pêl dide
 bila vê camê vexwim
 û dîtina evîndaran
 bi tixûbên
 gunehêkî bê çêj
 bi dar vekim
 secde dikim
 bo guneh
 pakiya demsalên zêrinî
 bi şevêkê
 di himêza Şeytên de
 li bin dixim
 dest ji min berde...
 Dest ji min berde
 şeva mey û helbestê
 û Şeytan e.

Ben ve Şeytan
şişesini kırıyoruz günün
semadır... sema
Şeytan gözünün
günahının tadı
dalgalanıyor
elimdeki kadehte
içeyim bu kadehi
ve aşkların görüşmelerini
tatsız bir günahın
sınırları ile
darağacına asayım
secde ediyorum
günaha
altın mevsimlerin saflığını
bir geceyle
Şeytanın koinunda
mağlub ediyorum
bırak beni...
Bırak beni
gecesidir
şarabın ve şiirin
ve Şeytanın

Giyanê min sema dike
 û şûşa rûmetê dişkînim
 yek... du... sê...
 yek... du... sê...
 Sema ye... sema
 mey min sor veduxwe
 helbest min kesk dinivîse
 Şeytan ez bixwe
 ya xweşik im
 ez agir im
 secde bo xwe
 û agir dikim
 dest ji min berdin
 bila bi milyon sal
 piştî Hawa
 bêzar ji zagonên Ademan
 pêkekê di gel
 Şeytan de hildim
 bila mestî
 min ji vê gêjelokê
 derbîne
 û li pişt hebûnê
 pêlên serxweşiyê
 giyanekî bêçare
 berew eywana demsaleke
 şîn de bibin.

Ruhum sema yapıyor
onurun şişesini kırıyorum
bir... iki... üç
bir... iki... üç
Semadır... sema
şarab kırmızı içiyor beni
şiiir yeşil yazıyor
Şeytan ben kendim
güzel olanım
ateşim.
secde ediyorum kendime
ve ateşe
beni bırakın
milyonlarca yıl sonra
Havva'dan sonra
Ademlerin yasalarından bıkkın
bir kadeh kaldırayım
Şeytan'ın şerefine
kurtarsın
mestlik
bu sersemlikten beni
ve varoluştan sonra
sarhoşluğun sayfaları
biçare bir ruhu
yeşil bir mevsimin
eyvanına götürsün.